

”Nuo voisi sijoittaa jonnekin muurien sisälle...”

Huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistettu stigma sosiaalisen median keskusteluissa

Anne Laine, Y28103870

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2025

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Nuo voisi sijoittaa jonnekin muurien sisälle...” Huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistettu stigma sosiaalisen median keskusteluissa

Tekijä: Anne Laine

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ _x_ Sivulaudaturtyö___ Lisensiaatintyö___

Sivumäärä: 74

Vuosi: 2025

TIIVISTELMÄ

Tutkimusten mukaan huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistuu yhteiskunnassamme voimakasta stigmaa. Stigmalla tarkoitetaan tietyn ihmisryhmän osakseen saamaa häpeäilemää. Stigma syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja sen olemassaolo on havaittavissa esimerkiksi ihmisten asenteissa ja puheissa. Stigmalla on tutkimustiedon mukaan laajoja ja kauaskantoisia vaikutuksia ihmisten elämään ja hyvinvointiin. Stigma vaikuttaa muun muassa työllistymiseen, terveyteen sekä ihmisryhmälle kohdennettuihin palveluihin.

Tämän tutkielman kohteena oli huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistetun stigman olemassaolo sosiaalisen median keskusteluissa. Tutkielmassa selvitettiin, millaisia negatiivisia attribuutteja huumeita käyttäviin ihmisiin liitetään ja miten huumeita riippuvuuden vuoksi käyttäviä ihmisiä asemoidaan yhteiskunnassa.

Tutkielma edustaa laadullista tutkimusta, ja se paikantuu sosiaalisen konstruktionismin kentälle. Aineistona olivat Facebookin kaupunkiryhmässä käytyjen keskustelujen kommentit. Aineisto syntyi tilanteessa, jossa huumeita käyttävien ihmisten asumispalvelusikkö oli muuttamassa alueelta toiselle. Suunniteltu muutto herätti voimakasta vastustusta alueen asukkaissa. Aineisto kerättiin kesällä 2024, ja siihen sisältyi 209 erillistä kirjoitettua kommenttia. Analyysi tehtiin teoriaohjaavasti hyödyntäen Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin prosessikuvausta. Analyysissä hyödynnettiin myös erilaisten puheentapojen teemoittelua.

Aineistosta nousi esille, että huumeita käyttäviin ihmisiin liitetty piirteet olivat lähes poikkeuksetta negatiivisia. Selvisi, että huumeita käyttäviä ihmisiä pidetään yleisesti vaarallisina ja haitallisina erityisesti lapsille ja muille haavoittuville ryhmille. Tämän lisäksi heidän koetaan aiheuttavan ympäristössään levottomuutta ja jopa vaaraa muiden ihmisten terveydelle. Analyysi muodosti kuvan siitä, kuinka huumeita käyttävät ihmiset asemoidaan yhteiskunnan reunoille ja heidät suljetaan sisäpiirin ulkopuolelle. Heidä eroteltiin muista esimerkiksi tuomalla esiin heihin assosioituja ikäviä attribuutteja ja heihin kohdistettuja pelkoja.

Asiasanat: stigma, stigmatisointi, huumeet, päihteet, sosiaalityö, sosiaalinen media, marginaalisuus

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi _x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi _x_

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Tutkielman teoreettinen tausta.....	5
2.1 Stigma ja stigmatisoinnin prosessi.....	5
2.2 Linkin ja Phelanin stigmatisoinnin teoretisointi	14
2.3 Huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistettu stigma	18
3 Tutkielman toteutus	26
3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	26
3.2 Sosiaalinen konstruktionismi	27
3.3 Sosiaalisen median keskustelu tutkimusaineistona.....	29
3.4 Aineiston analyysi ja teorian rooli	32
3.5 Tutkimuseettiset kysymykset	38
4 Verkkokeskustelussa piirtyvä kuva huumeita käyttävistä ihmisistä	44
4.1 Huumeita käyttäviin ihmisiin liitetyt piirteet ja ominaisuudet	44
4.2 Huumeita käyttävien ihmisten asemointi yhteiskunnassa	52
5 Yhteenveto ja pohdinta	60
Lähteet	68

”By definition, of course,
we believe the person with a stigma is not quite human.”

- Erving Goffman (1963, 5)

1 Johdanto

Huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistetut julmat asenteet ovat vaivanneet minua monta vuotta. Olen havainnut, että huumeita käyttävistä ihmisistä puhutaan osin halventavin sanoin ja nimityksin. Heitä kohdellaan toisinaan ikävänä ja epätoivottuna ryhmänä, jota avoimesti epäinhimillistetään puheen ja sanojen avulla. Sanojen merkitys on suuri, sillä sen lisäksi, että niillä kuvataan maailmaa, niiden avulla uudelleenrakennetaan sosiaalista todellisuuttamme (Jokinen ym. 2016, 26). Ei-heijastavuudella tarkoitetaan juuri sitä, että kielen ei oleteta olevan todellisuuden kuva tai heijaste. Sen sijaan kielenkäytöllä luodaan merkityksiä kohteille, joista puhumme. (Mt., 28.) Tähän asenne- ja tunnepitoiseen julkiseen keskusteluun ottavat osaa myös monet vaikutusvaltaiset ja valtaa pitävät yhteiskunnan jäsenet: poliitikot, kuntapäättäjät, poliisit sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset. Asenneilmapiiri vaikuttaa sallivan julmaa ja väheksyvää puhetta huumeita käyttävistä ihmisistä. Tämä puhe tuottaa todellisuutta ja vaikuttaa muun muassa ihmisten saamiin palveluihin ja tukeen.

Huumeiden käyttäminen etenkin riippuvuuden vuoksi sotii sitä vastaan, mikä yleisesti yhteiskunnassa koetaan vastuulliseksi ja oikeanlaiseksi käyttäytymiseksi. Vaikka asenteet huumeiden niin kutsuttua viihdekäyttöä kohtaan ovat osin lieventyneet, suhtaudutaan huumeiden riippuvuuskäyttöön edelleen yleisesti kielteisesti. Anne Stanglin ja kumppaneiden (2019, 5) mukaan huumeita käyttävä ihminen voi synnyttää ympäristössään symbolista uhkaa, sillä hän rikkoo kulttuurissa olevia sääntöjä ja tapoja. Asenteissa korostuu usein päihdesairaana ihmisen oma vastuu tilanteestaan. Yksilönvastuuta korostavaa ajattelutapaa on kuvattu muun muassa niin, että siinä apua tarvitsevat ihmiset jaotellaan hyväksyttäviin ja ei-hyväksyttäviin köyhiin (Riihelä & Tuomala 2022, 70). Riikka Kotanen (2013, 22) puolestaan käyttää ideaaliuhrin käsitettä kuvaamaan sellaista ihmistä, joka tarvitsee apua ja myötätuntoa. Edellä mainittuun ryhmään eivät kuulu esimerkiksi asunnottomat päihteitä käyttävät ihmiset. Marjo Pennosen ja Anja Koski-Jänteen (2010, 211) tutkimuksessa selvisi, että myös suomalaiset sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset kannattivat yksilön vastuuta korostavaa mallia. Mallissa yksilö kantaa itse suuren vastuun omasta päihdesairaudestaan sekä siitä paranemisesta. Vaikka tutkimuksesta onkin jo aikaa, yksilön vastuuseen perustuvat ajatukset vaikuttavat edelleen olevan ajankohtaisia. Ajatusmalli, jonka mukaan huumeita käyttävä ihminen on vastuussa tilanteestaan ja sen

ratkaisemisesta, on kriittisessä asemassa, kun pohditaan stigman voimakkuutta (Jones ym. 1984¹, Linkin ym. 2004, 512 mukaan).

Tutkielmani tärkeimmät käsitteet ovat huumeita käyttävä ihminen ja stigmatisointi. Huumeita käyttävällä ihmisellä kuvaan riippuvuussairautta sairastavaa ihmistä, joka käyttää huumeita säännöllisesti ja pakonomaisesti niiden negatiivisista vaikutuksista huolimatta. Huumeilla tarkoitan lainsäädännössä huumeiksi luokiteltuja aineita sekä ilman lääkärin määräystä käytettyjä huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä. Tällä rajauksella suljen pois muun muassa niin sanotut huumeiden viihdekäyttäjät sekä alkoholiriippuvaiset ihmiset. Tutkielman fokus on kohdistunut huono-osaisimman huumeita käyttävien ihmisten ryhmän stigmatisoinnin prosessin tarkasteluun. Stigman suuruus korreloi tutkimusten mukaan sen kanssa, mitä päihdettä ihminen käyttää (esim. Sattler ym. 2021, 2). Olen päätenyt kyseiseen rajaukseen, sillä koen sen kuvaavan parhaiten niitä ihmisiä, joihin kohdistunutta stigmatia käsittelen tässä työssä.

Stigmatia voidaan ajatella merkiksi epäsuosiosta ja häpeästä (Thornicroft ym. 2007, 192). Stigmalla tarkoitetaan yleisesti tiettyyn ihmisryhmään kohdistettua negatiivista leimaa (Goffman 1963; Link & Phelan 2001), jolla on laajoja vaikutuksia muiden ihmisten asenteisiin ja sitä kautta muun muassa tälle ihmisryhmälle tarjottaviin yhteiskunnan palveluihin. Stigmatisoinnilla tarkoitan stigman syntyprosessia, joka tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tutkielmani teoriaosuus sekä aineiston analyysi nojaavat molemmat osin Bruce Linkin ja Jo Phelanin (2001) luomaan stigmatisoinnin prosessin komponenttimalliin, jossa katse ei ole kiinnittynyt stigman saaneen ihmisen piirteisiin, vaan sosiaalisesti tuotettuun prosessiin.

Huumeita käyttävän päihderiippuvaisen ihmisen elämä on usein selviytymistä yhteiskunnan auttamishalun katveessa (Saari 2015, 20). Monella huumeita käyttävällä ihmisellä on useita päällekkäisiä ongelmia, ja heidän elämänsä varjostavat päihdesairauden lisäksi esimerkiksi asunnottomuus sekä psyykkiset ja fyysiset sairaudet (Törmä 2009). Tiedetään myös, että huumeita käyttävät ihmiset ovat yhteiskunnassa heikommassa asemassa kuin päihteiden käyttäjät keskimäärin (Kaukonen 2002, 158–159). Sosiaali- ja terveyspalvelujen saaminen voi myös olla heille haastavaa tai jopa mahdotonta. Samaan aikaan esiintyvää päihdeongelmaa ja mielenterveydenhäiriötä kutsutaan kaksoisdiagnoosiksi. Kaksoisdiagnoosipotilaiden palvelujen toteutumisessa on Suomessa vakavia puutteita (esim.

---

¹ Jones, Edward E. & Farina, Amerigo & Hastorf, Albert H. & Marcus, Hazel & Miller, Dale T. & Scott, Robert A. (1984) *Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships*. New York: Freeman and Company.

Luoto 2023; EOAK VN/19189/2024). Voidaankin todeta, että huumeita käyttävät päihdesairaat ihmiset kokevat usein huono-osaisuutta monella eri sektorilla. Samaan aikaan yhteisö ja yhteiskunta kohdistaa heihin pelkoa ja arvostelua.

Huumeita käyttäviin ihmisiin suhtaudutaan Suomessa institutionaalisesti kahtiajakoisella tavalla. Huumeiden käyttöön liittyvät teot on pitkälti kriminalisoitu ja huumeiden käytöstä rangaistaan. Samaan aikaan päihdesairaille ihmisille tarjotaan hoitoa ja matalan kynnyksen palveluja. Suomen rajoittava huumausainepolitiikka perustuu ajatukseen siitä, että huumeiden käytön ehkäisy rikosoikeudellisin keinoin on kustannustehokkain ratkaisu. Sen rinnalla samaan aikaan voimassa oleva haittoja vähentävä politiikka ei usko, että huumeiden käyttöä voidaan kokonaan kitkeä. Sen fokus onkin suunnattu huumeiden käyttäjien oikeuksiin ja huumeiden käytön dekriminalisointiin. (Tammi 2002, 255, 257, 263.)

Tutkielmani tavoite on kaksijakoinen. Ensimmäinen tavoitteeni on tuottaa tietoa huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistetusta stigmasta ja sen universaaleista mekanismeista, sekä kuvata sitä, millaiseen paikkaan ja asemaan valtaväestö heidät sijoittaa yhteiskunnassamme. Toisena tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä ilmiöstä ja tarkastella sen oikeellisuutta. Tutkielmani aihe ja sosiaalityön professio pohjautuvat molemmat ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamiseen (IFSW International federation of social workers 2014; Arki, arvot ja etiikka... 2022). Ihmisoikeudet eivät ole riippuvaisia ihmisen käyttäytymisestä tai sairastumisesta (YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948). Tutkielmani tavoite paikantuu ihmisyyden kunnioittamiseen ja työhön tasavertaisuuden puolesta.

Tutkielmani ympäristönä ovat sosiaalisen median keskustelualueet. Empiirinen aineisto koostuu Facebookissa käydyistä keskusteluista. Käyttämäni aineisto syntyi tilanteessa, jossa huumeita käyttävien ihmisten asumispalveluyksikkö oli muuttamassa kaupungin sisällä alueelta toiselle. Suunniteltu muutto herätti voimakasta vastustusta alueen asukkaissa. Uutinen huumeita käyttävien ihmisten muutosta naapuriin nosti pintaan osin kääjistyneitä asenteita ja ajatuksia, mitä ei olisi mahdollisesti muuten kuultu. Vastustus kasvoi kaupungin sisällä kansanliikkeeksi, joka vastusti huumeita käyttävien ihmisten asuttamista lapsiperheiden suosimalle asuinalueelle. Halusin päästä tarkastelemaan ja analysoimaan aineistoa, jonka syntyyn ja kulkuun en itse ole aktiivisesti vaikuttanut. Luonnollinen aineisto avaa tutkielmassa ikkunan elämäämme todellisuuteen.

Pro gradu -tutkielmani koostuu viidestä luvusta. Johdannon jälkeen luvussa kaksi esittelen käsittelemäni ilmiön teoreettista taustaa aiemman tutkimuksen ja erilaisten teoretoisointien kautta. Teoreettinen tausta koostuu stigman ja stigmatisoinnin lisäksi huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistuvan stigman kuvauksesta ja sen ulottuvuuksista. Luvussa kolme kuvaan tutkielman toteutuksen vaiheita ja tekemiäni tutkimuksellisia valintoja. Ensin esittelen tutkimustehtävän ja tutkimuskysymykset. Sen jälkeen paikannan tutkielmani kuuluvaksi sosiaalisen konstruktionismin tutkimussuuntaan. Tämän jälkeen kerron sosiaalisen median aineiston käytön erityispiirteistä. Tämän jälkeen esittelen aineiston analyysiä ja avaan teorian ja empirian välistä suhdetta tutkielmassani. Luvun päätteeksi kuvaan tutkimuseettisiä pohdintojani. Luvussa neljä käsittelen tutkielmani tuloksia asettamieni tutkimuskysymysten avulla. Luku viisi koostuu pohdinnasta, jossa summaan tutkielman tuloksia peilaten niitä aiempaan tutkimustietoon. Lisäksi pohdin yleisellä tasolla huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistetun stigman merkityksiä ja sen vaikutuksia.

2 Tutkielman teoreettinen tausta

2.1 Stigma ja stigmatisoinnin prosessi

Stigmaa on tutkittu aktiivisesti monen vuosikymmenen ajan. Voidaan todeta, että eri tutkijoilla on stigmasta sekä sen syntyprosesseista ja mekanismeista hieman toisistaan poikkeavia käsityksiä. Teoriat eivät ole täysin ristiriidassa keskenään, mutta niissä on erilaisia painotuksia ja osa tutkijoista on halunnut tehdä selvää pesäeroa edeltäjiinsä.

Tämän alaluvun aluksi avaan stigman käsitteen historiaa ja stigmatisoinnin ilmiön kulkua nykypäivään. Sen jälkeen esittelen stigman tutkimuksen merkittäviä teoretisointeja ja tutkimuksen suuntia. Ensimmäisenä esittelyssä on stigmaa käsittelevän tutkimuksen uranuurtajan Ervin Goffmanin attribuuttiteoria vuodelta 1963. Sen jälkeen avaan Jonesin ja tutkijakollegoiden vuonna 1984 luokittelemia erilaisia stigman ulottuvuuksia (Link ym. 2004). Kolmantena esittelen merkittävään asemaan nousseen Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin prosessia kuvaavan teorian ja neljäntenä Stanglin ynnä muiden (2019) teoreettisen viitekehyksen, joka haastaa Linkin ja Phelanin teoriaa monin tavoin. Luvun loppupuolella esittelen aiempaa tutkimustietoa painottaen stigmatisoinnin takana olevia motiiveja ja stigman seurauksia.

Stigma-sanan juuret juontavat kauas antiikin Kreikkaan. Käsitteellä tarkoitettiin tuolloin ihoon poltettavaa tai leikattua merkkiä, jollaista ei-toivotut henkilöt, kuten orjat, rikolliset tai petturit, joutuivat kantamaan ihossaan. Merkin tarkoituksena oli varoittaa muita kansalaisia merkityn henkilön vaarallisuudesta tai muulla tavoin poikkeavuudesta. (Goffman 1963, 11.) Nykyään stigma esiintyy monimutkaisempana ja vaikeammin havaittavana yksilön tai ihmisryhmän häpeäleimana. Yhteistä antiikin ajalle ja modernille yhteiskunnalle on, että stigman omaavaa ihmistä pidetään edelleen poikkeavana ja osin epäinhimillisenä olentona, jolla ei ole samanlaista asemaa yhteiskunnassa kuin muilla. (Mt., 15.) Stigmaa kuvataan myös sosiaalisesti leimaamiseksi, jossa ihmisen arvoa ja ihmisyyttä arvioidaan ja kyseenalaistetaan jonkin ei-toivotun piirteen tai ominaisuuden kautta (Maanmieli 2019, 182). Thornicroft ja kumppanit (2007, 192) ovat kuvanneet stigman olevan nykyaikana merkki epäsuosiosta ja häpeästä. Samalla se voi myös olla merkki stigman aiheuttajaan, esimerkiksi päihdesairauteen, liittyvästä tietämättömyydestä.

Kirsi Heimosen (2019, 264) mukaan stigmatisoinnin motiiveissa on paradoksaalisia piirteitä, sillä prosessissa vieraasta tehdään tutumpi ja käsitettävämpi. Tähän käytetään apuna stereotypisointia ja nimeämistä. Voidaankin todeta, että stigman olemassaolo näkyy nykyaikana sosiaalisissa suhteissa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, arvoissa, asenteissa ja stigmatisoitujen ihmisten asemassa. Nykyaajan merkittyjä ryhmiä ovat muun muassa päihdesairaat ja mielenterveyden sairauksiin sairastuneet ihmiset.

Stigman yksi lähikäsite on ennakkoluulot. Jo Phelan, Bruce Link ja John Dovidio (2008, 358, 365) ovat tutkimuksessaan rinnastaneet ja vertailleet ennakkoluulojen ja stigmatisoinnin käsitteitä. Käsitteitä käytetään heidän mukaansa yhä useammin rinnakkain. Käsitteet risteävät ja ovat osin limittäisiä, ja niiden erot rakentuvat erilaisista painotuksista. Tutkimuksessaan Phelan kollegoineen (mt.) toteaa, että ennakkoluulot kohdistuvat useimmiten ihmisen syntyperään, rotuun tai heimoon, kun taas stigma kohdistuu poikkeavaan käyttäytymiseen, sairauksiin tai vammoihin. Voidaan kuitenkin todeta, että käsitteet kietoutuvat yhteen stigmatisoinnin prosessissa. Ennakkoluulot toimivat stigman rakennusaineena ja samalla stigmatisointi synnyttää jatkuvasti uusia ennakkoluuloja ihmisryhmiä kohtaan.

Kanadalaissyntyinen sosiologi Erving Goffman julkaisi vuonna 1963 merkkiteoksensa *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Teos muodostaa edelleen kivijalan yhteisön yksilöön kohdistaman stigman teoretisoinnille. Goffmanin teoksen jälkeen stigman ja leimautumisen tutkimus on laajentunut monille eri tieteenaloille, ja nykyään ymmärretään paljon siitä, miten stigmatisoituminen tapahtuu ja mitä se kohteilleen aiheuttaa (Stangl ym. 2019). Silti sekä suomalainen että kansainvälinen stigman tutkimus pohjautuu edelleen Goffmanin luomaan stigmatologiaan (Maanmieli 2019, 182).

Goffmanin (1963) stigman teoretisointi edustaa vahvasti attribuutti- eli piirreteoriaa. Piirreteorian mukaan yksilön mikä tahansa poikkeava piirre tai ominaisuus saa aikaan leiman eli stigman. Stigma on ihmisen todellisen identiteetin ja hänelle sosiaalisessa kohtaamisessa annetun identiteetin välinen ero. Goffman (mt.) jakaa teoretisoinnissaan ihmiseen kohdistuvat häpeäleimat kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ihmisen ulkonäön poikkeamat ja ruumiin kammottavuudet, esimerkiksi raajan puuttuminen tai ulkonäköön vaikuttava sairaus. Toisen luokan muodostavat luonteen ja käyttäytymisen poikkeavuudet, joihin kuuluvat muun muassa rikollisuus, mielen sairaudet sekä päihdeongelmat. Kolmannessa luokassa ovat heimoon liittyvät asiat, kuten kansalaisuus ja uskonto. Riippumatta siitä, mihin luokkaan häpeäleima kuuluu, se saa aikaan saman lopputuloksen, eli ihminen alennetaan kokonaisuudesta ja tavanomaisesta inhimillisestä ihmisestä

tahratuksi toisen luokan kansalaiseksi. (Goffman 1963, 2–3.) Goffmanin luoma piirreteoria on siis toiminut stigman tutkimuksen kivijalkana, mutta siihen on kohdistettu myöhemmin kritiikkiä. Kritiikki johtuu osin siitä, että Goffman keskittyi teoriassaan analysoimaan stigman kohteiden ominaispiirteitä. Myöhemmin tutkijat ovat keskittyneet etsimään stigman selityksiä sen luojista, rakenteista ja luomisprossista.

Stigmaan liittyvään tutkimukseen on vaikuttanut merkittävästi myös Edward E. Jonesin ja kumppaineiden julkaisema teos *Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships* (1984)², jossa määritellään kuusi erilaista stigmaan liittyvää ulottuvuutta. Ne ovat salattavuus (*concealability*), suunta (*course*), häiritsevyys (*disruptiveness*), estetiikka (*aesthetics*), alkuperä (*origin*) ja vaara (*peril*). Salattavuudella tutkijat tarkoittavat sitä, kuinka helposti stigman kantaja pystyy piilottamaan leimaavan ominaisuutensa. Suunnalla tai kurssilla tarkoitetaan sitä, onko odotettavissa, että stigman aiheuttanut tila tai tilanne palautuu. Pysyvät ominaisuudet aiheuttavat yleensä kielteisempiä asenteita ja näin ollen vahvemman ja pysyvän stigman. Häiritsevyys liittyy siihen, kuinka paljon stigman aiheuttanut piirre häiritsee ihmisten välistä vuorovaikutusta. Jones ynnä muut antavat esimerkin mielenterveyden ongelmista kärsivistä ihmisistä ja heidän stigmastaan. Kanssakäyminen sellaisen ihmisen kanssa, jolla on mielenterveyden haasteita, voi olla pelottavaa, ja siksi häiritsevyyden ulottuvuus on suuri. Estetiikka puolestaan liittyy siihen, mikä on ihmisten mielestä miellyttävää ja mikä taas vastenmielistä. Tähän kategoriaan kuuluu ulkonäöllisiä sekä käytökseen liittyviä seikkoja. Alkuperä liittyy vahvasti ihmisen omaan vastuuseen omasta tilanteestaan. Stigma on usein sitä voimakkaampaa, mitä enemmän ihmisen koetaan olevan itse vastuussa tilanteestaan. Vaaralla kuvataan sitä vaaran tai uhan kokemusta, jonka stigmatisoitu ihminen herättää muissa. Vaara voi liittyä esimerkiksi tarttuvaan tautiin, mutta myös epämiellyttäviin tunteisiin. Vaara voi lisääntyä esimerkiksi silloin, kun ihminen näkee vammaisen ihmisen yrittämässä selviytyä portaiden kulkemisesta ja katsojalle tulee tilanteesta kiusaantunut olo. (Jones ym. 1984, Linkin ym. 2004, 512 mukaan.)

Goffmanin sekä Jonesin työryhmän lisäksi on stigman merkittävänä tutkijoina ja stigmatisoinnin teoriana aiheellista nostaa esiin myös Linkin ja Phelanin stigmatisoinnin prosessin teoria vuodelta 2001. *Conceptualising Stigma* -artikkelissa tutkijat esittelivät stigmatisoinnin komponenttimallin. Heidän mukaansa stigma on olemassa, kun toisiaan seuraavat

---

² Jones, Edward E. & Farina, Amerigo & Hastorf, Albert H. & Marcus, Hazel & Miller, Dale T. & Scott, Robert A. (1984) *Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships*. New York: Freeman and Company.

prosessin komponentit konvergoivat. Teoria koostuu eri komponenteista ja prosessin vaiheista. Ensimmäisessä komponentissa ihmiset pistävät merkille kulttuurisesti merkittäviä eroavaisuuksia toisista ihmisissä. Toisessa komponentissa nämä erot ja piirteet yhdistetään muihin ei-toivottuihin piirteisiin ja kielteisiin stereotypioihin. Kolmannessa komponentissa leimatut henkilöt erotetaan *meistä* ja heidät asemoidaan ulkokehälle kauas yhteiskunnan sisäpiiristä. Neljännessä komponentissa stigmatisoidut henkilöt kokevat statuksen menetyksen ja syrjintää. Myös vallalla on ratkaiseva merkitys teoriassa, sillä stigmatisointia ei voi tapahtua ilman valtaa. (Link & Phelan 2001.)

Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoitumisen prosessia kuvaava teoria haastaa aiemmin vahvasti stigman tutkimuksessa esillä ollutta attribuuttiajattelua ja muun muassa Goffmanin (1963) piirreteoriaa. Linkin ja Phelanin (2001) teoretisoinnissa huomio kohdistuu enemmän stigmatisoijiin. Piirteiden sijaan Link ja Phelan painottavat sanaa ”*label*”, leima. Leima ohjaa ajattelemaan, että stigma on liitetty ihmiseen ulkopuolelta vuorovaikutusprosessin seurauksena sen sijaan, että stigma olisi sisäsyntyinen ilmiö (Tainio 2024, 48). Vaikka Link ja Phelan (2001) kritisoivatkin osaa Goffmanin stigman teoriasta, on teoretisoinneissa paljon yhteistä. Myös Goffman (1963) painotti aikanaan, että stigma on sosiaalinen ilmiö, jota yhteiskunnassa vallitseva kulttuuri ja yhteiskunnan rakenteet muovaavat. Link ja Phelan (2001) taas painottavat omassa teoriassaan sidonnaisuutta vallitsevaan kulttuuriin ja aikaan.

Toisin kuin Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin teoria, Stanglin ja tutkijakollegoiden (2019) luoma teoretisointi korostaa pelon merkitystä ja uhkaan reagoimista stigman syntyprosessissa. Stanglin ja kumppaneiden (2019) luomassa terveydentilaan liittyvien stigmojen viitekehyksessä on paljon yhteneviä piirteitä Jonesin ja kumppaneiden (1984)³ stigmaan liittyvien vaaran sekä estetiikan ulottuvuuksien kanssa (Linkin ym. 2004, 512). Stanglin ja kumppaneiden (2019) mukaan stigmatisoinnin seurauksena tapahtuva sosiaalinen syrjäytyminen vaikuttaisi olevan reaktio uhkaan, jonka ihminen havaitsee stigmatisoidussa henkilössä. Uhka voi olla fyysinen, kuten pelko tartunnasta tai väkivallasta. Se voi myös olla symbolinen ja synnyttää vastenmielisyyden tunteita, koska stigmatisoitu henkilö ei noudata kulttuurissa voimassa olevia sääntöjä ja tapoja. Symbolinen uhka voi syntyä esimerkiksi ylipainoisen ihmisen tai huumeita käyttävän ihmisen olemassaolosta. (Stangl ym. 2019, 5.) Mervi Issakaisen (2014, 177) tutkimuksessa nousi esiin

---

³ Jones, Edward E. & Farina, Amerigo & Hastorf, Albert H. & Marcus, Hazel & Miller, Dale T. & Scott, Robert A. (1984) *Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships*. New York: Freeman and Company.

masennukseen sairastuminen nykypäivän esimerkkinä siitä, kuinka ihminen ei täytä kulttuurisia odotuksia. Näin ollen voidaan ajatella, että masentuneisiin ihmisiin kohdistettu stigma on syntynyt uhasta, jonka masentunut ihminen on saanut aikaan poikkeavalla käyttäytymisellään. Kulttuuristen normien lisäksi Stanglin ja kumppaneiden (2019, 3) teoria sisältää myös muita fasilitaattoreita, esimerkiksi terveystalouden ja tasa-arvon.

Stanglin ja tutkijakollegoiden (2019) luoman teorian mukaan stigma vaatii syntyäkseen ajureita sekä fasilitaattoreita. Esimerkiksi ylipainoisen ihmisen stigmatisoinnin ajureina ovat tutkijoiden mukaan ajatukset itseaiheutetusta tilanteesta ja yksilön vastuusta. Lihavuus yhdistetään myös laiskuuteen ja vastuuttomuuteen, ja se sotii näin ollen työelämyksen arvostamisen periaatteita vastaan. Lihavuus voi myös herättää ihmisissä vastenmielisyyttä. Ylipainon fasilitaattorina puolestaan toimii muun muassa se, että painoon perustuvaa syrjintää ei ole kielletty Yhdysvaltojen lainsäädännössä, vaan ylipainoa pidetään sen sijaan tekona kulttuurinormeja vastaan. Tutkijat jakavat stigman vaikutukset kolmeen eri luokkaan: yksilötaso, organisaatiotaso ja terveydellisten ja sosiaalisten vaikutusten taso. Ylipainoisten ihmisten stigmatisointi vaikuttaa yksilötasolla muun muassa niin, että se altistaa ihmisiä masennukselle ja voi saada heidät välttelemään liikuntaa. Organisaatiotasolla vaikutuksena voi olla esimerkiksi ennaltaehkäisevän hoidon viivästyminen. Terveydellisten ja sosiaalisten vaikutusten tasolla stigma voi aiheuttaa esimerkiksi lisääntynyttä alttiutta sairastua tyyppiin 2 diabetekseen ja elämänlaadun heikkenemistä. (Stanglin ym. 2019, 6–7.)

Stanglin ja tutkimusryhmän (2019) ylipainoon liittyvät jäsentelyt ovat huumeita käyttävien ihmisten stigman tutkimuksessa kiinnostavia, sillä voidaan ajatella, että samat ajurit ja fasilitaattorit voivat päteä myös päihdesairauteen. Yhteiskunnan asenteista ja suhtautumisesta lihavuuteen ja huumeriippuvuuteen on löydettävissä paljon yhteistä, muun muassa yksilön oman vastuun korostaminen, paheksunta sekä sairauden kriittinen tarkastelu. Stanglin ynnä muiden (2019) viitekehyksen mukaan päihdesairauden kohdalla stigman vaikutuksia voisivat olla vahvat kokemukset leimautumisesta, huono itsetunto ja päihteen käytön lisääntyminen. Organisaatiotasolla taas terveydenhuollon resurssien sekä ennaltaehkäisevien palveluiden vajaakäyttö sekä hoidon viivästyminen ja välttäminen. Tätä olettaa tukee tieto siitä, että stigma aiheuttaa viivettä hoitoon hakeutumisessa (Corrigan 2004, 614).

Tutkijat ovat monin eri tavoin selittäneet sitä, miksi ihmisillä on taipumus ja tarve stigmatisoida. Thornicroft ja kumppanit (2007) pohtivat, onko stigmassa kyse tietämättömyydestä, ennakkoluuloista vai syrjinnästä. Heidän mukaansa ilmiöön kuuluvat kaikki

edellä mainitut elementit. Tiedon lisääminen vähentää tutkitusti stigmaa. Australiassa li-
sättiin kansalaisten tietoisuutta masennuksesta ja sen hoidosta kampanjan avulla. Kam-
panjan seurauksena tutkimuksessa mukana olleilla alueilla ihmiset tunnistivat helpommin
masennuksen ja tarjosivat tukeaan hoitoon hakeutumiseen. Tutkijat liittivät ennakkoluu-
loihin kiinteästi tunteet. Heidän mukaansa stigmaan liittyvässä prosessissa on yleensä aja-
tusten lisäksi mukana myös ennakkoluuloihin kiinnittyneitä tunteita, kuten vihaa, ahdis-
tusta, kaunaa ja inhoa. Harmillisesti esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsivien ih-
misten aikaansaamista tunteista on vain vähän tutkimustietoa ja sekin painottuu väkival-
lan pelkoa kuvaaviin artikkeleihin. Tunteet voivat tutkijoiden mukaan kuitenkin johtaa
syrjintään. Thornicroft ja kumppanit (2007) päättelivät, että yksi syy siihen, miksi ihmiset
välttelevät mielisairaita ihmisiä, on tunteiden aikaansaama epämiellyttävä fysiologinen
kiihtymys. Ratkaisuksi tutkijat kehottavat luopumaan kokonaan esimerkiksi sellaisista
asennetutkimuksista, joissa niin sanotusti tavallisilta ihmisiltä kysytään heidän asenteis-
taan stigmatisoituja ihmisryhmiä kohtaan. Totuudenmukaisia kuvauksia saa sen sijaan
haastatteleamalla stigmatisoituja ihmisiä siitä, millaisia asenteita he kohtaavat. Tämän li-
säksi tutkijat ehdottavat fokuksen siirtämistä kokonaisvaltaisesti niin, että stigman aiheut-
tamaa syrjintää valvottaisiin tiukemmin. He ehdottavatkin, että esimerkiksi mielentervey-
den häiriöistä kärsivien ihmisten työllistymistä arvioitaisiin kriittisesti sen sijaan, että ai-
heesta tehdään mielipidemittauksia. (Mt., 192–193.)

Link ja Phelan (2001, 369) selittävät puolestaan stigman syntyä osin sillä, että päätelmät
tuottavat tehokkuutta. He toteavat, että nopeiden päätelmien, johtopäätösten ja stereoty-
pioiden teko on ihmisille automaattista ja se parantaa kognitiivista tehokkuutta. Tutkijoi-
den mukaan kategorioita ja stereotypioita luodaan sekunnin murto-osissa ja kaikki tämä
tapahtuu usein tiedostamatta. Neil Macrae, Alan Milne ja Galen Bodenhausen (1994, 37–
38) nimittävät stereotypioita energiaa säästäviksi laitteiksi, joiden avulla käytettävissä
olevia resursseja jää muihin kiinnostavampiin tai haastavampiin kognitiivisiin tehtäviin.
Psykologit kutsuvatkin stereotypioita työkaluiksi, jotka ihmiset ottavat käyttöönsä, kun
he haluavat helpottaa omaa tehtäväänsä. Tutkijoiden keskuudessa on kuitenkin epävar-
muutta siitä, turvaututaanko stereotypioiden käyttöön ainoastaan haastavan tehtävän
edessä ja vähillä resursseilla vai ovatko ihmiset vain laiskoja hahmottamaan ympäröivää
maailmaa ja käyttävät stereotypisointia myös tilanteissa, joissa heillä olisi kykyjä muu-
hunkin.

Tutkijoiden välillä vallitsee siis yleisesti konsensus siitä, että stereotypioiden käyttö on
yleistä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Erimielisyyttä puolestaan on siitä, onko tästä

toimintamallista ainoastaan kielteisiä seurauksia. Macrae ja kollegat (1994, 45) huomauttavat, että stereotyyppinen ajattelu on läsnä ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Heidän mukaansa tutkijoiden ei pitäisi ainoastaan korostaa sosiaalisten stereotyyppien kielteisiä seurauksia, vaan omaksua toiminnallinen ja hyödyllinen näkökulma, joka on auttanut ihmiskuntaa kehittymään sen alkuaajoista alkaen. Sen sijaan esimerkiksi Linkin ja Phelanin (2001) stigman teoretisoinnissa stereotyyppien käyttäminen on nähtävissä erittäin kielteisenä ja stigmaa lisäävänä mekanismina. Stereotypisointi on edellä mainitussa teoretisoinnissa tärkein stigman luomisen ja kasvattamisen työkalu.

Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin teoriaan kytkeytyy tärkeänä osana myös valta. He pitävät valtaa ehtona stigman luomiselle. Samalla stigman luominen synnyttää lisää valtaa, minkä avulla ihmisiä voidaan hallita. Valta oli jo mukana heidän prosessikuvauksessaan vuonna 2001, mutta he ovat sen jälkeen käsitelleet stigmasioinnin tuottamaa valtaa lisää sen hyötynäkökulman kautta. Vuonna 2014 julkaistu stigman synnyttämää valtaa (*stigma power*) käsittelevä artikkeli perustuu täysin sen kuvaamiseen, kuinka stigman luominen on tietoista ja sitä tehdään hyötymistarkoituksessa. He pitävät stigmaa käyttökelpoisena vallan välineenä ja työkaluna, jonka avulla toista ihmistä voi hallita.

Vallan ja hallinnan ulottuvuudet liittyvät myös stigman syntymekanismeihin. Link ja Phelan (2014) jaottelevat hallinnan kolmeen erilaiseen tapaan. Ensimmäisessä ihmisiä halutaan pitää alhaalla hyväksikäytön ja ylivallan avulla. Se perustuu ajatukseen siitä, että valta-asema voidaan saavuttaa alistamalla ja riistämällä toista ihmisryhmää. Esimerkkejä ovat orjuus sekä Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen riistäminen. Toinen tavoite on ihmisten pitäminen sisällä. Tällä tarkoitetaan muun muassa sosiaalisten normien noudattamista ja sen valvomista. Link ja Phelan kuvaavat, kuinka ihmisillä on tapana laatia loputon määrä kirjoitettuja ja kirjoittamattomia sääntöjä siitä, miten elämää tulisi elää. Juuri näiden kulttuuristen normien avulla ihmisiä pyritään hallitsemaan. Kolmas päämäärä on pitää tietyt ihmiset loitolla. Tämä liittyy sairauksien välttämiseen. Mekanisilla voi tutkijoiden mukaan olla evolutiivinen tausta, jonka avulla ihmiset ovat säilyneet elossa. (Mt., 24–25.)

Linkin ja Phelanin (2014) stigmatisoinnin tuottaman vallan käsite nojaa Bourdieun (1987, 1990)⁴ määrittelyihin symbolisesta vallasta sekä prosessiin, jossa subjekti omaksuu hänelle annetun identiteetin ja alkaa pitää sitä omanaan. Tutkijat nostavat esiin myös

---

⁴ Bourdieu, Pierre (1987) What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. *Berkeley Journal of Sociology*, 32, 1–17. Bourdieu, Pierre (1990) *The logic of practice*. Stanford: Stanford University Press.

Bourdieuin teoretisoinnin, jonka mukaan valta on tehokkaimmillaan silloin, kun se on väärinymmärrettyä. Stigmatisoinnin prosessissa toimijoiden eli leimaajien edut saavutetaan piilotetuilla ja huonosti tunnistetuilla mekanismeilla. Stigman valtaa käsittelevän teorian mukaan stigmatisoinnin tapahtuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ei ole satumaa, vaan valittu tapa toimia. (Link & Phelan 2014, 24.)

Aiemmin tässä alaluvussa kuvasin, kuinka psykologit kutsuvat stigmatisoinnin prosessiin vahvasti kuuluvaa stereotypisointia kognitiiviseksi työkaluksi. Link ja Phelan (2014) käyttävät samaa vertauskuvaa kuvatessaan sitä, millainen apuväline stigmatisoinnin prosessi on vallan käyttäjille eli stigman luojille. Vaihtoehtoisia tapoja harjoittaa stigmatisointia on monia. Link ja Phelan kuvaavat suoraa henkilökohtaista syrjintää kömpelöksi, kiusalliseksi ja liian helposti tunnistettavaksi. Stigmatisoijan etu ei ole, että hänen toimensa tunnistetaan, kuten Bourdieu (1987, 1990) on todennut (Link & Phelan 2014, 24).

Yksilöllistä ja henkilökohtaista syrjintää paljon tehokkaampi ja tekijälleenkin miellyttävämpi tapa on rakenteellinen syrjintä. Rakenteellisen syrjinnän avulla stigmatoidut ihmiset asetetaan epäedulliseen asemaan sosiaalipolitiikan, lakien ja muun muassa institutionaalisten käytäntöjen kautta. Rakenteellinen stigmatisointi ja sen myötä syrjiminä vapauttaa sen tekijät yksilöllisen syrjinnän aiheuttamasta taakasta ja häpeästä. Edellä kuvattujen syrjinnän tapojen lisäksi tutkijat esittelevät vuorovaikutuksessa tapahtuvan syrjinnän yhtenä syrjinnän tapana. Vuorovaikutustilanteissa tapahtuvassa syrjinnässä stigmatoituun henkilöön suhtaudutaan poikkeavalla tavalla. Tilanteeseen vaikuttaa myös stigmatisoinnin seurauksena syntynyt sisäistetty stigma, jossa ihminen on tietoinen stigmasaan ja se vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä. (Link & Phelan 2014, 25–26.)

Oli stigman luomisen tavoite mikä tahansa, yhteistä kaikelle stigmatisoinnille Linkin ja Phelanin (2014, 25–26) mukaan on se, että stigmatisoinnin taustalta löytyy motivaatiota ja tarkoituksenmukaisuutta. Stigman sisältämän vallan tarkastelussa tarkoitus on tunnistaa stigmatisoijien eduntavoittelu ja erilaiset päämäärät. Tutkijoiden mukaan ensimmäinen keino puuttua stigmatisointiin on tunnistaa ja tunnustaa edellä mainittujen päämäärien ja tavoitteiden olemassaolo ja tietoinen tavoittelu (mt., 31).

Edellä kuvattua tahallisuutta ja oman edun tavoittelua eivät allekirjoita kaikki stigman tutkijat. Esimerkiksi Stangl ja kumppanit (2019, 3–4) tekevät vahvasti eroa Linkin ja Phelanin teoretisoinnin joihinkin osiin. Link ja Phelan (2001) erottelevat voimakkaasti stigmatisoijan ja stigmatoidun, tekijän ja uhrin. Stangl ynnä muut eivät näe stigmatisoitumista asiana, jonka ihmiset tekevät toisilleen, vaan sen sijaan he korostavat sosiaalisia,

kulttuurisia, poliittisia ja talouden ohjaamia voimia stigmatisoinnin taustavoimina. Heidän mukaansa ei ole määriteltävissä, kuka kokee stigmaa ja kuka sitä ylläpitää. Sen sijaan stigma risteää usein monen muun syrjäytymisen akselin kanssa. Tämän takia osa ihmisistä on huonommassa asemassa terveyteen liittyvän stigman vuoksi. Stangl ja kumppanit (2019, 3) myös haastavat Linkin ja Phelanin teorian sisältämän me ja he -jaottelun olemassaolon. Perusteluna tällekin on rakenteiden vaikutusten korostaminen yksilöllisten toimien ja vaikuttimien sijaan.

Goffmanin (1963,5) yksi tunnetuimmista sitaateista ”*By definition, of course, we believe the person with a stigma is not quite human*” avaa stigmatisoinnin seurauksia. Stigman aikaansaama inhimillisyyden menettäminen johtaa siihen, että yhteisö kohdistaa leimatun ihmiseen erilaisia syrjinnän muotoja, jotka vaikuttavat negatiivisesti stigmatisoidun henkilön elämänlaatuun. Vaikka Goffmanin teoriaa onkin haastettu etenkin 2000-luvulla, teorian sisältämät stigman seuraukset puolestaan allekirjoitetaan edelleen laajalti. Goffmanin teoriassa stigman kaksi merkittävintä seurausta ovat aseman menettäminen ja sosiaalinen hylkääminen. Juuri aseman menetys ja eriarvoisuus nousevat esille esimerkiksi mielenterveyden ongelmista kärsivien potilaiden kokemuksista, jotka liittyvät heidän saamaansa hoitoon ja kohtaamiseen (Maanmieli 2019, 186).

Raitakari ja tutkijakollegat (2011, 327) katsovat, että ihmisten statuserot kuvaavat hyvin eriarvoisuutta. He kuvaavat eriarvoisuutta ilmiöksi, johon kuuluu paljon erilaista osattomuutta, ulkopuolisuutta ja asioista luopumista. Esimerkiksi mielenterveyden sairauksia sairastavien ihmisten kohdalla statuserot näkyvät muun muassa epäluulona heitä kohtaan, huonona kohteluna palvelujärjestelmässä sekä muilla elämänaloilla, köyhyytenä, häpeänä ja yksinäisyytenä. Voidaan todeta, että stigma huonontaa ihmisen hyvinvointia monella elämän osa-alueella. Se voi muun muassa vaikeuttaa hoitoon pääsyä, vähentää ihmisen osallisuutta yhteiskunnassa sekä lisätä sairastavuutta ja kuolleisuutta (Stangl ym. 2019, 3).

Issakainen (2014) on tutkinut nuoria masennukseen sairastuneita ihmisiä ja heidän tapojaan käsitellä sairauteensa liittyvää stigmaa. Haastatellut nuoret toivat esiin toiveensa siitä, että masennuksen sijaan heillä olisi jokin fyysinen sairaus, kuten syöpä tai murtunut raaja. Nuoret kokivat, että mielen sairauten kohdistuva stigma oli raskas taakka ja fyysiseseen sairauteen sairastuttuaan he saisivat osakseen nykyistä enemmän empatiaa, suvaitsevaisuutta ja rohkaisua. Osalla tutkimukseen osallistuneista avun hakeminen saattoi viivästyä, koska he eivät halunneet myöntää, etteivät kykene täyttämään kulttuurisia odotuksia. Haastatteluista selvisi, että nuorten tilanteiden täytyi kärjistyä, ennen kuin he

kykenivät myöntämään tarvitsewansa apua. Nuorten kommenteista oli pääteltävissä myös stigman siirtyminen sisäistetyksi stigmaksi, jossa ihminen kokee hänelle annetun ja rakennetun identiteetin omakseen. Yksi haastateltu nuori käytti sanoja ”yrittää enemmän” tarkoittaessaan ryhdistäytymistä ja parantumista. (Mt., 177, 179.)

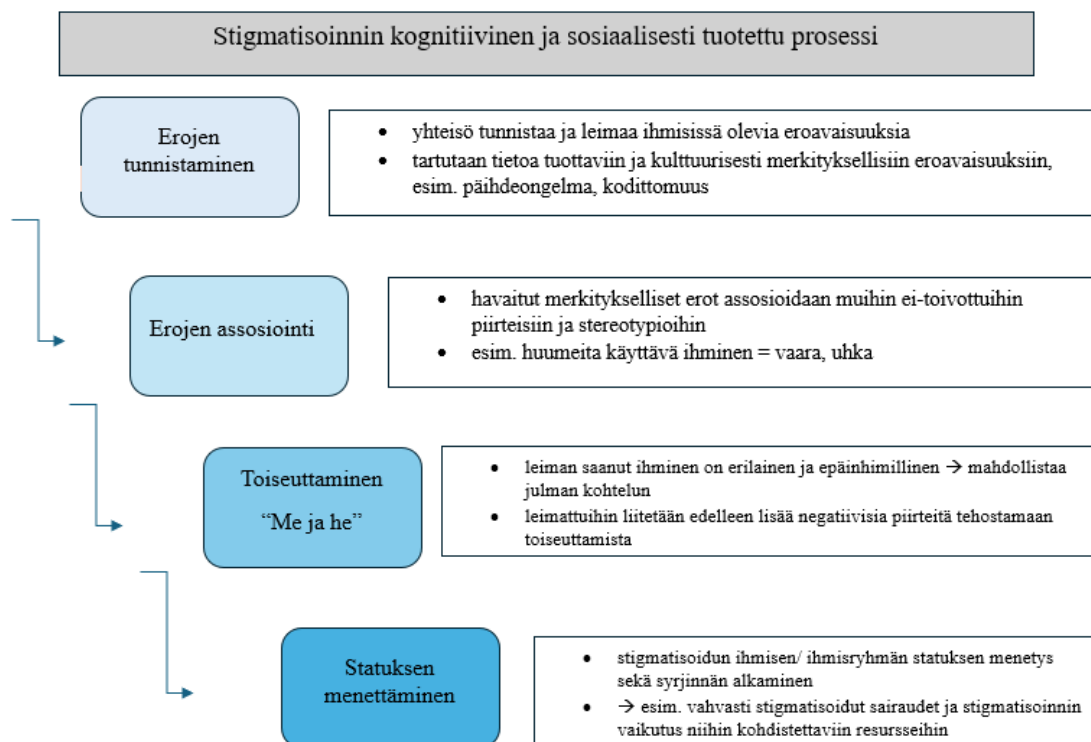
2.2 Linkin ja Phelanin stigmatisoinnin teoretisointi

Esittelen tässä osiossa tarkemmin Linkin ja Phelanin stigmatisoinnin teoretisointia vuodelta 2001, sillä se toimii tutkielmani taustateorianä. Teoria koostuu erilaista komponenteista ja tosiaan seuraavista vaiheista. Koen kyseisen teorian tukevan hyvin tutkielmaani, sillä sen fokus ei ole stigmatisoitujen ihmisten tarkastelemisessa, vaan sen sijaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvan stigmatisoinnin prosessin tutkimisessa. Teorian käyttöä puoltaa myös se, että koen sen sopivan hyvin yhteen sosiaalisen konstruktionismin kanssa, joka on tutkimukseni metodologinen viitekehys. Link ja Phelan (2001) jäsentävät stigman syntyvän ihmisten välisissä suhteissa ja vuorovaikutuksessa. Teoriassa vähemmälle huomiolle jäävät stigmatisoinnin kohteena olevien yksilöiden ominaisuudet. Ne nähdään ainoastaan osana stigmatisoimisen ketjua, jossa ominaisuudet liitetään ei-toivottuihin stereotyyppioihin. Pidän teoriassa erityisesti siitä, että se siirtää katseen ja vastuun pois stigmatisoinnin uhreista ja tarkastelee sen sijaan niitä mekanismeja, jotka synnyttävät stigmaa.

Linkin ja Phelanin artikkeli *Conceptualizing Stigma* (2001) kumpusi kritiikistä stigman epämääräistä määrittelyä kohtaan. Tutkijoiden mukaan haasteena oli, että eri tutkijat eri tieteenaloilla määrittelivät ja sovelsivat stigman käsitettä kukin eri tavoin. (Link & Phelan 2001, 364.) He pohjaavat omaa eri komponenteista ja toisiaan seuraavista vaiheista koostuvaa teoriaansa sosiaaliskognitiivisiin oivalluksiin stigmatisoinnin prosesseista. Tutkijat pitivät Erving Goffmanin vuonna 1963 laatimaa stigman teoretisointia osin puutteellisenä, mutta nostavat esiin Goffmanin (1963) teoksen osion, jossa viitataan suhteeseen attribuuttien ja stereotyyppien välillä. Linkin ja Phelanin (2001) tutkimus keskittyy juuri tuon suhteen laajempaan ja tarkempaan analyysiin. Linkin ja Phelanin stigman määrittelmään on myöhemmässä tutkimuksessa ja kirjallisuudessa viitattu runsaasti (Andersen ym. 2022, 847).

Stigman teoretisoinneissa on totuttu usein käyttämään sanoja piirre, ominaisuus tai merkki. Link ja Phelan (2001, 368) ovat valinneet käyttää termiä ”*label*”, leima koska eroavaisuudet ovat sosiaalisesti valittuja ja lisäksi termi kuvaa jotakin asiaa, joka kiinnitetään ihmiseen ulkopuolelta. Sanat piirre tai ominaisuus myös antavat tutkijoiden mukaan sen vaikutelman, että annettu nimitys on voimassa pysyvästi. Käsite ulkoapäin kiinnitetty merkki sen sijaan antaa paremmat mahdollisuudet keskustella siitä, onko leimalla merkitty asia todellinen vai ei. Tästä näkökulmasta tutkijat antavat esimerkiksi naisiin kohdistuneen noitavainon.

Linkin ja Phelanin (2001, 364, 367) teoretisoinnissa toisiinsa kietoutuu neljä erilaista vaihetta ja viidentenä elementtinä on kaiken edellytyksenä oleva valta. Kuvio 2 kuvaa yksinkertaistetusti Linkin ja Phelanin teorian mukaista stigmatisoinnin prosessia. Prosessi käynnistyy sillä, että huomataan toisesta ihmisestä eroavaisuuksia. Tästä seuraa huomattujen eroavaisuuksien assosiointi ei-toivottuihin stereotypioihin. Toiseuttamisen vaiheessa leiman saaneiden ihmisten toiseuttamista tehostetaan liittämällä heihin yhä uusia negatiivisia piirteitä. Prosessin lopussa stigman saaneita ihmisiä voidaan kohdella julmasti, sillä heitä ei enää pidetä yhteisöön kuuluvina inhimillisinä olentoina.

Kuvio 1. Stigmatisoitumisen prosessi (tiedot Link & Phelan 2001).

Ensimmäisessä komponentissa yhteisö siis tunnistaa ja merkitsee ihmisissä olevia merkityksellisiä eroavaisuuksia. Valtaosa näistä eroavaisuuksista on merkityksettömiä. Tällaisia asioita ovat muun muassa auton väri, sosiaaliturvatunnus tai lempiruoka. On kuitenkin olemassa myös joukko merkityksellisiä eroavaisuuksia, jotka tässä stigmatisoinnin vaiheessa käynnistävät prosessin. Nämä merkitykselliset eroavaisuudet ovat kulttuuriin, aikaan ja paikkaan sidottuja. Esimerkkinä aikaan sidotusta merkityksellisestä eroavaisuudesta tutkijat nostavat esiin ylivilkkauden, joka on 2000-luvulla noussut aiempaa suuremmaksi häiriön indikaattoriksi, ja samaan aikaan termiä ADHD käytetään yleisesti puhekielessä. Merkitykselliset eroavaisuudet valikoituvat sosiaalisesti, ja näillä eroavaisuuksilla koetaan olevan yhteiskunnallista merkitystä. Eroavaisuudet ja ryhmittelyt edellyttävät asioiden yksinkertaistamista. (Link & Phelan 2001, 367–368.)

Toinen teorian komponentti koostuu siitä prosessista, joka käynnistyy, kun ensimmäisessä vaiheessa havaitut merkitykselliset erot assosioidaan ja linkitetään muihin ei-toivottuihin piirteisiin ja stereotypioihin. Tämä teorian osio muistuttaa suuresti Goffmanin (1963) stigman teoretisointia. (Link & Phelan 2001, 368.) Kuten edellisessä alaluvussa kerroin, eri tieteenalojen tutkijoiden välillä on konsensus siitä, että stereotyyppien käyttö on yleistä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Osa tutkijoista korostaa niiden käytön tuottamia hyötyjä, kuten kognitiivista tehokkuutta (esim. Macrae ym. 1994).

Linkin ja Phelanin (2001, 370) teorian kolmas komponentti koostuu toiseuttamisen prosessista, jossa *heidät* erotellaan *meistä*. Tätä tutkijat havainnollistavat esimerkillä puheesta ja sanojen merkityksestä. Heidän mukaansa on tavanomaista puhua skitsofrenikoista eikä ihmisistä, joilla on skitsofrenia. Sen sijaan puhumme yleisesti ihmisistä, joilla on flunssa, syöpä tai sydänsairaus. Nämä kulttuuriset ja kielelliset valinnat kuvaavat tutkijoiden mukaan sitä, kuinka edellä mainittuja ihmisiä pidetään *meidän* kaltaisinaamme ihmisinä, mutta heillä sattuu vain olemaan jokin sairaus. Sen sijaan skitsofreniaa sairastavan ihmisen koko identiteetin ja olemuksen katsotaan muovautuvan sairauden kautta. Esimerkki paljastaa kuvaavasti, kuinka jaottelua tehdään myös puhutun kielen avulla. Äärimmillään vaiheessa kolme *meistä* erottuvaa erilaista ihmistä ei nähdä enää inhimillisenä olentona, sillä hänelle luotu identiteetti poikkeaa muista niin paljon. Tästä syystä häneen voidaan kohdistaa jopa julmaa ja epäinhimillistä kohtelua. (Link & Phelan 2001, 370.)

Sanojen merkitys ja voima on tiedostettu myös valistustyössä. Huumeita käyttävien ihmisten kohdalla on maailmanlaajuisesti pyritty tekemään stigman vastaista työtä ja saamaan ihmisiä pohtimaan, millaisia sanoja ja nimityksiä he käyttävät kanssaihmisistä.

Suomessa esimerkiksi monet päihdetyön järjestöt ovat jo vuosia tehneet kansalaisille sekä medialle suunnattua vaikutustyötä tavoitteena poistaa narkkari-sanan käyttö (esim. Perälä 2021).

Komponentissa neljä stigmatisoitu ihminen menettää statuksensa ja syrjintä alkaa. Tämä vaihe puuttuu monista stigman määrittelyistä, mutta Link ja Phelan (2001) pitävät sitä erittäin tärkeänä, jotta voimme käyttää stigman käsitettä niin kuin sitä yleensä käytetään. Kun aiemmat vaiheet on käyty läpi, on samalla rakennettu perusta aliarvostamiselle, hylkäämiselle ja syrjinnälle. Ihminen on siis stigmatisoitu, kun hänet on merkitty, erotettu toisista, hänessä havaitut eroavaisuudet on linkitetty ei-toivottuihin ominaisuuksiin, ja tämä kaikki johtaa sosiaalisen aseman menetykseen ja syrjintään. Niinpä stigmatoidut ihmiset ovat huonommassa asemassa esimerkiksi asumisen, sairaanhoidon ja kaikenlaisen hyvinvoinnin suhteen. (Link & Phelan 2001, 370–371.)

Statuksen menettämisellä Link ja Phelan (2001) tarkoittavat sitä, että ihminen tipautetaan sosiaalisessa hierarkiassa alaspäin. Stigmatisoijan silmissä tämä tapahtuu välittömästi stigmatisoinnin seurauksena. Hierarkiat ja statuksen tasojen erot näkyvät ihmisille jokapäiväisessä elämässä: kuka istuu missäkin, ketä kuunnellaan ja miten ketäkin kohdellaan vuorovaikutustilanteissa. (Mt., 371.)

Syrjinnän muodoista tutkijat nostavat esiin eron yksilöllisen ja rakenteellisen syrjinnän välillä ja sen, miten näiden vaikutukset risteävät. Yksilöllinen syrjintä voi ilmentyä esimerkiksi niin, ettei stigmatisoitu ihminen saa vuokrattua asuntoa tai hän ei työllisty. Rakenteellinen syrjintä ilmenee puolestaan esimerkiksi niin, että erittäin stigmatisoitujen sairauksien tutkimukseen suunnataan vähemmän rahaa kuin muiden sairauksien tutkimukseen. Lopputuloksena on, että tiettyjen sairauksien hoitoon käytetään vähemmän rahaa sairauksien stigman vuoksi. Stigmatisoitujen sairauksien kohdalla rakenteellinen leimautuminen näkyy myös niin, että esimerkiksi mielenterveyden häiriöiden osaavimmat lääkärit hoitavat vähemmän vaikeita potilaita yksityisvastaanotoillaan ja haastavien skitsofreniapotilaiden hoito jää vähemmän menestyvälle ammattilaisryhmälle. Skitsofreniaan sairastunut ihminen on siis rakenteellisen syrjinnän uhri riippumatta siitä, kohdistetaanko häneen yksilöllisiä syrjiviä tekoja. Sairauden stigma on jo vaikuttanut rakenteisiin niin, että tilanteesta on yksilölle negatiivisia seurauksia. (Link & Phelan 2001, 372–373.)

Kuten edellisessä alaluvussa kerroin, vallalla on Linkin ja Phelanin (2001) teoretisoinnissa tärkeä ja monitahoinen rooli. Valta on edellytys stigmatisoinnin prosessin toteuttamiselle. Samalla se on prosessin lopputulos ja tiedostettu tavoite. Tutkijat kutsuvat

teoretisointinsa viidettä komponenttia eli stigmatisoinnin synnyttämää valtaa termillä *stigma power*. Sen kolme erilaista tavoitetta on pitää ihmiset alhaalla, pitää ihmiset sisällä ja pitää ihmiset loitolla. Stigmatisoinnin prosessin onnistumiseen tarvitaan siis taloudellista, sosiaalista tai poliittista valtaa. Sosiaalisen vallan käytöstä on kyse esimerkiksi silloin, kun stigmatoidaan jotakin kansanryhmää tai esimerkiksi tiettyyn uskontoon kuuluvia ihmisiä. Link ja Phelan kuvaavat vallan merkitystä stigmatisoinnin prosessissa esimerkiksi psykiatrisesta sairaalasta. Stigmatisoinnin prosessin piirteitä voi olla käynnissä sekä potilaiden että hoitajien suuntaan, mutta hoidossa olevat potilaat eivät kykene silti stigmatisoimaan hoitajia, sillä heiltä puuttuu sosiaalinen valta. Näin ollen prosessi ei etene loppuun asti, eivätkä hoitajat kohtaa statuksen menetystä ja syrjintää. Voimattomilla ryhmillä ei siis ole vallan puutteen vuoksi mahdollisuuksia stigmatoida vaikutusvaltaisia ryhmiä. (Mt., 375–376.)

Myöhemmässä tutkimuksessa Link ynnä muut (2004, 513) ovat lisänneet stigmatisoinnin prosessiin kuudenneksi komponentiksi tunnereaktiot. Tunteet ovat vahvasti esillä stigmatisoinnin prosessin siinä vaiheessa, jossa *heidät* erotellaan *meistä*. Näiden tunteiden merkitys prosessissa oli aiemmin jäänyt tutkijoiden mukaan liian vähälle huomiolle. Tunteet voivat olla esimerkiksi vihaa, ärtymystä, ahdistusta tai sääliä. Tunnereaktio on usein aistittavissa, ja se voi näkyä ulospäin esimerkiksi erilaisessa tavassa puhua stigmatoiduille henkilölle. Stigma herättää tunteita myös stigmatoidussa ihmisessä, ja hän voi kokea muun muassa häpeää, pelkoa ja vihaa. Myös muut alan tutkijat (esim. Thornicroft ym. 2007) ovat tutkineet tunteita ja niiden vaikutusta stigmatisointiin.

2.3 Huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistettu stigma

Kirjallisuudessa vallitsee yksimielisyyys siitä, että päihdesairaisiin ja etenkin huumeita ongelmallisesti käyttäviin ihmisiin kohdistuu yhteiskunnassa voimakasta stigmaa. Kuvaan tässä osiossa sitä, mistä tähän ihmisryhmään kohdistuva stigma mahdollisesti kumpuaa ja miten se vaikuttaa stigmatisoituihin ihmisiin. Aluksi avaan niitä yhteiskunnan piirteitä ja historiallisia arvoja, jotka voivat osaltaan selittää stigmatisointia. Sen jälkeen tarkastelen stigmatisoinnin syitä muun muassa NIMBY (*Not In My Back Yard*) -ilmiön taustatekijöiden kautta. Sitten sidon sosiaaliset representaatiot ja median vaikutuksen stigman

prosessiin. Osion lopussa kuvaan sitä, miten ulkoapäin synnytetty identiteetti vaikuttaa huumeita käyttävien ihmisten itsensä asemoimiseen.

Huumeita riippuvuuden vuoksi käyttävät ihmiset ovat Suomessa vähemmistö, joka elää erillään valtakulttuurista (Partanen 2002, 25). Tiedetään, että huumeita käyttävät ihmiset ovat yhteiskunnassa heikommassa asemassa kuin päihteiden käyttäjät keskimäärin (Kaukonen 2002, 158–159). Yksi selitys sille, että Suomessa asenteet huumeita käyttäviä ihmisiä kohtaan ovat osin tuomitsevia ja vastuuttavia, on meillä harjoitettu huumepolitiikka ja vallitseva asenneilmapiiri. Juha Partanen (2002, 19) luokittelee huumeiden käytön tabuksi, sillä sitä leimaa vahvasti kahtiajakoisuus: yhtäältä huumeiden käyttö on yleistynyt Suomessa viimeisten vuosikymmenten aikana, ja toisaalta samaan aikaan asenteet ovat voimakkaan kielteisiä ja kannattavat rajoituksia ja rangaistuksia. Suomessa harjoitetaan rajoittavaa huumausainepolitiikkaa (Orhanli 2024, 16), mikä tarkoittaa muun muassa sitä, että moni laittomien päihteiden käyttämiseen liittyvä asia on kriminalisoitu. Rikoslain (19.12.1889/39) 50 luvussa määritellään, että pienenkin huumeannoksen hallussapito tai ostoyritys on rangaistavaa.

Olavi Kaukonen (2002, 147–149) toteaa Suomen päihdehistoriaa summatessaan, että vuoden 1936 alkoholilaki oli merkityksellinen virstanpylväs maamme päihdelainsäädännössä. Lain keskiössä oli valvonta sekä mahdollisuus määrätä alkoholin liikakäyttäjät pakkohoitoon. Ongelmaa pyrittiin siis hallitsemaan kurinpidolla. Suomessa vapaaehtoisesti hoitoon hakeutuneiden määrä saavutti pakkohoidettujen määrän vasta 1970-luvulla. Sama valvonta ja kontrolli ei koskenut kuitenkaan kaikkia kansalaisia. Kaukonen mukaan köyhiä alkoholisteja määrättiin pakkohoitoon ja varakkaat hakeutuivat esimerkiksi vertaistuen piiriin. Samanlaista kahtiajakoa on havaittavissa huumeiden käytön suhteen myös nykyaikana. Suomessa on monia vuosia keskusteltu huumeiden niin kutsutusta viihdekäytöstä. Käsitteellä viitataan valittuun ja kontrolloituun tapaan käyttää huumeita. Stigma sekä yleinen halukkuus rankaisuun suuntautuu yleisessä keskustelussa lähes poikkeuksetta päihdesairauteen sairastuneisiin huumeiden käyttäjiin. Sen sijaan esimerkiksi työn tai opiskelun kautta yhteiskuntaan kiinnittyneiden huumeiden viihdekäyttäjien huumeiden käyttöä ei paheksuta samalla tavalla.

Nils Christien ja Kettil Bruunin (1985, 60–63) ajatus huumeiden paikasta suomalaisessa yhteiskunnassa on paljon lainattu. Määrittelystä on jo kulunut runsaasti aikaa, ja huumeiden käyttö on muuttunut yhteiskunnassamme merkittävästi. Ajatus on silti tähänkin aikaan sopiva. Määrittelyn mukaan huumeilla on yhteiskunnassamme hyvän vihollisen asema. Kaikilla kansalaisilla on täten negatiivinen mielipide huumeista ja samalla

suomalaiset suhtautuvat huumeita käyttäviin ihmisiin paheksuen. Hyvän vihollisen tunnusmerkistöön myös kuuluu, että vihollinen määritellään tarpeeksi epämääräisesti, mutta kuitenkin tunnistettavasti. Ajatus huumeista hyvänä vihollisena kietoutuu juuri epämääräisen määrittelynsä kautta edellisessä kappaleessa esiin nostamaani eroon suhtautumisessa huumeiden viihdekäytön ja riippuvuuskäytön välillä. Huumeita siis yleisesti vastustetaan, mutta joissakin käyttötavoissa niiden käyttö voidaan joillekin sallia. Samalla huumeiden erilaiset käyttötavat kuten satunnainen viihdekäyttö ja riippuvuuskäyttö niputetaan toisinaan yhteen.

Stigmatisoitujen ihmisryhmien ympärille rakentuu usein NIMBY-ilmiöitä eli kiistaa tilasta (Smith 2010, 906; Kopomaa & Peltonen 2008a, 5). NIMBY-käsite on lähtöisin Yhdysvalloista 1970-luvulta, ydinvoimaloita vastustavasta kansanliikkeestä (Kopomaa & Peltonen 2008b, 10). Nykyisin sana liitetään Suomessa lähinnä paikallisiin kiistoihin, joissa alueen asukkaat vastustavat esimerkiksi sosiaalihuollon yksikköjen perustamista asuinalueelleen. Suomessa sanaa alettiin käyttää yleisemmin 2000-luvulla. (Mt., 9–10.) Ilmiö on kiinnostava, sillä siinä risteävät poliittiset ja oikeudelliset jännitteet sekä yksityisen ja yleisen etu. Timo Kopomaa ja Lasse Peltonen selittävät NIMBY-kiistoja tiivistyneellä kaupunkirakenteella, jossa omalle alueelle ei kelpuuteta esimerkiksi päihteiden ongelmakäyttäjii tai entisiä rikollisia. Sen sijaan omasta asuinalueesta halutaan rakentaa ideaalista yhteisöä, jossa ei ole tilaa idylliä uhkaaville erilaisuuksille. (Mt., 11–12.)

Suvituuli Sihvola (2008) on tutkinut asunnottomien miesten asuntolan perustamista teollisuusalueelle ja sen aiheuttamaa vastustusta. Tutkimuksen erityinen mielenkiinto on kohdistunut puhuttuun kieleen ja sen käyttöön merkitysten luomisessa. Hän jakaa vastustuksen puhetavat kolmeen eri kategoriaan: käänteinen puhe, luottamuspuhe sekä laillisuuspuhe. Käänteisellä puheella tarkoitetaan vastustuksen verhoamista huoleen asunnottomien hyvinvoinnista. Sillä varaudutaan esimerkiksi suvaitsemattomuussyttöksiin. Sihvolan tutkimuksen tapauksessa alueen yrittäjät ja lähialueiden asukkaat esittivät huolen siitä, että teollisuusalue ei olisi sopiva paikka asunnottomille ihmisille, sillä siellä asuessa olisi vaikea integroitua yhteiskuntaan. Luottamuspuhe puolestaan sisältää epäluuloa ja vihamielisyyttä päättäjiä kohtaan. Kaupungin suunnitelmat esimerkiksi saatetaan kokea epädemokraattisiksi ja salassa valmistelluiksi. Laillisuuspuheessa vedotaan lakeihin ja säädöksiin muun muassa maankäytöstä ja haetaan näin omalle mielipiteelle tukea lainsäädännöstä. Laillisuuspuhe voi myös usein johtaa oikeustoimiin, jotka voivat viivästyttää suunniteltuja hankkeita tai estää niiden toteutumisen. (Sihvola 2008, 36–43, 55.)

Riitta Kuparinen (2008, 71–74) kuvaa kehitysvammaisten yksikön vastustamista tutkivassa tekstissään, kuinka vastustuksen takana on usein piilotason tekijöitä. Jäsentelyllä on yhtäläisyyksiä Sihvolan (2008) käänteisen puheen kanssa. Kuparinen toteaa, että hänen tutkimassaan tapauksessa yhä uudestaan esiin tulivat vastustajien vakuuttelut siitä, etteivät he vastustaneet vammaisia. Vastustajat kuitenkin perustelivat kantaansa muun muassa sillä, että kehitysvammaisten tulo alueelle vaikuttaisi kielteisesti paikan imagoon. On siis tulkittavissa, että vastustajat kokevat, että kehitysvammaisten tulo alueelle antaisi sille negatiivisen leiman. Kehitysvammaiset toisivat alueelle mukanaan jotakin ikävää. Tätä ajatusta pidetään eräällä tavalla itsestään selvänä, eikä sitä pidetä kehitysvammaisten vastustamisena.

Sosiaaliset representaatiot eli eräänlainen arkitieto koskettavat stigmaa monelta eri kantilta. Jenni Savosen ja kumppaneiden (2018) tutkimus päihteiden käytön sosiaalisista representaatioista mediassa kertoo, että päihteiden käytöstä keskustellaan mediassa stigmatisoivalla tavalla. Partasen (2002, 26) mukaan tyypillinen median tarjoama kuva huumeita käyttävästä ihmisestä on itseään vessassa piikittävä huumeiden käyttäjä. Toinen stereotyyppinen median kuvaus on huumeita myyvä ihminen, josta luotu kuva muistuttaa pahpuuden ruumiillistumaa. Sosiaalisilla representaatioilla on vahva yhteys stigmatisoinnin prosessiin, jossa merkityksellisessä roolissa ovat juuri mielikuvat, stereotypisoinnit ja luodut merkitykset. Esimerkiksi päihdeongelmaisten asumisyksiköt tunnetaan usein hyvin paikkakunnilla ja yleinen käsitys on, että myös niiden lähettyvillä liikkuvat asukkaat ja vierailijat tunnettaisiin (Kulmala 2004, 238).

Representaatioilla tarkoitetaan yhteyttä yksilön mielen ja yhteisön välillä. Prosessiin kuuluu ankkuroitumisprosessi, jossa uutta asiaa tai ilmiötä ymmärretään liittämällä se johonkin yhteisön hyvin tuntemaan aiheeseen. Toinen prosessin elementeistä on objektivointi, jossa abstrakti asia konkretisoidaan liittämällä siihen konkreettinen mielikuva. Kolmas sosiaalisen representaation osa on naturalisaatio. Siinä prosessi on valmis ja uudet representaatiot ovat päässeet osaksi sosiaalista todellisuutta. (Sakki ym. 2017, 104–105.)

Partanen (2002, 18, 26) korostaa juuri median roolia narkofobian luomisessa ja sen vahvistamisessa. Narkofobia eli huumepelko vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja suhtautumiseen huumeita käyttäviä ihmisiä kohtaan ja punoutuu siksi tiiviisti yhteen stigman kanssa. Ihmisten kokemukset ja tieto huumeiden käytöstä ja sen seurauksista voivat usein koostua pelkästään median tuottamasta tiedosta. Mediassa tilaa saavat runsaasti huumeiden käytön yhteys rikollisuuteen sekä huumeiden käytön riskit. Huumeisiin kohdistuvan pelon on ajateltu olevan hyvä keino esimerkiksi nuorten huumeekokeilujen estämiseksi. Pelolla

on kuitenkin kääntöpuolensa. Joukkotiedotus keskittyy äärimmäisyyksiin ja luo kuvaa jostakin, mikä ei vastaa todellisuutta. Narkofobian vaikutuksiin lukeutuu myös haluttomuus olla tekemisissä huumeita käyttävien ihmisten kanssa. Partanen (2002, 18) kuvaa stigmatisointiin johtavan kehän alkavan pelosta, joka johtaa siihen, että huumeisiin liittyviä asioita ei haluta käsitellä omissa sosiaalisissa piireissä, vaan ne halutaan ennemmin poliisin ja muiden viranomaisten hoidettaviksi. Tästä seuraa leimautuminen, ja se vaikuttaa myös stigmatisoidun henkilön omaan identiteettiin.

Savonen ja työryhmä (2018, 387) tutkivat Helsingin Sanomissa vuosina 1990–2016 julkaistuja artikkeleita ja niissä käytettyjä päihteiden käyttäjiin ja käyttöön viittaavia käsitteitä sekakäyttäjä ja sekakäyttö. Esimerkiksi käsite sekakäyttäjä on tutkijaryhmän (2008, 393–394) mukaan negatiivisesti leimattu ja siihen liitetään voimassa olevan representation mukaisia kielteisiä merkityksiä. Sekakäyttäjä-sana muovautui 2000-luvulla tarkoittamaan jonkin laajemman ihmisryhmän jäsentä, eikä enää ollut ratkaisevaa, oliko kuvattu ihminen todella käyttänyt päihteitä sekaisin. Käsitteellä tarkoitettiin ylipäänsä vaikeasti ongelmasta, pelottavaa tai jollain tapaa surkeaa päihteiden käyttäjää. Sekakäyttäjälle annettiin stereotypian mukaisia ominaisuuksia, esimerkiksi kontrolloimaton käytös. (Mt., 393–394.) Myöhemmin Savonen (2022, 42) on väitöskirjassaan todennut, että sekakäyttäjä on käsite, jota ei näennäisesti tarvitse selittää, vaan se on negatiivinen metafora, jonka käyttö on levinnyt laajalle.

Edellä kuvasin sitä, kuinka representaatiot ovat kosketuksissa stigman luomisprosessiin. Samoin ne ovat synnyttämässä ja muokkaamassa sisäistettyä stigmaa eli sitä, miten stigmatisoidut ihmiset kuvaavat itseään. Ihminen rakentaa identiteettiään vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Identiteetin rakentumiseen vaikuttavat myös yhteiskunnan yleiset käsitykset asioista eli sosiaaliset representaatiot. (Kulmala 2004, 239.) Huumeita käyttävien ihmisten sosiaalista tulkintaa omasta ja muiden sijoittumisesta yhteiskunnan raameihin ja normaaliuteen on tutkittu runsaasti (esim. Orhanli 2024; Savonen 2022).

Savosen (2022, 45) haastattelututkimuksessa huumeiden käyttäjät olivat hyvin tietoisia heille annetuista representaatioista ja peilasivatkin itseään ja identiteettiään näitä annettuja identiteettejä vasten. He joko asemoivat itsensä kuulumaan kuvailtuun stereotyyppiin mielikuvaan tai hylkäsivät heille annetut positiot. Haastateltavat perustelivat kuulumattomuuttaan heille annettuihin positioihin muun muassa sillä, että he hallitsivat huumeiden käyttöönsä ja elämäänsä, ja kokivat kuuluvansa ”normaaleihin ihmisiin”. Samalla he kuitenkin toivat esiin, ettei heillä ollut todellista pääsyä ”normaaleiden” joukkoon, sillä heidät oli luokiteltu addikteiksi ja narkomaaneiksi. Anna Kulmalan (2004) tutkimus

kertoo samanlaisesta ajatusmaailmasta. Kulmala (2004, 233) on haastatellut asunnottomien asuntolassa asuvia miehiä, jotka ovat tuottaneet kuvauksia sellaisesta elämästä, johon heillä itsellään ei ole pääsyä. Haastatellut käyttivät puheessaan myös voimakkaita sanoja, kuten luokka tai kasti. He kuvasivat niillä yhteiskunnan eriarvoisuutta ja etäisyyttä eri maailmojen välillä. (Mt., 233–244.)

Savosen (2022, 45) mukaan se, että osa haastatelluista hyväksyi heille annetun position, johtui siitä, että elämäntilanteensa haasteiden vuoksi he eivät löytäneet perusteluja sille, mikseivät kuuluneet positioon. Savosen tutkimuksessa tuli siis ilmi, että huumeiden käyttäjät ovat tietoisia heille annetuista negatiivisista kuvauksista ja he haluavat usein etäännyttää itseään niistä. Voidaan siis arvella, että heille annettu stereotypia ei kohtaa heidän oman identiteettinsä kanssa, vaan siitä pyritään erottautumaan perustelemalla, miksi ei olla tavallisia ”addikteja” tai ”sekakäyttäjiä”. Kulmalan (2004, 237) haastateltava teki eroa muihin asuntolan miehiin toteamalla, että hän ei kuulu asuntolan väkeen, sillä hän pyrkii muuttamaan asuntolasta pois. Orhanlin (2024, 89–93) tutkimuksessa kannabiksen käyttäjät puolestaan toivat esiin sen, kuinka he osin kokivat olevansa yhteiskuntaan integroituneita sen täysivaltaisia jäseniä, mutta samalla he tiedostivat, että valtaväestö identifioisi heidät samoihin ryhmiin kuin kovien huumeiden riippuvuuskäyttäjät.

Kulmala (2004) jaottelee identiteetin rakentumiseen liittyvää sosiaalista ympäristöä käsittein samanlaiset toiset ja erilaiset toiset. Samanlaiset toiset ovat niitä ihmisiä, joiden kanssa ollaan tekemisissä ja eletään elämää jollain tapaa yhteisesti. Erilaiset toiset puolestaan edustavat sitä ryhmää, johon ei itse kuuluta ja joiden joukkoon ei välttämättä ole pääsyä. Omaa identiteettiä voidaan rakentaa suhteessa ulkoapäin annettuun identiteettiin, esimerkiksi asunnottoman tai huumeiden käyttäjän identiteettiin. (Kulmala 2004, 237.) Matthews ynnä muut (2017) kuvaavat identiteetin rakentumista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa silmukkkavaikutukseksi: ihminen sisäistää häneen kohdistuneet odotukset ja toistaa niitä. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että huumeita käyttävä ihminen alkaa samaistua häneen kohdistettuun stigmatisoituun stereotypiaan (mt., 276).

Partanen (2002, 17) nostaa esiin ranskalaisen taiteilijan Jean Cocteaun (1958)⁵ lainauksen: ”*Opium tekee meidät epäsosiaalisiksi, irroittaa meidät yhteisöstä. Mutta yhteisö kosta.*” Costeaun mukaan huumeiden käyttäjien stigmatisointi on siis luonnollista puolustautumista epäsosiaalista toimintaa vastaan. Juho Saari (2015, 108) kuvaa laajemmin huono-osaisimpiin suomalaisiin kohdistuvaa politiikkaa poikkeavan käyttäytymisen

---

⁵ Jean Cocteau (1958) *Opium: The Diary of a Cure*. New York: Grove Press.

hallinnalla. Sen tarkoituksena on lopulta palauttaa ja parantaa ihmisen alentunut toimintakyky. Toimintakyvyn alentumista on selitetty muun muassa sillä, että huono-osaisilta puuttuu mahdollisuuksia ja heidän elämänhallintansa on puutteellista.

Lois Takahashi (1997) on tutkinut stigmaa selittävää normeja rikkovaa käytöstä. Takahashi (1997, 906–908) on määritellyt, että esimerkiksi kodittomien ja HIV/AIDS-potilaiden stigmatisoinnin ja heihin suuntautuvan NIMBY-ilmiön takana olevat syyt paikantuvat kolmeen näihin ryhmään liitettyyn piirteeseen. Nuo piirteet ovat tuottavuuden puute, vaarallisuus ja vastuu omasta tilanteesta. Tuottavuus määrittelee vahvasti sen, kuka on hyväksytty yhteiskunnassa ja kuka ei. Monet sairaudet, esimerkiksi AIDS, estävät työnteon. Samalla ne voivat johtaa siihen, ettei sairastunut ihminen pysty tekemään muitakaan yhteiskunnan toimivuutta tukevia asioita, kuten toimimaan kotiäitinä. Vaarallisuus liittyy monien stigmatisoitujen ryhmien kohdalla esimerkiksi tartuntojen pelkoon tai rikolliseen tai muutoin poikkeavaan käyttäytymiseen. Takahashi huomauttaa, että rikollisuutta voivat näiden ihmisryhmien kohdalla selittää muun muassa asunnottomuuteen liittyvät haasteet jokapäiväisessä selviytymisessä.

Kiinnostava nosto Takahashin (1997, 908) teoretisoinnissa huumeita käyttävien ihmisten näkökulmasta on kysymys ihmisen omasta vastuusta. Mikäli stigmatisoidun ihmisryhmän tilanne nähdään yksilöllisenä ongelmana, kasvaa yksilön vastuu omasta tilanteestaan. Mikäli taas esimerkiksi asunnottomuus tai päihdesairaus nähdään sosiaalisena ongelmana, ei yhteisö todennäköisesti vastuuta ja syytä yksilöä tilanteesta. Tämän teorian perusteella on siis pääteltävissä, että stigma kohdistuu niihin tilanteisiin, jotka nähdään yksilön ongelmina, ei rakenteellisina tai sosiaalisina ongelmina ja haasteina. Huumeita käyttävien ihmisten kohdalla huumeiden käyttö nähdäänkin usein omana tietoisena valintana. Näin ollen katsotaan, että he ovat vastuussa omasta riippuvuussairaudestaan. (Sattler ym. 2021, 2.) Sanna Väyrynen (2007, 171) muotoilee asian toteamalla, että Suomessa suhtautumista huumeiden käyttöön leimaavat tunteet sekä moraalinen lataus.

Sattler kumppaneineen (2021, 2) on tutkinut erilaisten muuttujien vaikutusta siihen, kuinka voimakasta stigmaa kohdistuu huumeita käyttäviin ihmisiin. Tutkimuksen perusteella stigman voimakkuuteen vaikuttavat riippuvuuden syntymisessä vallalla olleet olosuhteet, ihmisen ikä, käytetty huume, riippuvuuden hallinnan taso ja aggressiivinen käyttäytyminen. Heidän mukaansa esimerkiksi nuoreen, hymyilevään naiseen kohdistettu stigma voi olla pientä, etenkin jos hän on riippuvainen lääkkeistä, joita hänelle määrättiin selkälleikkauksen jälkeen. Esimerkin henkilössä toteutuvat tutkimuksessa mitattujen muuttujien kaikki stigmaa pienentävät elementit. Kiinnostava yksityiskohta

tutkimuksessa on se, että ihmiset arvottavat eri tavalla eri tavoin alkanutta huumeiden käyttöä. Jos riippuvuuden alkulähde on laillisesti saadussa lääkkeessä, ihmisen riippuvuus hyväksytään useammin kuin muilla tavoin aloitettu laittomien päihdeiden käyttö. Tätä selitetään sillä, että vastuun oletetaan olevan lääkkeitä alun perin määränneellä lääkärillä. Lääkäreitä pidetään auktoriteettina, jonka kuuluisi valvoa huumeinakin käytettävien lääkkeiden käyttöä (mt., 8). Ilmiselvästi stigman suuruutta kasvattava seikka on aggressiivinen käyttäytyminen, sillä vaarallisuus on tärkein päihdehäiriöihin liitetty stereotypia (mt., 7).

Aiemman tutkimuksen perusteella stigmatisointiin liittyy siis vahvasti se, että ihmisen koetaan olevan vastuussa omasta tilanteestaan (Sattler ym. 2021, 2). Kiinnostava kysymys päihdesairaisiin ihmisiin kohdistuvan stigman kohdalla on, millaisia ajatuksia heitä auttavilla sosiaali- ja terveysalan ihmisillä on päihdesairauden syistä ja ratkaisuksista. Aihetta on tutkittu kansainvälisestikin (esim. van Boekel ym. 2015; Meza ym. 2001). Penonen ja Koski-Jännes (2010) yllättyivät oman tutkimuksensa tuloksissa siitä, kuinka suuri osa tutkituista suomalaisista sosiaali- ja terveysalan ammattilaisista kannatti yksilön vastuuta korostavaa niin kutsuttua moraalista mallia päihdesairauksien hoidossa. Moraalissa mallissa yksilön vastuu tilanteestaan ja esimerkiksi päihdesairaudestaan on suuri. Myös vastuu ongelman ratkaisemisesta on moraalissa mallissa yksilöllä itsellään. Tutkijoiden mukaan moraalinen malli sopii hoidon suunnaksi niille, joilla on kykyjä ottaa vastuuta ja auttaa itseään. Sen sijaan malliin perustuva hoito on jopa haitallista niille, joilla tällaisia kykyjä ei ole. Mallin toteuttaminen voi tällaisissa tilanteissa näyttäytyä syyllistämisenä ja liiallisena vastuuttamisena. (Mt., 211, 221.)

3 Tutkielman toteutus

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistetusta stigmasta, sekä kuvata sitä, millaiseen paikkaan ja asemaan valtaväestö heidät sijoittaa yhteiskunnassamme. Tutkielma nojaa Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin teoretisointiin, jossa stigman syntyminen nähdään sosiaalisesti tuotetuksi prosessiksi. Tutkielman tavoite ei siis ole kuvata huumeita käyttävien ihmisten stigmaa aiheuttavia piirteitä, vaan sen sijaan tutkia sitä, millaisia piirteitä ja ominaisuuksia heille annetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Linkin ja Phelanin (2001, 368) käyttämä termi ”*label*”, leima tuo esiin teoretisoinnin ytimen, jossa ihmiseen kiinnitetään leima ulkoapäin. Teorian mukaisesti annettuja leimoja voidaan tarkastella kriittisesti. Tutkielmassani teen selkoa, millaisia mekanismeja ja kulkua liittyy stigmatisoinnin prosesseihin ja onko sosiaalisen median keskusteluaineistosta löydettävissä Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin prosessikuvauksen vaiheita. Tutkielman toinen tavoite on tuoda näkyväksi huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistettu stigma ja lisätä ymmärrystä ilmiöstä sekä rohkeutta kyseenalaistaa vallitsevia kuvauksia huumeita käyttävistä ihmisistä.

Laadullinen tutkimus tukee tutkimustehtävääni ja -tavoitteitani. Laadullista tutkimusta on kuvattu pehmeäksi, ymmärtäväksi ihmistutkimukseksi, jonka tarkoituksena on ymmärtää ilmiöitä. Toisinaan käytetään myös ilmausta ilmiöiden selittäminen, mutta hermeneutiikan sijaan se kuuluu enemmän analyttiseen filosofiaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 29, 33.) Laadullista tutkimusta on kuvattu myös arvoituksen ratkaisemiseksi (Alasuutari 2011, 31–32). Arvoituksen ratkaiseminen ja ilmiön ymmärtäminen muodostavat oman tutkielmani ytimen. Luonnontieteellisen koeasetelman eli kvantitatiivisen asetelman sijaan pyrkimyksenä on ymmärtää stigmatisoinnin prosessin mekanismeja ja nähdä niiden ilmentymät käsiteltävässä aineistossa. Laadullisen tutkimuksen kiinnostus suuntautuu yleisesti siihen, miten ihmiset kokevat reaalimaailman (Kananen 2017, 36). Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on siis kuvata ilmiöitä, ymmärtää toimintaa tai antaa teoreettinen tulkinta tutkittavalle asialle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98).

Laadulliseen tutkimukseen kuuluu olennaisesti valintojen tekeminen erilaisista lähestymistavoista ja tutkimusperinteistä (Vuori 2021). Kirsi Juhila (2021b) on listannut kuvaa-
vasti laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä. Listaus on laaja ja kuvaa sitäkin kautta

laadullisen tutkimuksen moninaisuutta. Oman tutkielmani kautta katsottuna Juhilan (mt.) listauksesta sopivimmat poiminnot ovat strukturoimattoman ja luonnollisen aineiston suosiminen, itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen sekä monimutkaisuus. Luonnollisen aineiston suosimista Juhila (mt.) perustelee sillä, että ihmisten toimintaa tutkitaan siellä, missä se tapahtuu. Luonnollisia aineistoja myös tutkitaan osana kontekstia. Oman aineistoni kohdalla tämä tarkoittaa sen asian huomioimista, että keskustelu on käyty tiettyssä paikassa, tiettyyn aikaan. Itsestäänselvyyksien epäileminen tarkoittaa Juhilan mukaan sitä, että kaikkea tuttua tulisi kyetä katsomaan ja tarkastelemaan uusin silmin. Tutkielmassani pyrin tähän, mutta samalla tiedostan, että tehtävä on haastava. Olenhan minua ympäröivän sosiaalisen todellisuuden osanen ja aktiivinen toimija, enkä suinkaan siitä irrallinen ja vapaa tarkkailija. Monimutkaisuus tarkoittaa laadullisessa tutkimuksessa sitä, että tutkijan on siedettävä ihmisten reaali maailman monimutkaisuutta, ja sitä, että tutkitavat asiat ovat harvoin suoraviivaisesti esitettävissä. Laadullisesta aineistosta löytyy harvoin selkeitä syy–seuraus-suhteita. Sen sijaan aineistosta löytyy monimutkaisia ja toisiinsa kietoutuvia suhteita. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus onkin osin yksinkertaistaa reaali maailman monimutkaisuutta, mutta tätä ei saa tehdä liikaa, muuten lopputuloksena on liian yksinkertaistettu kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Juhila 2021b.)

Tutkimustehtäväni ja -tavoitteideni kautta tutkimuskysymyksiksi muotoutui:

1. Millaisia assosioituja attribuutteja liitetään ihmisiin, jotka käyttävät huumeita riippuvuuden vuoksi?
2. Miten huumeita riippuvuuden vuoksi käyttävät ihmiset asemoidaan yhteiskunnassamme?

3.2 Sosiaalinen konstruktionismi

Edellä kerroin, kuinka itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen on laadullisen tutkimuksen peruspilareita (Juhila 2021b). Tämä tutkimuksellinen erityispiirre kytkeytyy vahvasti toiseen metodologiseen valintaani eli sosiaaliseen konstruktionismiin, joka muotoutui tutkielmani tieteenfilosofiseksi suuntaukseksi. Sosiaalisella konstruktionismilla viitataan

johonkin sosiaalisesti rakentuneeseen (Hacking 2009, 13). Monitieteellisen suuntauksen juuret ovat fenomenologisessa lähestymistavassa (Stevanovic ym. 2024, 99).

Sosiaalisten representaatioiden tarkasteleminen kuuluu sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapoihin. Teoria pohjautuu ajatukselle siitä, että tieto rakentuu vuorovaikutuksessa ja on aina kytkeytynyt aikaan, paikkaan ja vallitsevaan kulttuuriin (Hakoköngäs 2024, 61). Tutkielmani tarkastelee vuorovaikutuksessa tuotettua tekstiä, jonka sisältämät kommentit ovat jokainen omia sosiaalisia representaatioitaan. Sosiaalisten representaatioiden tutkimuksessa fokus on siinä, millaisia käsityksiä ihmisillä on todellisuudesta ja ketä ja mitä nuo käsitykset palvelevat. Tarkoituksena on tehdä jostain vieraasta tutumpaa tai erottautua jostakin ryhmästä ja samalla oikeuttaa muita ryhmään kohdistuvia representaatioita. (Hakoköngäs ym. 2024, 72–73.)

Arja Jokisen (2021) mukaan näkökulma ohjaa tutkijaa koko tutkimusprosessin ajan ja vaikuttaa tutkijan tekemiin valintoihin ja ratkaisuihin. Konstruktionistisen orientaation mukaan todellisuus rakentuu ja muovautuu alati. Se rakentuu puheessa, kielessä ja toiminnassa. Kieli tuottaa todellisuutta, eli konstruktionistisen näkemyksen mukaan se ei ole vain todellisuuden ilmentymä. (Jokinen 2021.) Tutkielmani kohteena on kirjoitettu kieli ja sen muovaamat mielipiteet, asenteet ja todellisuus. Samalla mielenkiintoni kohdistuu valitsemani Linkin ja Phelanin (2001) luoman teorian ohjaamana ihmisten vuorovaikutukseen ja siinä syntyvään ja elävään stigmatisoinnin prosessiin. Konstruktionistinen lähestyminen tukee tutkielmani tavoitetta lisätä tietoa sosiaalisesti rakennetusta ilmiöstä.

Konstruktionistisen näkökulman mukaan tutkimuksen aineiston koolla ei ole suurta merkitystä, sillä aineisto edustaa otteita todellisuudesta. Siitä ei tehdä yleistyksiä, vaan sitä käsitellään palasena todellisuutta. Sen sijaan esimerkiksi kokemuskäsitteessä aineisto nähdään väylänä todellisuuteen ja faktanäkökulmassa taas porttina todellisuuteen. Konstruktionistinen tutkimus keskittyy olemassa olevaan todellisuuteen ja asioihin, jotka ovat silmiemme edessä, mutta jääneet vaille huomiota. (Jokinen 2021.) Jari Eskola ja Juha Suoranta (2008, 65) kuvaavat kaikkea laadullista tutkimusta konstruktionistisen näkökulman mukaisesti tapaustutkimukseksi, jossa ei ole tarkoitus tehdä samanlaisia yleistyksiä kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa.

Vaikka koen konstruktionistisen lähestymistavan ominaiseksi tutkielmalleni, löydän tutkielmani metodologisesta kehyksestä vaikutteita myös faktanäkökulmasta. Faktanäkökulmaan kuuluva ilmiötä selittävien substanssiteorioiden käyttö on myös lähellä omaa tutkimusasetelmaani, kun taas puhdasoppiseen konstruktionistiseen tutkimukseen kuuluu

luokitusten rakentaminen aineistolähtöisesti. Käsitys aineistosta porttina todellisuuteen on jollain tapaa kiehtova ja koen sen omakseni, sillä aineistoni voidaan nähdä olevan samaan aikaan sekä näyte todellisuudesta että portti todellisuuteen. Sen sijaan vaa'an kielen asemassa näiden kahden tai kolmen näkökulman välillä on näkemys kielen roolista. Jokisen (2021) jaottelussa kieli nähdään todellisuuden rakentajana ainoastaan konstruktivistisessä näkökulmassa. Faktanäkökulman mukaan kieli on heijaste todellisuudesta, ja kokemusnäkökulman mukaan kielen avulla sanoitetaan todellisuutta.

3.3 Sosiaalisen median keskustelu tutkimusaineistona

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto on usein tyypiltään tekstiä. Teksti on voinut syntyä tutkijan myötävaikutuksella tai tutkijasta riippumatta. Vaikka aineisto olisi syntynyt ilman tutkijan vaikutusta, voidaan silti ajatella, että teksti on aina syntynyt kuulijaa varten. (Eskola & Suoranta 2008, 15.) Tutkielmani aineisto edustaa luonnollista aineistoa, ja se koostuu sosiaaliseen mediaan kirjoitetuista teksteistä. Kommentit on kirjoitettu luettaviksi. Niiden kirjoittajat ovat halunneet vaikuttaa keskustelun kulkuun ja kenties yleiseen mielipiteeseen ja päätöksentekoon. Aineisto on kerätty kesällä 2024 Facebookiin erään kaupungin keskusteluryhmään kirjoitetuista kommenteista. Keskustelut liittyivät huumeita käyttävien ihmisten asumispalveluihin.

Pohdin huolellisesti sitä, onko minulla mahdollisuutta hyödyntää tällaista luonnollista aineistoa omaan tutkielmaani. Hain neuvoja ja asiantuntemusta Elina Huttonilta, joka on tutkija sekä Lapin yliopiston opettaja. Hutton (2025) on väitöskirjassaan tutkinut sosiaalisen median vaikutusta turistien matkailukäyttäytymiseen luontokohteissa. Hutton oli sitä mieltä, että kyseistä Facebook-keskustelusta syntynyttä aineistoa oli soveliasta käyttää tutkielmassani. Sain häneltä myös ohjeita siihen, miten käsittelisin aineistoani eettisesti ja yksityisyyden suojaa varjellen.

Nykyään on tavanomaista, että ihmiset perustavat sosiaaliseen mediaan oman kaupungin tai kunnan keskusteluryhmiä. Näissä ryhmissä kaupunkilaiset ja muut alueen asioista kiinnostuneet keskustelevat paikallisista asioista ja ilmiöistä. Keskustelua käydään omalla nimellä tai nimimerkillä. Riitta Hänninen ja Riikka Turtiainen (2022, 159) ovat todenneet, että teknologian tarjoamien välineiden ja digitalisaation ansiosta ihmiset

jäsentävät elämäänsä nykyisin esimerkiksi sosiaalisessa mediassa ja sen vuoksi kulttuurin tutkimus on siirtynyt osin myös verkkoympäristöön. Onkin todettu, että yli puolet maailman väestöstä on aktiivisia sosiaalisen median käyttäjiä (Ghermandi ym. 2023, 236).

Digitaaliseksi etnografiaksi luetaan monenlainen verkkoympäristön hyödyntäminen. Omassa tutkielmassani käytin digitaalisessa ympäristössä syntynyttä valmista luonnollista aineistoa, vaikka tutkimuksen aihe ei ollut erityisesti digitaalinen. Digitaaliselle etnografialle onkin ominaista käyttää myös tutkijasta riippumattomasti syntyneitä aineistoja (Hänninen & Turtiainen 2022, 160).

Tutkielmani lähtökohtana oli tutkijasta riippumattomasti syntynyt aineisto (Alasuutari 2011, 155–156). Halusin tutkia sosiaalisesti tuotettua keskustelua ja siinä käytettäviä ilmaisuja ilman, että kyseessä on rakentamani aineistonkeruuprosessi. Ei voida kuitenkaan olettaa, että käyttämäni aineisto olisi millään tapaa todempi tai realistisempi kuin mikään muukaan aineisto. Hannah Arendt (2002, 59) on todennut, että ihmiset työstävät aina mielensä ajatuksia julkiseen muotoon sopiviksi, kun he tarjoavat niitä julkisen tilan piiriin jaettaviksi. Ajatukset ja intiimit kokemukset saavat siis julkisessa yhteisessä tilassa jonkin sellaisen muodon, jota niillä ei aiemmin ole ollut. Olisi siis väärin uskoa, että aineistoni tarjoaisi ikkunan ihmisten syvimpiin ja aidoimpiin ajatuksiin sen paremmin kuin esimerkiksi haastatteluaineisto.

Uskon, että kommentointi Facebook-ryhmissä ja verkossa ylipäättään on nykyaikana osaltaan suodattamatonta ja tarjoaa jonkinlaista kuvausta maailmasta. Salla-Maaria Laakso-sen (2021) mukaan sosiaalisen median tuottama aineisto heijastelee ihmisten näkemyksiä ja yhteiskunnallisesti pinnalla olevia keskustelunaiheita. Havaintojeni mukaan keskustelu oli kyseisen paikallisen ilmiön kohdalla moniäänisintä ja vilkkainta juuri sosiaalisessa mediassa, mikä takaa tarpeeksi laajan aineiston. Halusin tutkailla nimenomaan kansalaisten mielipiteitä ja ajatuksia. On kuitenkin mahdollista ja osin jopa todennäköistä, että käyttämässäni keskusteluaineistossa on mukana kommentoimassa myös niin kutsuttuja asiantuntijoita, kuten sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisia, viranomaisia ja valtaa pitäviä paikallispolitikkoja.

Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin prosessin teoretisointi korostaa stigmatisoinnin olevan sosiaalisesti tuotettu prosessi. Teoriaan peilaten uskon, että sosiaalisen median aineisto oli tutkielmaan parempi valinta kuin esimerkiksi haastatteluilla tai kirjoituspyynnöillä kerätty aineisto. Aineistoni sisältöön ja syntyyn on vaikuttanut vuorovaikutus ja keskustelu saman- tai erimielisten ihmisten kanssa, vaikka häivytyinkin jo heti

alkuvaiheessa keskustelun kulkua koskevat tiedot aineistosta. Aineistossa ei ole tietoja siitä, mihin kommenttiin vastaus on kirjoitettu, vaan jokaista kommenttia käsitellään itsenäisenä tekstinä. Aineistossa ei ole kyse satunnaisesta otannasta, vaan keskusteluihin ovat ottaneet osaa ne ihmiset, joille asia oli jollain tapaa merkityksellinen tai joissa keskusteluun kirjoitetut kommentit saivat aikaan reaktion ja toiminnan. Tämä sopii tutkielmaani, sillä tarkoituksena oli tutkia niiden ihmisten ajatuksia, jotka osallistuvat aktiivisesti stigmatisoinnin prosessiin. Tiedostan samalla, että keskustelujen syntyyn sekä aineiston keräämiseen on voinut vaikuttaa Facebookin algoritmi, mikä nostaa tiettyjä julkaisuja enemmän näkösalille kuin toisia.

Sosiaalinen media on arkipäiväistynyt, ja sen käyttö on yleistä. Ei siis ole samantekevää, minkälaista keskustelua sosiaalisessa mediassa käydään esimerkiksi yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevista ryhmistä. Sosiaalisessa mediassa tuotetaan todellisuutta kielen avulla, ja siellä käyty keskustelu ja tuotettu kokemustieto vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin ja asenteisiin. Stigman luomisessa ja ylläpidossa medially on suuri valta. Tiedetään myös, että media tarttuu herkästi sosiaalisessa mediassa keskustelua herättäviin teemoihin. Monet yhteiskunnan päättäjät ja poliitikot ovat aktiivisia keskustelijoita tai lukijoita sosiaalisen median palveluissa, ja näin siellä tuotettu tieto voi vaikuttaa suoraan päätöksentekoon. Kuten tiedetään, kieli on samalla sosiaalisen todellisuuden tuote ja sen tuottaja (Eskola & Suoranta 2008, 140). Stigmatisoinnin prosessissa kieli ja vuorovaikutustilanteet ovat merkittävässä roolissa stigman tuottamisessa.

Keskustelun ytimeksi muodostui kesällä 2024 huumeita käyttävien ihmisten muutto keskelle lapsiperheiden suosimaa asuinalueutta. Kopomaa ja Peltonen (2008b, 11–12) kutsuvat kuvattua tilannetta NIMBY-kiistaksi, jossa omalle alueelle ei kelpuuteta esimerkiksi päihteiden ongelmakäyttäjii tai entisiä rikollisia. Sen sijaan omasta asuinalueesta halutaan rakentaa ideaalista yhteisöä, jossa ei ole tilaa idylliä uhkaaville erilaisuuksille. Keskustelua käytiin aktiivisesti useissa eri keskustelunaloituksissa, ja myös media huomioi sen ammentamalla uutisaiheitaan kyseisistä keskusteluista ja niissä tuotetuista vahvoista mielipiteistä. Median toiminta kyseisen ilmiön ympärillä on osoitus siitä, kuinka sosiaalisen median keskustelut nousevat uutisiksi ja sitä kautta siellä tuotettu tieto muovaa osaltaan myös yleistä mielipidettä.

Laaksosen (2021) mukaan sosiaalisen median aineiston käytössä on tärkeää huolellinen raja. Tutkijan on myös syytä tuntea konteksti sekä se sosiaalisen median alusta, jossa aineisto on syntynyt. Rajasin aineistoni keruun kolmen kuukauden aikajänteelle. Aineiston koko oli 209 kirjoitettua kommenttia. Osa kommentteista oli pitkiä ja sisälsi useita

erilaisia etsimiäni asioita, kuten huumeita käyttäviin ihmisiin liitettyjä piirteitä, assosioituja piirteitä ja erottelua. Lyhyimmät kommentit olivat muutaman sanan virkkeitä.

Laadullisen tutkimuksen aineistoon liittyviin pääperiaatteisiin kuuluu saturaatiopisteen saavuttaminen eli kylläntyminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että aineistoa kerätään niin paljon, että se alkaa niin sanotusti toistaa itseään eikä tuota enää uutta tietoa tutkittavasta asiasta. (Eskola & Suoranta 2008, 62.) Pidän aineistoni kokoa tähän peilaten riittävänä. Jorma Kananen (2017, 35) muotoilee aineiston olevan riittävä silloin, kun tutkija ymmärtää tutkittavan ilmiön luonteen ja ratkaisee tutkimusongelman. Laaksonen (2021) on kuvannut sosiaalisen median tarjoamia aineistoja laadultaan vaihteleviksi. Hänen mukaansa niiden avulla voi olla haastavaa vastata suoraan tutkimuskysymykseen. Aineistoni alkoi analyysivaiheessa toistaa itseään. Sosiaaliselle medialle tyypillisistä lyhyistä kommentista ja osin perustelemattomista mielipiteistä huolimatta se tarjosi runsaasti tietoa tutkimastani ilmiöstä.

3.4 Aineiston analyysi ja teorian rooli

Laadullinen tutkimus on tyypiltään empiiristä tutkimusta, mutta silti teorialla on laadullisessa tutkimuksessa vankkumaton ja välttämätön asema (Tuomi & Sarajärvi 2018, 23, 27). Omassa tutkielmassani stigman ja stigmatisoinnin taustateorialla ja aiemmalla tutkimustiedolla on suuri rooli. Käytännössä eli verkkokeskusteluaineistossa vierailtiin tutkielmassani silloin, kun todensin aiemmin tehdyn tutkimuksen paikkansapitävyyttä, etsin empiirisestä aineistosta valitun Linkin ja Phelanin (2001) taustateorian elementtejä ja nostin esiin aineiston tarjoamia otteita todellisuudesta.

Kanasen (2017) mukaan laadullisessa tutkimuksessa edetään käytännöstä teoriaan ja määrällisessä tutkimuksessa päinvastaiseen suuntaan. Omassa tutkielmassani valitsemalani taustateorialla on vahva rooli, ja sen vuoksi koenkin, että haastan edellä mainittua perinteistä työjärjestystä. Omassa prosessissani olen kuitenkin ensin löytänyt aineiston ja vasta sen jälkeen teorian, jota halusin ikään kuin testata aineistossa tai vähintäänkin uteliaana tutkailla aineistoa teoretisoinnin kautta.

Teorian ja empirian välistä suhdetta tutkimuksessa voidaan pohtia juuri deduktiivisen ja induktiivisen tutkimuksen käsitteiden kautta. Deduktiivisessa tutkimuksessa tutkijan

lähtökohtana on jokin teoria, jota hän tutkimuksessaan testaa. Induktiivista tutkimusta puolestaan pidetään teoriattomampana, sillä siinä tutkimus lähtee liikkeelle puhtaasti empiiristä. Yleistyksen mukaan laadullinen tutkimus on induktiivista ja kvantitatiivinen tutkimus on deduktiivista. Juhilan mukaan edellä mainittu asetelma ei kuitenkaan pidä paikkaansa, vaan myös laadullista tutkimusta voidaan tehdä deduktiivisesti. Deduktiivisessa tutkimuksessa käytetään usein tutkittavaan ilmiöön liittyviä substanssiteorioita. (Juhila 2021a.) Valitsemani stigmatisoinnin syntyprosessia kuvaava teoria edustaa substanssiteoriaa. Juhilan jaottelun mukaan Linkin ja Phelanin (2021) teoretisointi stigman syntymisestä ja kasvusta vuorovaikutustilanteissa edustaa mikrotason substanssiteoriaa, joissa keskitytään ihmisten vuorovaikutukseen ja käyttäytymiseen. Makrotason substanssiteorioissa kiinnostuksen kohteena ovat rakenteet. Tekemäni valinta muovaa oman tutkielmani substanssiteoriaan nojaavaksi laadulliseksi ja deduktiiviseksi tutkimukseksi (Juhila 2021a).

Toinen tapa jaotella aineiston ja teorian suhdetta tutkimuksessa on jaotella analyysin tyyppit aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin (esim. Eskola 2018; Tuomi & Sarajärvi 2018). Kuten olen jo aiemmin tuonut esiin, monet tutkijat nojaavat siihen perinteeseen, että laadullisessa tutkimuksessa lähdetään alhaalta ylös eli aineistosta teoriaa kohti (esim. Eskola & Suoranta 2008). Mutta kuten todettu, ohjeet eivät ole kiveen hakattuja ja tutkijalla on mahdollisuus tehdä omia valintoja.

Teorialähtöinen analyysi on edellä mainitussa jaottelussa eniten teoriasta ponnistava analyysitapa. Se on ollut perinteinen analyysimalli luonnontieteissä. Teorialähtöisessä tutkimuksessa kuvataan käytettävä teoria tai malli ja sen pohjalta tehdään esimerkiksi käsitteiden määrittely. Tutkittava ilmiö siis määritellään jonkin jo ennalta tunnetun mallin tai teorian kautta. Vanhaa teoriaa voi teorialähtöisessä analyysissä testata jossakin uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110.) Tutkielmani asetelma, jossa vuodelta 2001 peräisin olevaa stigmatisoinnin prosessia kuvaavaa teoriaa testataan sosiaalisen median keskusteluaineistossa, on esimerkki tällaisesta uudesta kontekstista. Teoriasidonnainen analyysi taas kytkeytyy teoriaan löyhemmin, ja siinä käytetään useiden eri teorioiden sekoitusta (Eskola 2018, 212–213). Teoriasidonnaista analyysiä voidaan kutsua myös teoriaohjaavaksi analyysiksi. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 109) painottavat, että teoriaohjaavassa analyysissä ei kuitenkaan testata teoriaa.

Juhila (2021b) keskittyy teoriavetoisen tai aineistovetoisen analyysin jaotteluiden sijaan itse analyysiin. Juhilan mukaan kuvaavin käsite kuvaamaan laadullista tutkimusta olisi analyysivetoisuus. Hän perustelee kommenttiaan sillä, että aineisto ei koskaan kerro

itsenäisesti mitään, vaan tiedon saaminen edellyttää tutkijan aktiivisuutta ja sitä, että tutkija kysyy aineistolta kysymyksiä. Analyysivetoisuus-käsitteellä alleviivattaisiin Juhilan mukaan sitä, että empiirinen aineisto on laadullisessa tutkimuksessa keskiössä, mutta sitä analysoidaan aina jonkin teorian avulla.

Tutkijan tehtävänä on analysoida ja tulkita aineistoa valitun näkökulman mukaan. Tutkimuksen tulos on tutkijan tulkinta ja konstruktio tutkittavasta todellisuuden osasesta. Tulkinnan tulee olla perusteltu, ja lukijalle on tarjottava mahdollisuus arvioida tutkijan päätelyprosessin laatua ja tutkimuksen luotettavuutta. (Jokinen 2021.) Sosiaalisen median aineistoa analysoidaan laadullisessa tutkimuksessa samalla tavalla kuin mitä tahansa perinteisempääkin aineistoa (Laaksonen 2021).

Käytin tutkielmani aineiston analyysissä teoriaohjaavaa analyysitapaa. Analyysissä on siis kytköksiä teoriaan, mutta teoria ei kahlitse analyysin kulkua, vaan mahdollistaa myös teorian ulkopuolisten havaintojen tekemisen ja merkitysten esiin nostamisen. Analyysin tarkoituksena on selittää reaali maailmaa (Kananen 2017, 32) eli tässä kyseisessä tutkielmassa sitä, miten stigmatisoinnin prosessi kulkee ja miten prosessi näkyy aineistossa, kun sitä tarkastellaan Linkin ja Phelanin (2001) teorian avulla. Samalla etsitään vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Analyysini muuttui prosessin aikana aineistolähtöisestä teorialähtöiseen ja lopulta teoriaohjaavaan analyysiin, joskin viehätyin myös edellä esiin nostamastani Juhilan analyysivetoisen tutkimuksen käsitteestä.

Aloin tutustua aineistoon tarkemmin syyskuussa 2024. Tuolloin loin tiedoston, johon kirjasin Facebookista löytämäni kommentit numerojärjestykseen. Sosiaalista mediaa tutkineen Elina Huttonin ohjeistuksen mukaan, jätin heti tässä vaiheessa pois kaikki kommentteihin sisältyvät tunnistetiedot, kuten kirjoittajan nimimerkin ja kirjoitusajankohdan. Lisäksi litteroin kommentit juoksevilla numeroinnilla. Näin ollen minulla ei ole dokumentoituna tietoja siitä, ovatko jotkin kommentit samojen kirjoittajien kirjoittamia. Päädyin siis häivyttämään aineistosta jo alkuvaiheessa kaiken kirjoittajiin liittyvän tiedon, sillä en ole kiinnostunut tutkimaan kommenttien kirjoittajia tai kirjoittajien välisiä suhteita, vaan kiinnostukseni kohdistuu ainoastaan kommenttien sisältöön, kirjoitettuihin sanoihin ja niiden merkityksiin. Tutkielmani kannalta ei siis ole merkityksellistä, kuka kommentit on kirjoittanut tai miten henkilöt osallistuivat keskusteluun.

Luin aineiston syksyllä muutaman kerran ja pohdin sekä kokeilin erilaisia vaihtoehtoja sen teemoitteluun. Aluksi analyysi oli aineistolähtöistä ja muotoutumassa oli kolme erilaista teemaa: 1) huumeita käyttävien ihmisten piirteet, 2) huumeita käyttävien ihmisten

asemointi yhteiskunnassa ja 3) toistuvat tai poikkeavat sanat. Tein samaan aikaan kirjallisuushakuja stigmaan liittyvistä teorioista ja oletin, että teoriaosuuteni nojaisi vahvasti Erving Goffmanin (1963) stigmatisoinnin piirreteoriaan. Kirjallisuutta lukiessani löysin kuitenkin pian Linkin ja Phelanin (2001) teorian. Teoria antoi selityksen sille, mitä aineistoni oli myös jo yrittänyt minulle kertoa. Samalla sain vastauksen siihen pohdintaani, miksi Goffmanin luoma stigmatisoinnin teorian kivijalka ei tuntunut sopivalta omaan tutkielmaani. Koulukuntakysymyksessä kuulun itse ehdottomasti niihin, jotka haluavat stigman luomisessa keskittyä uhrien sijaan muihin toimijoihin ja rakenteisiin. Linkin ja Phelanin (2001) teoria selittää stigman syntyprosessia vuorovaikutustilanteissa elävänä ja syntyvänä prosessina, jossa stigmaa kasvatetaan keksityillä piirteillä ja ominaisuuksilla. Lopputuloksena on epäinhimillistä kohtelua ja syrjintää.

Linkin ja Phelanin teorian jaotteluun soveltuvia kommentteja tai kommenttien osia löytyi yhteensä 83 erillisestä kommentista. Aineiston teoriaohjaavassa luokittelussa purin kommentit palasiksi ja poimin jokaisen asian erikseen omaan luokkaansa. Näin ollen aineistosta poimittuja näytteitä on huomattavasti enemmän kuin 83. Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jäivät ne aineiston osat, joista ei ollut löydettävissä stigmatisoinnin prosessin elementtejä. Nämä kommentit koostuivat esimerkiksi keskustelijoiden keskinäisistä kahvauksista, myönteisistä kannanotoista keskusteluun tai asiaan liittymättömistä kommentteista.

Uuden teorian valossa aineistoni alkoi kertoa minulle enemmän asioita. Olin ennen Linkin ja Phelanin (2001) teorian löytämistä ehtinyt jo pettyä aineistooni. Se vaikutti epäselvältä ja hajanaiselta. Nyt teorian ohjaamana oli helpompi lähteä etsimään lyhyistäkin kommenteista vihjeitä siitä, mitä aineisto kertoo stigmatisoinnin prosessista. Aloin teemoitella aineistoa teorian sisältämien eri vaiheiden mukaisesti. Teemoittelun luokat ovat 1) erojen tunnistaminen ihmisissä, 2) näiden erojen assosiointi muihin ei-toivottuihin asioihin, 3) toiseuttaminen ja 4) statuksen menetys. Kävin aineistoa läpi useita kertoja ja etsin luokkiin sopivia kommentteja, sanoja tai kommenttien osia. Jokaisella aineiston lukukerralla luokkiin löytyi lisää otteita aineistosta. Osa kommenteista tai niiden osista kuului useampaan kuin yhteen luokkaan.

Analyysiä vapauttivat tutkimuskirjallisuuteen tutustumisen lisäksi syksyllä 2024 käymäni laadullisen analyysin opintojakso sekä pro gradu -seminaarit, joissa vasta todella ymmärsin, että laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus keskittyä asioiden yleisyyteen, vaan merkityksellisyyteen. Minun ei tarvinnut ahdistua siitä, että aineisto vaikutti edelleen hie-
man hajanaiselta ja pirstaleiselta. Tiesin, että aineisto tulisi silti kertomaan minulle paljon.

Laadullisessa tutkimuksessa juuri erot eri havaintoyksiköiden välillä ovat merkityksellisiä, sillä ne antavat tutkijalle vihjeitä ilmiön syistä ja luonteesta. Yksilölliset erot ovat siis tärkeitä, mutta tutkijan on varottava katoamista moninaisuuden suohon. (Alasuutari 2011, 43.) Opin myös sen, ettei aineiston tarvitse sanoa kaikkea suoraan, vaan aineistosta voidaan lukea asioita myös muulla tavalla.

Luokiteltuani kaikki stigmatisoinnin prosessiin kuuluvat kommentit omiin teorian vaiheisiin huomasin välittömästi, että kommentit osaltaan toistivat samaa asiaa. Osa kommentista taas oli yksilöllisempiä. Teorian ensimmäiseen komponenttiin kuuluvia kommentteja ei löytynyt aineistosta yhtään kappaletta. Tulkitsen tämän johtuvan siitä, että luokassa tapahtuva erojen tunnistaminen on tehty jo ennen kuin huumeita käyttävistä ihmisistä keskustellaan verkossa. Jatkoin luokittelua kolmen muun luokan kanssa niin, että taulukoin jokaisen luokan kommentit kuviossa 2 näkyvällä tavalla. Taulukossa ensimmäisenä on kyseiseen stigmatisoinnin prosessin vaiheeseen liittyvä aineisto-ote, sen jälkeen aineisto-otteen yksinkertaistettu viesti ja kolmantena tieto, mihin luokan laajempaan ryhmittelyyn se kuuluu. Tämän taulukoinnin avulla pystyin hahmottamaan, millaisia asioita aineisto piti sisällään, mikä niitä yhdisti ja miten ne poikkesivat toisistaan. Tein luokkien sisällä taulukointia, jotta saisin muodostettua suurempia kokonaisuuksia eikä analyysi koostuisi pelkästään isosta massasta erilaisia havaintoja (Alasuutari 2011, 43).

Aineisto-ote	Yksinkertaistettu viesti	Kuuluu ryhmään
”Minkä takia nämä on sijoitettava päiväkodin ja koulun lähelle muutenkaan, missä pyörii pieniä lapsia.”	Ihmiset, jotka käyttävät huumeita, ovat vaaraksi/riski pienille lapsille.	Aiheuttavat vaaraa lapsille
”Päihdeasunnot tuovat mukanaan paljon erilaista rikollisuutta ja asettaa vaaraan kaikkien terveyden.”	Ihmiset, jotka käyttävät huumeita, tekevät paljon rikoksia ja vaarantavat muiden ihmisten terveyden.	Aiheuttavat vaaraa ihmisille
”Se on nyt teidän vuoronne kärsiä.”	Ihmiset, jotka käyttävät huumeita, synnyttävät ympäristöönsä kärsimystä.	Aiheuttavat kärsimystä ihmisille
”Jo nyt koulun alueella on mennollut tosi levotonta ja ilkivaltaa tehty jatkuvasti.”	Levottomuutta ja ilkivaltaa on ollut jo aiemmin alueella. Tämä pahentaa tilannetta.	Asuinalue kärsii

Kuvio 2. Eroavaisuuksien assosiointi muihin ei-toivottuihin piirteisiin.

Aineiston analyysin seuraava vaihe teorian komponenttien ohjaaman luokittelun jälkeen oli tutkia taulukoita pohtien, mistä saisin vastauksia tutkimuskysymyksiini. Selvisi, että mikään teorian komponentti ei itsessään vastannut tutkimuskysymyksiini, vaan vihjeitä kysymysten ratkomiseen löytyisi kaikista luomistani taulukoista. Kopioin analyysin alkuvaiheessa tekemäni taulukot molempien kysymysten alle ja merkitsin värikoodeilla kyseisen kysymyksen kannalta tietoa tuottavat kommenttien osat. Merkityksellinen osa saattoi olla pitkä virke tai lyhimmillään yksittäinen sana. Esimerkiksi ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla käytin taulukkoja Linkin ja Phelanin (2001) teorian komponenteista kaksi ja kolme. Värikoodasin taulukoista erilaisia yläluokkia. Merkitsin esimerkiksi punaisella kommentit, joissa tuotiin esiin lapsiin kohdistuvaa haittaa ja vaaraa, vihreällä kommentit, joissa kuvattiin ympäristölle suuntautuvaa häiriötä ja haittaa, ja keltaisella vakavimmat kuvaukset, esimerkiksi ne, jotka liittyivät seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Tässä vaiheessa analyysivaihetta olin päättänyt hyödyntää myös erilaisia puheentapoja ja niiden tunnistamista aineistosta. Sihvola (2008) on tutkinut Helsingissä teollisuusalueelle suunnitellun asunnottomien miesten asuntolan vastustuspuheen erilaisia puheentapoja. Hän jaotteli puhettavat käänteiseen puheeseen, luottamuspuheeseen ja laillisuuspuheeseen. Olin tässä vaiheessa tutustunut aineistooni jo niin hyvin, että tiesin haluavani jaotella siinä merkityksellisesti esiintyvät puhettavat huolipuheeseen, epäluottamuspuheeseen ja kannattajien vastuuttamispuheeseen. Käytän Sihvolan käänteisestä puheesta nimitystä huolipuhe, sillä koen sen kuvaavan omaa aineistoani paremmin. Käänteisellä puheella Sihvola (2008, 36) tarkoittaa vastustuksen verhoamista huoleksi. Sihvola (2008, 37–39) kuvaa luottamuspuhetta tai epäluottamuspuhetta myös niin kutsutuksi herravivahaksi, jossa epäluulo ja vihamielisyys kohdistuu esimerkiksi kaupungin virkamiehiin. Kannattajien vastuuttamisen puheentapa on omaa teemoitteluani, sillä se nousi vahvasti esiin aineistosta. Laadin tässä vaiheessa vielä yhden uuden taulukon, johon jaottelin löytämiäni esimerkkejä erilaisista puheentavoista. Sen jälkeen siirsin taulukon osia osio kerrallaan sen tutkimuskysymyksen alle, johon se antoi tietoa.

Aineiston analyysi oli verrattain pitkä prosessi pro gradu -työssä. Kanasen (2017, 34) mukaan laadullisen tutkimuksen analyysi on jaksottainen prosessi, ja tämä kuvaa hyvin myös omaa työskentelyäni. Teoriaohjaava analyysi antoi mahdollisuuden poimia aineistosta myös teorian ulkopuolisia asioita, mutta näin ei tapahtunut. Tutkin tarkasti myös sen osan aineistosta, joka ei sopinut teorian ohjaamiin luokituksiin, mutta totesin, ettei sen syvempi tutkiminen tarjoa vastauksia tutkimuskysymyksiini. Eskola ja Suoranta (2008, 18) painottavat, että laadullisessa tutkimuksessa ei käytetä satunnaista otantaa, vaan harkinnanvaraista. Sovelsin ohjetta oman aineistoni suhteen niin, että keskityin analyysissä tietoa tuottaviin kommentteihin. Tämä valinta oli perusteltu, sillä kyseessä oli luonnollisen aineiston analyysi, eikä esimerkiksi haastatteluaineisto, josta ei sisältöä sovi sivuuttaa samalla tavalla.

3.5 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan TENK (2023, 11) mukaan hyvän tieteellisen käytännön periaatteet ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Hyvän tieteellisen käytännön toimintatavat ulottuvat koko tutkimusprosessiin ideasta valmiiseen

lopputulokseen ja aineiston säilyttämiseen saakka. Jokaiseen tutkimukseen ja tutkielmaan liittyy suuri määrä eettisesti latautuneita valintoja ja päätöksiä, joten voidaan todeta, että tutkijan etiikka on testissä koko tutkimusprosessin ajan (Eskola & Suoranta 2008, 52). Tämän tiedostaen olen rajannut nyt käsiteltävät tutkielmaani liittyvät eettiset pohdinnat ja kysymykset kolmeen eri teemaan. Tutkimuseettiset kysymykseni koskevat käyttämäni sosiaalisen median keskusteluaineistoa, omaa tutkijan positiotani sekä tutkielman mahdollisia vaikutuksia ja heijasteita huumeita käyttävien ihmisten stigmaan ja asemaan yhteiskunnassa.

Tutkielmassani mielenkiinto on kohdistunut ilmiöön, ei ihmisiin. Tutkin sitä, miten ja millaisista komponenteista huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistuva stigma rakentuu. Tutkimuksen kohteena eivät näin ollen ole stigmatisoinnin prosessiin sosiaalisen median kirjoittelun kautta osallistuneet ihmiset eivätkä ne, joihin stigmatisointi juuri tässä tapauksessa kohdistuu. Tämä on koko tutkielmani eettinen punainen lanka. Siihen nojautuen olen tehnyt monet eettiset valinnat ja päätökset. Olen valinnoillani pyrkinyt noudattamaan myös Eskolan ja Suorannan (2008, 56) esiin nostamaa ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta, eli olen pyrkinyt suhtautumaan kunnioittavasti kaikkiin tutkimukseni osapuoliin enkä ole pyrkinyt henkilöimään tutkittavaa ilmiötä.

Kiinnostuin huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistuvasta stigmasta ja sen tutkimisesta osin oman työni kautta. Teen töitä vakavasta päihdesairaudesta kärsivien ja asunnottomuuden uhan alla olevien ihmisten palveluiden parantamiseksi. Tapaan työssäni huumeita käyttäviä ihmisiä, ja heidän osakseen saamansa epäinhimillinen kohtelu koskettaa minua ammatillisesti sekä ihmisenä. Aineistoni aiheena ollut keskustelu huumeita käyttävien ihmisten asumispalveluista liittyi suoraan omaan työhöni. Työskentelin yksikön perustamista koskevan kiivaimman debatin aikaan kehittämistyössä, enkä ole esimerkiksi ollut mukana yksikön perustamiseen kuuluvassa päätöksenteossa. Olin kuitenkin kehittämistyön osalta mukana suunnittelemassa muun muassa sitä, millaista palvelua asumisyksikössä asiakkaille tarjottaisiin. Työni puolesta pidin muutosta positiivisena parannuksena aiempaan. Kesällä 2024 pääsin tarkastelemaan lähietäisyydeltä, kuinka voimakas stigma kyseiseen asiakasryhmään kohdistuu.

Olen tämän tutkielman tekemisen alusta saakka pohtinut paljon objektiivisuutta ja objektiivisuuden suhdetta sosiaalityöhön. Sosiaalityön ydin on puolustaa ihmisoikeuksia ja rakentaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta (Virokangas 2022, 269). Onkin kiinnostavaa pohdita, miten objektiivisuuden käsitettä on sosiaalityön nimissä toisinaan venytettävä ja tulkittava. Työssä olen kokenut, että meidän sosiaalityöntekijöiden on oltava voimakkaasti

monen heikompiosaisen erityisryhmän puolella, sillä toisinaan kukaan muu ei ole. Toki monella ihmisellä on läheisiä ja heistä voimakkaasti välittäviä omaisia, mutta esimerkiksi päihdesairauden lieveilmiöihin kuuluu osaltaan myös sosiaalisten siteiden katkeaminen ja verkoston pienuus. Vastapuolella on usein monia viranomaisia, huumeita käyttäviä ihmisiä vieroksuvia kansalaisia sekä liuta yhteiskunnallisia velvollisuuksia ja kulttuurisia normeja, joiden vastaisesti päihdesairas ihminen elää ja joutuu tuomituksi. Tämän vuoksi olen jopa kyseenalaistanut objektiivisuuden käsitettä ja vähintäänkin tutkaillut sen merkitystä.

Eskola ja Suoranta (2008, 17) muotoilevatkin, että objektiivisuus syntyy siitä, että tutkija tunnistaa ja tunnustaa oman subjektiivisuutensa. He varoittavat, ettei tutkija saa sekoittaa tutkittavaan asiaan omia uskomuksiaan ja asenteitaan. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 158–159) käsittelevät samaa teemaa ja toteavat, että tutkijan oma asema ja ajattelu ei saisi liikaa vaikuttaa siihen, miten hän kuulee ja tulkitsee aineistoa tai tutkittavien kertomaa. Samalla he kuitenkin nostavat esiin, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijan positio vaikuttaa aina lopputulokseen, sillä tutkija rakentaa tutkimusasetelman ja tekee jatkuvasti valintoja tutkimuksen edetessä.

Ronkainen ynnä muut (2004, 70–74) ovat kirjoittaneet tutkijasubjektista ja sen vaikutuksesta tutkimukseen. He vahvistavat jo aiemmin esiin nostamaani asiantuntijoiden sanomaa siitä, että tutkijan oma kokemushistoria on aina osa laadullista tutkimusta. Tutkijasubjekti ja tutkijan subjektiivisuus vaikuttavat tutkimuksessa muun muassa päätelmiin ja analyysiin. Tästä koituu haasteita silloin, jos tutkija kokee tietävänsä jo ennalta tarpeeksi eikä antaudu tutkimukselle ja sen annille. Tutkijan roolin ottaminen omista kokemuksista ja ajatuksista huolimatta antaa mahdollisuuden objektiiviseen toimintaan ja ajatteluun. Tämä vaatii itsereflektiota. Tutkijasubjekti saa näkyä ja kuulua tutkimuksessa, kunhan esimerkiksi valinnat selitetään ja perustellaan. Olen rakentanut omaa objektiivista tutkimusotettani niin, että se nojaa vahvasti ihmisoikeuksiin (YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948), Suomen perustuslakiin (11.6.1999/731) sekä sosiaalityön arvoihin (IFSW International federation of social workers 2014; Arki, arvot ja etiikka... 2022).

Toinen eettisiä pohdintoja herättänyt teema tutkielmassani on sosiaalisen median keskusteluaineiston käyttäminen. Laaksonen (2021) toteaa, että tutkijan on hyvä tuntee se digitaalinen alusta, josta hän aikoo aineistoa koota ja käyttää. Olen itse rekisteröitynyt Facebookiin yli vuosikymmen sitten ja käyttänyt työssäni erilaisia sosiaalisen median alustoja. Koen osaavani arvioida riittävän hyvin sitä, millaisesta aineistosta on kyse ja miten siihen liittyviin julkisuuden kysymyksiin yleisesti suhtaudutaan. Hänninen ja Turtiainen (2022,

166) ohjeistavatkin, että tutkijan tulisi eläytyä tutkimukseen osallistuneiden ihmisten asemaan ja pohtia, kuinka julkisiksi esimerkiksi sosiaalisen median keskustelijat kannanotonsa mieltävät.

Olen tutkielmassani häivyttänyt kaikki keskustelun alkuperään liittyvät tunnistetiedot ja tiedot henkilöllisyyksistä. Tämän vuoksi en myöskään tuo julki, minkä kunnan keskusteluryhmä on kyseessä. Laaksonen (2021) muistuttaa, että vaikka sosiaalisen median aineistot ovatkin usein helposti saatavilla, niiden käyttö vaatii rajoituksia, valintoja, aineiston siivoamista sekä eettistä harkintaa. Keskeisimpiä pohdittavia asioita niin kutsutussa verkotutkimuksessa Laaksosen mukaan on se, mitä haittaa tutkimuksesta voi olla tutkittaville tahoille ja miten näitä haittoja voidaan minimoida.

Tutkittavan tahon käsite on tutkielmani kohdalla haastava, sillä tutkittavana on ilmiö. Aineistossani on 209 kommenttia, joissa keskustellaan huumeita käyttävien ihmisten palveluista sekä esimerkiksi heidän vaikutuksestansa muiden ihmisten hyvinvointiin. Mahdollisten haittojen vuoksi olen tutkielmassa pyrkinyt anonymisoimaan kaikki kommentit, niissä esiintyvät paikkojen nimet sekä kaikki mahdolliset muut tunnistetiedot. Aineistotteet on myös muutettu yleiskielisiksi. Analyysivaiheeseen on päätynyt pääosin kommenttien osia ja yksittäisiä sanoja. Uskon, että kommenttien jäljitettävyys alkuperäiseen keskusteluun ja kirjoittajaan on näin ollen heikko.

Aineiston käytöllä on myös toinen eettinen puoli, joka puoltaa sen tutkimuskäyttöä. Hänen ja Turtiaisen (2022, 159) mukaan merkittävä määrä ihmisiä elää digitalisaation seurauksena tavanomaisen offline-elämän lisäksi online-elämää verkkoympäristössä. Sosiaalinen media on tarjonnut helposti saavutettavan alustan yhteiskunnallisesti merkittävälle keskustelulle. Koen, että olisi väärin sivuuttaa sosiaalisen median tarjoamat luonnolliset aineistot yhteiskunnallisessa tutkimuskäytössä.

Sosiaalisen median aineistot voivat sisältää henkilödataa eli tietoja, joiden perusteella henkilö voidaan tunnistaa suoraan tai välillisesti. Tuolloin tutkittavilla on oikeus saada tietää olevansa tutkimuksen kohteena, jollei aineistoa ole runsaasti ja ihmisten tavoittaminen ole haastavaa. (Laaksonen 2021.) Oma aineistoni ei sisällä henkilödataa. Laaksonen (2021) toteaa, että myös julkisesti saatavilla olevan aineiston käytön osalta on syytä pohtia tulosten raportointia ja aineistolainauksen käyttöä eettisistä näkökulmista. Tutkijan tulee pohtia, onko tekstin alkuperäinen kirjoittaja mahdollista jäljittää ja jos on, aiheutuuko tästä kirjoittajalle jotakin haittaa.

Sosiaalisen median ja muiden verkkoaineistojen kohdalla on toisinaan turvauduttu käyttämään aineiston sanallista kuvailua tai aineistolainausten muokkaamista niin, että alkuperäisen viestin löytäminen verkosta on mahdotonta. Tätä muokkaamista kutsutaan fabrikoinniksi. (Laaksonen 2021; Hänninen & Turtiainen 2022, 166.) Fabrikointi on haastava suomennos, sillä samalla sanalla voidaan tarkoittaa kahta eri asiaa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan TENKin (2023, 16) mukaan englanninkielinen sana *fabrication* tarkoittaa suomeksi tieteellisen vilpin alaluokkaa sepittämistä. Sepittämistä on esimerkiksi tekais-tujen havaintojen tai aineistojen käyttäminen. Annette Markham (2012, 335–336) on kuitenkin ehdottanut tieteelliselle yhteisölle, että fabrikointia käytettäisiin ratkaisuna tutkit-tavien ihmisten tunnistamattomuuden turvaamiseen. Markham alleviivaa fabrikoinnin ja sepittämisen eroja ja toteaa, että fabrikoinnin käyttäminen ei vaikuta laadullisen tutki-muksen laatuun. Olenkin aineistoa käsitellessäni käyttänyt osin fabrikoinnin elementtejä. Näin pyrin turvaamaan sen, ettei alkuperäisiä kommentteja voi löytää.

Eettiset valinnat alkavat tutkimuksessa jo aiheen valinnasta ja näkökulmasta. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 154) muistuttavat, että tutkijan tulee pohtia, kenen ehdoilla tutkimusta tehdään ja miksi. Tässä tutkielmassa eettisyyteen liittyvät vahvasti myös tutkielmani vai-kutukset huumeita käyttäviin ihmisiin ja heihin kohdistettuun stigmaan. Laaksosen (2021) kehoitus pohtia tutkimuksen seurauksia tutkittavalle taholle liittyy siis nettikeskus-telijoiden lisäksi myös keskustelun aiheena oleviin ihmisiin. Anneli Pohjolan (2007, 24) mukaan tutkimus on yhdenlainen vallankäytön muoto ja siksi siihen liittyy eettistä vas-tuuta. Hän muotoilee asian niin, että konstruktionistisen ajattelutavan mukaan tutkimuk-set vaikuttavat aina tutkittavaan aiheeseen ja samalla muovaavat tutkittavaa todellisuutta. Tutkimus ei siis koskaan vain kuvaa tai selitä, vaan se aina myös vaikuttaa ja on osalli-sena.

Halusin tehdä tutkielman valitsemastani aiheesta, sillä koen sen olevan vakava epäkohta ja väärä yhteiskunnassamme. Päihdesairaiden ihmisten stigmalla on vakavia vaikutuk-sia stigman kohteeseen sekä koko yhteiskuntaan. Motiivinani oli nostaa aihe esiin ja ylei-sempään toimintatapojen tarkasteluun. Vakaasta eettisestä pohdinnasta huolimatta tutki-muksen tuottamia merkityksiä on vaikeaa ja jopa mahdotonta tietää etukäteen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 155). Olen arvioinut, että riski sille, että tutkielmani lisäisi entisestään huumeita käyttävien ihmisten stigmaa, on pieni. Riski on silti olemassa. Tutkija voi huo-maamattaan toistaa tutkittavaan ihmisjoukkoon liitettyjä stereotypioita ja leimaavia kä-sitteitä (Pohjola 2007, 26–27). Eettiset kysymykset korostuvat etenkin silloin, kun

tyypitellään ihmisiä ilmiön sijaan. Pyrkimyksenäni on tutkia olemassa olevaa ilmiötä, jonka koen jääneen vaille sen ansaitsemaa huomiota ja kriittistä tarkastelua.

4 Verkkokeskustelussa piirtyvä kuva huumeita käyttävistä ihmisistä

4.1 Huumeita käyttäviin ihmisiin liitettyt piirteet ja ominaisuudet

Tässä osiossa kuvaan tutkielmani tuloksia, jotka liittyvät ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli kysymykseen siitä, millaisia piirteitä ja ominaisuuksia liitetään huumeita käyttäviin ihmisiin. Ero ihmisen ominaispiirteiden ja häneen stigman avulla liitettyjen piirteiden välillä on tärkeä tunnistaa. Ihmiseen tai ihmisryhmään liitetty piirteet tuotetaan sosiaalisissa prosesseissa, eikä niillä välttämättä ole totuuspohjaa. Partanen (2002, 20) muotoilee, että huumeita käyttävä ihminen on monen mielestä epäpuhdas ja pelottava ja hänen läheisyyttään kartetaan. Halusin selvittää, millaisina ihmisinä huumeita käyttäviä ihmisiä pidetään ja mihin seikkoihin kielteiset asenteet ja pelot nojaavat.

Alustavien odotusteni vastaisesti en löytänyt aineistostani tutkielmani taustateorian toimivan Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin prosessikuvauksen ensimmäisen vaiheen ilmentymiä. Teorian ensimmäisessä komponentissa yhteisö tunnistaa ja panee merkille ihmisissä olevia merkityksellisiä eroavaisuuksia. Näiden kulttuuriin sidottujen merkitysten tunnistaminen tapahtuu nopeasti ja asioita yksinkertaistamalla. (Link & Phelan 2001, 367–368.) Aineistostani kuitenkin puuttuvat ensimmäisen vaiheen nopeat huomiot ja päättelyt muista ihmisistä. Tämä on ymmärrettävää, sillä stigmatisoinnin prosessin kyseinen vaihe on tapahtunut jo aiemmin. Ennen kuin ihmisryhmästä käydään stigmatisoivaa keskustelua verkossa, se on jo leimattu. Prosessin ensimmäinen vaihe tapahtuu siis ihmisten välisissä ensikohtaamisissa. Aineistossani ei enää tehdä päätelmiä tai arvioita kanssaihmisistä, vaan keskustelun aiheena olevat ihmiset on jo tunnistettu huumeita käyttäviksi ihmisiksi.

Sen sijaan Linkin ja Phelanin (2001) teorian toinen vaihe on vahvasti edustettuna aineistossani. Tässä teorian vaiheessa aiemmin tunnistetut merkitykselliset eroavaisuudet ihmisissä liitetään muihin ei-toivottuihin stereotypioihin ja piirteisiin (mt., 368). Vastaus tutkimuskysymykseen perustuu vahvasti teorian komponentin kaksi mukaiseen luokitteluun ja analyysiin. Mukana on myös teorian komponenttiin kolme kuuluvia asioita. Siinä stigmatisoituihin ihmisiin liitetään lisää negatiivisia piirteitä, mikä mahdollistaa epäinhimillisen kohtelun sekä *heidän erottelunsa meistä*. (Mt., 370.)

Käsittelen seuraavaksi tarkemmin huumeita käyttäviin ihmisiin liitettyjä piirteitä ja ominaisuuksia aloittaen heihin liitetystä haitallisuudesta ja vaaran aiheuttamisesta. Sen jälkeen avaan levottomuuden aiheuttamista ympäristölle ja pelon aiheuttamisen piirteitä. Osion lopuksi kuvaan huumeita käyttäviin ihmisiin liitettyä terveysvaaraa, rikollista toimintaa sekä heihin liitettyjä huolia.

Moni sosiaalisen median keskusteluihin osallistunut kirjoittaja toi teksteissään esiin eräällä tavalla itsestään selvää ja tarkempaa määrittelyä vailla olevaa haittaa, jota huumeita käyttävät ihmiset aiheuttavat lähellä oleville ihmisille ja ympäristölleen. Huomioitavaa kommentteissa oli tästä haitasta vallitseva konsensus. Kyseessä oli kuin yhteisesti hyväksytty itsestäänselvyys ja totuus, jota ei kyseisissä keskusteluissa tarvinnut selittää tai avata tarkemmin. Kommentteissa viitattiin muun muassa lapsiperheisiin, alueen lastensuojelulaitoksissa asuviin lapsiin, vanhuksiin ja kehitysvammaisiin, joiden hyvinvointi ja turvallisuus olisivat uhattuna, mikäli alueelle asutettaisiin huumeita käyttäviä ihmisiä. Huomioitavaa on se, että aineistona oleva verkkokeskustelu liittyi suunnitelmaan perustaa asumispalveluyksikkö asuinalueelle, jossa oli jo valmiiksi muuta erityisryhmien asumispalvelua. Voidaankin pohtia, vaikuttaako kulloinenkin ympäristö siihen, millaisia haittoja huumeita käyttävistä ihmisistä tuodaan esiin.

”Lasten ei tarvitse nähdä läheltä sitä meininkiä.”

”Huostaanotettu nuori on paljon alttiimpi kaikelle tuollaiselle.”

Edellä olevissa kommentteissa nostetaan esiin, kuinka huumeita käyttävät ihmiset tuovat mukanaan jotakin negatiivista ja haitallista etenkin lapsille. Ensimmäisessä aineisto-otteessa kirjoittaja toteaa, ettei lasten ole hyvä nähdä läheltä huumeita käyttävien ihmisten elämää. Kirjoitus tukeutuu ajatukseen, että asuinpaikalla on suuri merkitys siihen, minne huumeita käyttävien ihmisten negatiivinen vaikutus leviää ja kuinka voimakasta se on.

Negatiivista vaikutusta kuvattiin kommentteissa monin erilaisin sanoin, joille yhteistä oli abstraktius. Edellä olevien aineisto-otteiden ilmaisujen ”sitä meininkiä” ja ”kaikelle tuollaiselle” lisäksi tätä aiheutuvaa ikävää vaikutusta kuvattiin muun muassa ”huonoilla porukoilla” ja kommentteilla, joissa korostettiin alueella olevan paljon lapsia. Kirjoitukset nojasivat oletukseen, että lapset ja muut erityisryhmät eivät voi asua samalla alueella kuin huumeita käyttävät ihmiset. Kiinnostavaa on se, kuinka niukasti aineistossa esiintyi kertomuksia ja kokemuksia konkreettisesta haitasta, jota huumeita käyttävät ihmiset ovat mainituille kohderyhmille aiheuttaneet tai jota heidän pelätään aiheuttavan. Alla olevat aineisto-otteet edustavat parhaiten konkretiaa lapsille aiheutuvasta haitasta ja vaarasta.

*”Huostaanotettu tyttö, jos ottaa hatkat,
niin joutuu päihdemaailmassa hyväksikäytetyksi.”*

”Onhan noita juttuja ollut, että ovat pummanneet lapsilta rahaa.”

Ensimmäisessä aineisto-otteessa kirjoittaja nostaa esiin lastensuojelulaitoksesta karkureissulla olevien nuorten tyttöjen uhan tulla hyväksikäytetyksi. Uhka on kiistämättä todellinen. Sen sijaan yhteyttä esimerkiksi näiden nuorten seksuaaliseen hyväksikäyttöön juuri asumispalveluyksikössä ei kirjoituksessa perustella eikä siihen oteta kantaa. Toinen esimerkki liittyy rahan pummaamiseen. Kiinnostavaa kirjoituksessa on se, että se ei ole suora omakohtainen kokemus, vaan kuulopuhetieto siitä, että pummaamista on joskus tapahtunut. Jenni Savonen (2022, 41) on väitöskirjassaan tutkinut laittomien huumeiden käyttöön liittyvää maallikkotietämystä. Hänen mukaansa huumeiden käyttö ankkuroituu usein muissa ihmisissä tunteisiin, ja huumeiden käyttö liitetään näin ollen uhkaan ja vaaraan.

Ilkivaltaa ja levottomuutta voidaan pitää esimerkkeinä aineistosta esiin nousseista haitan ilmentymistä. Aineistossa huumeita käyttäviin ihmisiin liitettiin vahvasti ominaisuus tai tapa aiheuttaa levottomuutta ympärilleen. Toisinaan erilaisia stigmatisoituja ryhmiä rinnastettiin ja vertailtiin. Rinnastamisella tarkoitan sitä, että toisinaan kaikkia stigmatisoituja ryhmiä pidettiin yhtenä joukkona ja vastuu jonkin ihmisryhmän aiheuttamasta ikävyydestä valui muille stigmatisoituille ihmisryhmille. Aineistosta nousi esiin vahvasti lastensuojelulaitosten asiakkaiden aiheuttamien haittojen vyöryttäminen nyt huumeita käyttävien ihmisten vastuulle.

*”Usean kerran on ollut haittaa niistä lastenkodin nuorista,
ja nyt tulee lisää häiriöitä alueelle.”*

Aineistosta poimitussa otteessa kuvataan, kuinka asuinalueella asuvista lastensuojelun asiakkaista on ollut haittaa alueella. Tarkempi kuvaus tai haitan yksilöinti puuttuu, mutta viesti on silti voimakas eikä epäröi. On merkille pantavaa, kuinka samaa haavoittuvassa asemassa olevaa ryhmää käytettiin keskusteluissa kahdella tapaa perusteluna sille, ettei huumeita käyttäviä ihmisiä tule asuttaa alueelle. Huumeita käyttäviin ihmisiin liitettiin vahvasti vaaran aiheuttaminen kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten turvallisuudelle ja heidän kasvunsa ja kehityksensä turvaamiselle. Toisaalta kommenteissa vedottiin siihen, että jo nyt erityisryhmät ovat häiriköineet asuinaluetta eikä tämän haluta lisääntyvän. Kommenteissa on ristiriitaa myös siitä, onko asuinalue keskustelun hetkellä turvallinen ja rauhallinen vai levoton. Oli asianlaita kumpi tahansa, molemmilla tavoilla

argumentoitiin keskustelussa sen puolesta, etteivät huumeita käyttävät ihmiset sovellu asumaan alueelle.

”Levottomuus on nyt jo päivittäistä.”

”Koulun alueella on jatkuvaa ilkivaltaa ja varastelua.”

”Alue on haluttu ja tunnetaan sen turvallisuudesta.”

Maalaamalla kuvaa rauhallisesta, turvallisesta ja halutusta asuinalueesta korostetaan sitä, että huumeita käyttävät ihmiset eivät sovellu alueelle. He siis edustavat jotakin muuta. Heihin liitetään ilkivalta, varkaudet ja yleinen levottomuus. Oman kotiseudun muuttumisen lisäksi ihmiset voivat pelätä myös oman minuutensa puolesta. Takahashin (1997, 910) mukaan kotipaikat ja asuinalueet muodostavat perustan ihmisen identiteetille ja sille, millaiseen yhteisöön hän kuuluu. Näin ollen esimerkiksi päihdesairaiden tai mielenterveyden ongelmista kärsivien ihmisten sijoittuminen lähelle ihmisen kotia voi olla uhka identiteetille. Paikallisia kiistoja, joissa alueen asukkaat puolustavat omaa asuinalueitaan ja vastustavat esimerkiksi sosiaalihuollon yksiköiden perustamista, kutsutaan yleisesti NIMBY-kiistoiksi. Tutkijoiden mukaan näissä kiistoissa vastustajina on usein hyväosaista kansalaisia, jotka kokevat hyvinvointinsa uhatuksi (esim. Litmanen & Peltonen 2008). NIMBY-ilmiöt voivat pahimmillaan johtaa kaupunkikehityksen eriytymiseen, jossa hyväosaisten alueet ovat eroteltuina huono-osaisten asuinalueista. Takahashi (1997, 910) toteaa, että mahdollinen eriytyminen kaupunkirakenteessa toimii indikaattorina stigmatisoitumiselle.

Huumeita käyttävien ihmisten katsottiin paitsi aiheuttavan yleistä haittaa myös olevan vaarallisia. Kuten haitan, myös vaaran koettiin kohdistuvan erityisesti lapsiin, nuoriin ja muihin heikossa asemassa oleviin ihmisryhmiin. Kommenteista välittyy kuva siitä, kuinka huumeita käyttävät ihmiset aiheuttavat välittömän vaaran ympärilleen. Takahashin (1997) tutkimuksessa sosiaalisen leimautumisen prosessissa kolme merkittävintä ulottuvuutta ovat vaarallisuus, tuottavuuden puute sekä vastuu omasta tilanteesta. Vaarallisuuden on myös todettu olevan merkittävin päihdehäiriöihin liittyvä stereotypia (Sattler ym. 2021, 7).

Kuten yleistä haittaa, ei myöskään vaaraa eritelty tai määritelty kovin tarkasti kommentissa. Vaaran olemassaoloa ei myöskään aina kirjoitettu suoraan, vaan sen olemassaolo välittyi muutoin tekstistä. Vaaran olemassaolo välittyi muun muassa kommentista, joissa huumeita käyttävien ihmisten muuttoa alueelle vastustettiin ja argumenttina toimi ainoastaan se, että alueella asuu lapsia ja lapsiperheitä. On siis pääteltävissä, että aikuisten

suojelua ja hoivaa tarvitsevat lapset ja huumeita käyttävät ihmiset eivät voi elää samalla alueella. Lapsilla argumentointi herättää ajatuksen siitä, että asian vastustaminen on lasten suojelua ja heidän kasvunsa ja kehityksensä turvaamista.

*”Päihteidenkäyttäjien muutossa pitäisi huomioida alueen turvallisuus,
niin lapsien kuin aikuistenkin varalta.”*
”Pitäisi turvata lasten asuinkodit.”

Edellä olevissa kommentteissa kirjoitetaan turvallisuudesta ja turvaamisesta. Turvan vastakohtana vaara on jotakin, mitä huumeita käyttävät ihmiset tuovat alueelle. Toisessa otteessa tuodaan esiin, kuinka jopa kodit turvapaikkana asetetaan vaaraan, mikäli huumeita käyttäviä ihmisiä muuttaa alueelle. Kommenteissa myös todettiin, että huumeita käyttävät ihmiset muuttavat lasten nykyisin turvallisen koulutien turvattomaksi. Litmanen ja Peltonen (2008, 215) toteavat, että tällaisten paikallisten tilankäytön kiistojen vastustuksen perusteluina ovat usein oman asuinalueen ominaispiirteet tai pelko näiden piirteiden muuttumisesta. Ihmiset yhdistävät omaan asuinalueeseensa usein runsaasti positiivisia merkityksiä, ja muutos on uhka näille merkityksille. Aineistosta välittyi voimakkaasti vaaran aiheutuminen. Osa kommentoijista sanoitti myös pelkoa, kuten seuraavissa otteissa.

”Minua pelottaa lasten ja itseni puolesta.”
”Minun kolmevuotiaani pelkää päihteitä käyttäviä ihmisiä.”

Pelosta suoraan kirjoittaneet keskustelijat eivät eritelleet pelkonsa syitä. Kommentti siitä, että kirjoittaja tuntee pelkoa itsensä ja lastensa puolesta, on voimakas. Lukijalle jää kuitenkin tarkentamatta, mitä keskustelija konkreettisesti pelkää. Kun kyseessä on luonnollinen aineisto, ei tarkentaville kysymyksille ole ollut mahdollisuutta. On mahdollista, että vaikka kyseessä olisi haastatteluaineisto, ei pelon aiheutta välttämättä osattaisi sanoittaa konkretian tasolle. Pelko voi liittyä päihdehäiriöihin liitettyyn voimakkaaseen stereotyyppiin vaarallisuudesta. Se voi myös syntyä affektiivisena reaktiona päihdesairaille ihmisille annettujen sosiaalisten representaatioiden seurauksena. Lisäksi huumeita käyttävien ihmisten keskuudessa esiintyy aggressiivisuutta. (Sattler ym. 2021, 2, 7.)

Savonen (2022, 50) nostaa esiin jaottelun alkoholin ja huumeiden käyttäjien välillä. Vaara ja vaarallisuus liitetään juuri huumeita käyttäviin ihmisiin, kun taas alkoholin käyttäjiä saatetaan pitää ainoastaan riesana, ei vaarana. Tätä voi selittää laittomiin huumeisiin liittyvä hämäryys ja mystiikka, jossa on tilaa peloille ja mielikuvitukselle. Aineistossa toteutettiin edellä mainittua jakoa. Alkoholisteja tuotiin kommentteissa esiin jopa hyvántahtoisina ja ystävällisinä henkilöinä, ja samalla huumeita käyttävät ihmiset eroteltiin tähän

ryhmään kuulumattomiksi. Kommenteissa kuvattiin huumeiden käyttäjien vastenmielisyttä ja arvaamattomuutta.

Höijerin (2010, 721–722) mukaan pelko syntyy nimenomaan siitä, että tulevaisuuden pelätään tuovan mukanaan jotakin pahaa. Psykologisena tunteena se on voimakas ja saa aikaan myös fysiologisia tuntemuksia. Höijer (2010) on tutkinut ilmastonmuutokseen liittyviä tunnereaktioita. Ilmastonmuutoksella ja huumeiden käytöllä on ilmiöinä paljon yhteistä, esimerkiksi niihin liittyvät median luomat ja ylläpitämät kauhukuvat. Hän kuvaa, kuinka mediassa näkyy kuvia tulevaisuudesta, jossa Ruotsi kokee maanvyöryjä, tulvia ja tuhoa. Kuvauksesta tulee mieleen Partasen (2002, 18) narkofobian käsite, jossa pelkoa luodaan ja ylläpidetään esimerkiksi median yksipuolisella ja kärjistetyllä stereotypialla huumeita käyttävästä ihmisestä.

Huumeita käyttäviin ihmisiin liitetään haitan ja vaaran aiheuttamisen lisäksi rikollisuutta sekä suoranaista terveysvaaraa. Keskusteluissa nousi esiin huumeita käyttäviin ihmisiin liitettynä piirteenä muiden ihmisten terveyden vaarantaminen. Pelko oman terveyden puolesta johdattaa ajatukset Goffmanin (1963, 2) stigman määrittelyyn. Hän jaottelee stigmat kolmeen eri kategoriaan, joista yksi on ruumiin kammottavuudet. Kommenteissa ei tarkennettu, yhdistyykö huumeita käyttäviin ihmisiin liitetty terveysvaara esimerkiksi tartuntatauteihin tai fyysisen väkivallan tekoihin.

*”Päihdeasunnnot tuo mukanaan paljon erilaista rikollisuutta
ja asettaa vaaraan kaikkien terveyden.”*

Stanglin ja kumppaneiden (2019, 5) mukaan stigmatisoimisen prosessiin liittyy vahvasti pelko. Pelko on vastaus ja reaktio ihmiseen kohdistettuun uhkaan. Uhka voi olla esimerkiksi pelko tartunnasta tai väkivallasta. Yllä oleva aineisto-ote voi monitulkintaisena viitata molempiin. Kommentoijat antoivat tukeaan toisille keskustelijoille tuomalla esiin sen, että he ymmärtävät alueen asukkaiden huolen ja pitävät sitä aiheellisena. Osa kommentoijista kertoi, ettei itse asu kyseisellä alueella, mutta vastustaa silti huumeita käyttävien ihmisten muuttoa, sillä alueella asuu perheitä. Keskustelussa vallitsi siis vahva yksimielisyys siitä, että huumeita käyttävät ihmiset vaarantavat muiden hyvinvoinnin.

Tätä osin määrittelemätöntä haittaa ja vaaraa olisi aineiston perusteella mahdollista estää tai vähentää tiukalla valvonnalla. Huumeita käyttäviin ihmisiin liitettiin keskustelussa vahvasti valvonnan tarpeen ominaisuus. Kommentoijat toivat esiin vankiloiden vartija -tyyppisen mallin ainoana tapana taata alueen turvallisuus. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla ei keskustelussa koettu olevan suuresti vaikuttamisen tai auttamisen

mahdollisuuksia huumeita käyttävien ihmisten elämässä. Kommenteissa todettiin, että hoitajat eivät mahda näille asiakkaille mitään ja ovat ennemmin itsekin vaarassa. Vartijat sen sijaan nousivat esiin ammattiryhmänä, jonka läsnäololla voisi olla vaikutusta.

*”Ei resurssit riitä palkkaamaan jokaiselle ohjaajaa,
joka kulkee mukana, kun tuo hörhö ulos lähtee.”*

Huumeita käyttävien ihmisten koetaan osin olevan jatkuvan valvonnan tarpeessa. Kommenteissa harmiteltiin sitä, ettei palvelun järjestäjä kykene valvomaan asiakkaitaan jatkuvasti, esimerkiksi heidän asioidessaan kaupungilla. Huolipuheen ilmentymänä aineistossa esiintyi huolta myös asumispalveluyksikön työntekijöiden turvallisuudesta. Huumeita käyttävien ihmisten vaarallisuuden koettiin kohdistuvan myös yksikön työntekijöihin, ja tämä oli yksi vastustamisen argumentti. Eräässä kommentissa kirjoittaja kuvasi, kuinka tällaisissa asumispalveluyksiköissä ei kukaan tavallinen ihminen uskalla edes oleilla, sillä yksiköissä esiintyy henkeä uhkaavia tilanteita niin usein. Esimerkkeinä huumeita käyttävien ihmisten vaarallisuudesta tuotiin esiin työntekijöihin kohdistuvat hyökkäykset ja uhkailut. Savosen (2022, 51) mukaan laittomia huumeita käyttäviin ihmisiin yhdistetään usein itsekontrollin puute. Tämä johtuu siitä, etteivät he kykene kontrolloimaan ja hallitsemaan omaa kehoaan, vaan ovat fyysisesti riippuvaisia huumeista. Oman kehon hallinta ja pyrkimys terveelliseen elämäntapaan liittyy vahvasti nykyaikaiseen kulttuuriin. Tämän puuttuessa heillä oletetaan olevan vaikeuksia kontrolloida mitään muita tekemiään asioita.

Rikollisuutta pidettiin siihen kantaa ottaneissa kommenteissa automaattisena hättänä ja huumeita käyttävien ihmisten ominaisuutena. Rikoksiin viitattiin kommenteissa esimerkiksi niin, että huumeita käyttävien ihmisten uskottiin varastavan alueen autojen renkaat, rikkovan heille myönnetyt asunnot ja myyvän muiden ihmisten omaisuutta. Tämä on linjassa sen yleisen uskomuksen kanssa, että rikollisuus liittyy laajasti laittomien huumeiden käyttöön, vaikka on osoitettu, että suuri osa huumeita käyttävistä ihmisistä ei syyllisty muihin kuin huumeiden käyttöön liittyviin rikoksiin (Savonen 2022, 51).

Aineiston kommenteissa piilotettuna huumeita käyttäviin ihmisiin liitettyä piirteitä on se, kuinka he ovat vaikeasti tai mahdottomasti autettavia. Vihjeitä tästä piirteestä antoivat esimerkiksi kommentit, joissa todettiin huumeita käyttävien ihmisten rikkovan kaikki heille myönnetyt asunnot. Kommenteissa maalattiin kuvaa siitä, kuinka päihdesairaat ihmiset eivät yritä parantua sairaudestaan, rikkovat lakia ja eivät näin ollen tarvitse tai ansaitse asianmukaisia palveluja. Ajatusten taustalla voi olla Kari Dyregrovin ja Lillian

Brulandin (2022, 10) esittelemä deterministinen käsitys siitä, että huumeiden käyttö joutaa väistämättä kuolemaan. Tämän ajatuksen pohjalta yhteiskunnan resurssien suuntaaminen huumeita käyttävien ihmisten hoitoon ja palveluihin nähdään turhaksi. Näkemystä voidaan myös selittää Takahashin (1997) tutkimuksella, jossa ihmisen tuottamattomuus oli voimakkaimpia stigman syntymisen syitä.

”Ei niistä koskaan tule työtä tekeviä veronmaksajia.”

Edellä oleva kommentti on osa keskustelua, jossa pohdittiin sitä, miksi huumeita käyttäville ihmisille tulee ylipäättään tarjota asianmukaisia asuintiloja. Keskustelussa ehdoteltiin erilaisia edullisia ratkaisuja asumispalvelun paikoiksi, kuten vanhoja liiketiloja tai käytöstä poistettuja sote-kiinteistöjä. Huumeita käyttäviin ihmisiin liitetään siis vaikeasti alettavuuden lisäksi voimakkaasti myös se, ettei heitä pidetä tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä. Goffmanin (1963, 2–3) mukaan kyseessä on tällöin stigmatisoitumisen lopputulos: ihminen alennetaan tavanomaisesta ja inhimillisestä olennosta toisen luokan tahraukseksi kansalaiseksi.

Kiinnostava asetelma aineistossa syntyi siitä, kuinka huumeita käyttävien ihmisten muuttoa alueelle vastustettiin huolipuheella palvelujen riittävyydestä. Samaan tapaan kuin alueen lastensuojelun asiakkaita, myös huumeita käyttävien ihmisten palveluita käytettiin argumentoinnissa kahdella tavalla. Toisaalta palvelut ovat turhia, sillä kuntoutumista ei tule tapahtumaan. Toisaalta samassa keskustelussa asiaa vastustettiin sillä argumentilla, että alueella on liian vähän huumeita käyttävien ihmisten tarvitsemia palveluja. Keskustelussa ei eritelty, mitä nuo erityiset puuttuvat palvelut ovat.

”Toivoisin itse suuresti, että kaupunki miettisi uutta paikkaa,

jossa aidosti olisi apu ja muu tarvittava lähellä.”

”Siellä ainakin olisi apua lähellä (viittaa toiseen alueeseen).”

Huumeita käyttäviin ihmisiin liitetään siis toisaalta vahva avun ja palvelujen tarve. Edellä olevista aineisto-otteista välittyy poikkeuksellisesti myös huumeita käyttävien ihmisten status erityisryhmänä, jonka jäsenillä voi olla erityisiä vaikeuksia hankkia itsenäisesti tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja.

Tutkielmani tuloksista voidaan yleisesti todeta, että Linkin ja Phelanin stigmatisoinnin prosessiin kuuluvat piirteet ja komponentit olivat löydettävissä käyttämästäni luonnollisesta aineistosta. Stigmatisoinnin prosessit ovat siis universaaleja ja ajasta sekä paikasta riippumattomia.

Aineiston mukaan huumeita käyttäviin ihmisiin liitetään runsaasti erilaisia ominaisuuksia ja piirteitä, jotka ovat lähes yksinomaan negatiivisia. Tämä on linjassa aiemman tutkimustiedon kanssa, jonka mukaan laittomia huumeita käyttävät ihmiset luokitellaan ulkopuolelta usein hyljeksittyihin ryhmiin kuuluviksi (Savonen 2022, 21–22). Selvisi, että huumeita käyttäviä ihmisiä pidetään yleisesti vaarallisina ja haitallisina erityisesti lapsille ja muille haavoittuville ryhmille, kuten kehitysvammaisille. Lisäksi huumeita käyttävistä ihmisistä nostettiin esiin avun ja palvelun tarve sekä myös dilemma, minkä mukaan heitä on mahdotonta auttaa yhteiskunnan keinoin. Savonen (2022, 4) selittää tilannetta toteamalla, että vaikka laittomien huumeiden käyttö on vakiintunut suomalaisessa yhteiskunnassa, se ei silti ole samantekevää, vaan siihen liittyy voimakkaita käsityksiä ja merkityksiä.

4.2 Huumeita käyttävien ihmisten asemointi yhteiskunnassa

Tässä osiossa esittelen tutkielmani tuloksia, jotka liittyvät toiseen tutkimuskysymykseen eli kysymykseen siitä, miten huumeita käyttäviä ihmisiä asemoidaan yhteiskunnassa. Halusin selvittää, missä huumeita käyttävät ihmiset saavat olla sekä elää ja millaisia rajouksia keskustelussa tehdään siitä, millaisia yhteiskunnan jäseniä he ovat. Asemoinnilla tarkoitan tutkielmassani sitä, millaiseen asemaan ja paikkaan ihmisten katsotaan kuuluvan.

Yhteiskunnan marginaalit ja niiden vastakohtana yhteiskunnan sisäpiiri liittyvät vahvasti tutkimuskysymykseeni ja tutkielmani tuloksiin. Marginaalilla tai marginaalisuudella on sosiaalityön tutkimuksessa korvattu aiemmin paljon käytetty syrjäytymisen käsite (Kuronen 2022, 57). Juhilan (2006, 104) mukaan marginaalisuus on käsitteenä moniulotteisempi kuin syrjäytyminen. Tämän lisäksi marginaalisuus ei neutraalimpana käsitteenä niin voimakkaasti määrittele valtavirrasta poikkeavia ihmisiä.

Analyysin apuna käytin Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoitumisen teorian vaiheita kolme ja neljä. Erilaisista puheentavoista tätä tutkimuskysymystä avasivat poiminnot huolipuheesta, epäluottamuspuheesta ja kannattajien vastuuttamispuheesta. Linkin ja Phelanin (2001) teorian kolmas vaihe sisältää toiseuttamisen: *meidät* erotellaan *heistä*. Äärimmillään vaiheessa kolme *meistä* erottuvaa erilaista ihmistä ei nähdä enää ihmisenä, ja tämän seurauksena häntä voidaan kohdella epäinhimillisesti. (Mt., 370.) Aineisto tukee

Linkin ja Phelanin ajatusta kielellistä toiseuttamisesta. Aineistossa huumeita käyttäviä ihmisiä kuvattiin muun muassa epäasiallisilla nimityksillä.

Aineistosta selvisi, että huumeita käyttävät ihmiset asemoidaan yhteiskunnan laitamille ja reuna-alueille, sisäpiirin ulkopuolelle. Aineistoni muodostaneessa verkkokeskustelussa suuri osa keskustelijoista erotteli ja sijoitti itsensä ja keskustelun aiheena olevat huumeita käyttävät ihmiset etäälle toisistaan. Tämä tapahtui esimerkiksi niin, että huumeita käyttävistä ihmisistä nostettiin esiin ikäviä piirteitä tai kerrottiin omista peloista heitä kohtaan. Linkin ja Phelanin (2001) teorian mukaista erottelua tehtiin yksittäisillä sanoilla ja tarkemmilla kuvauksilla esimerkiksi epäinhimillisestä kohtelusta. Huumeita käyttävät ihmiset haluttiin aineistossa eristää ja asuttaa fyysisesti kauas muista ihmisistä. Toisaalta myös todettiin, että *niitä* on kaikkialla, riippumatta siitä, missä asumispalveluyksiköt sijaitsevat.

Aineistossa huumeita käyttäviä ihmisiä kuvattiin persoonapronomineilla *tuo* ja *nuo*. Kyseessä ovat suomen kielen demonstratiivipronominit, joiden avulla osoitetaan puhujan sijaintia suhteessa puhuttavaan asiaan. Valinnoilla voi myös luoda tekstiin lähentäviä tai etäännyttäviä vaikutelmia. Sanoilla *tämä* ja *nämä* puhuja viittaa asiaan, joka on lähellä ja havaittavissa. Sen sijaan aineistossa runsaasti esiintyneet *tuo* ja *nuo* viittaavat asiaan, joka on kauempana, mutta kuitenkin puhujan ja kuulijan havaittavissa. (Kotimaisten kielten keskus 2023.)

”Tämä ei kyllä palvele ketään, että tuo porukka siirtyisi tuonne.”

Edellä oleva aineistokatkkelma toimii esimerkkinä etäännyttävän demonstratiivipronominin käytöstä. Kirjoittaja etäännyttää tekstissä itsensä huumeita käyttävistä ihmisistä ja tekee lukijalle selväksi, ettei itse kuulu heihin. Samalla on pääteltävissä, ettei kirjoittaja mahdollisesti itse asu alueella, mutta pitää huumeita käyttäviä ihmisiä sinne sopimattomina.

Pronominien lisäksi aineistossa esiintyi merkillepantavia sanoja, kuten narkit, nistit, narkarit ja pummit. Perälä (2021) toteaa, että narkkari-sanaa käytetään, jotta kuulijan tai lukijan ei tarvitse käyttää aikaa sen miettimiseen, mistä on kyse, vaan yksi sana kertoo, että kyse on jostakin ikävästä asiasta. Kyseessä on sosiaalinen rekonstruktio. Perälä pitää narkkari-sanankäyttöä suomalaisessa mediassa indikaattorina sille, miten suhtaudumme huumeita käyttäviin ihmisiin ja miten se vaikuttaa lopulta palvelujärjestelmäämme. Sanat kietoutuvat vahvasti stigmatisoimisen prosessiin ja sen rakentumiseen vuorovaikutuksessa sosiaalisten representaatioiden kautta. Sen avulla uutta tai vierasta asiaa

ymmärretään liittämällä se johonkin tuttuun asiaan. (Sakki ym. 2017, 104.) Sanat narkomaani ja narkkari ovat juurtuneet suomen kieleen, ja ne herättävät vahvoja mielikuvia. Perälä (2021) toteaa lisäksi, että narkkari-sanankäyttö viittaa ajatukseen, että sanalla tarkoitetut ihmiset tulee saada yhteiskunnastamme pois. Huumeita käyttävien ihmisten asemoimisen kautta tarkasteltuna negatiivisesti latautuneiden sanojen käytöllä vahvistetaan sellaista ajatusta, että kyseiset ihmiset eivät kuulu yhteiskuntaan sen täysivaltaisina jäseninä.

Latautuneiden sanojen lisäksi aineistossa esiintyi konkreettisia kuvauksia julmasta ja epäinhimillisestä kohtelusta. Kommenttien ehdotukset ja kommenttien sisällöt olivat toisinaan jopa Suomen perustuslain (11.6.1999/731) vastaisia. Perustuslakiin on kirjattu ihmisen perusoikeuksia. Laissa todetaan, että jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Lisäksi ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Julma kohtelu on Linkin ja Phelanin (2001) teorian mukaan automaattinen seuraus stigmatisoinnista. Stigmatisoitu ihminen ei ole enää inhimillinen olento, sillä hänelle luotu identiteetti poikkeaa muista niin paljon (mt., 370; Goffman 1963, 2–3).

*”Nuo voisi sijoittaa jonnekin muurien sisälle keskelle ei mitään,
ja heittää napalmia perään.”*

*”Tarvitseeko nämä yhteiskunnan pummit sen kummempaa kämppää,
kunhan siellä talvella tarkenee.”*

Edellä olevat otteet kuvaavat raakalla tavalla sitä, miten huumeita käyttävistä ihmisistä voidaan puhua. Kuvailut ihmisten vahingoittamisesta ja surmaamisesta ovat esimerkkeinä inhimillisyyden menetyksestä. Asetelmaan voi vaikuttaa osaltaan myös se, että huumeita käyttävät ihmiset eivät ole yhteiskuntamme hyväksyttäviä köyhiä (*deserving poor*). Käsite on Riihelän ja Tuomalan (2022, 70) käyttämä, ja sillä kuvataan tunteiden ja solidaarisuusvajeiden värittämää, yksilönvastuuta korostavaa ajatusmaailmaa siitä, ketä yhteiskunnassa tulisi auttaa. Saari (2015, 29) puolestaan käyttää käsitettä kunnialliset köyhät kuvaamaan esimerkiksi lapsia, vanhuksia, sairaita ja vammaisia. Hän kutsuu tätä ihmisryhmää myös tuen ansaitseviksi. Saaren ajatus tuen ansaitsevista kunniallisista köyhistä muistuttaa sosiologi Nils Christien (1989) määrittelemää ideaaliuhrin kuvausta, jossa ideaaliuhreja pidetään avun ja myötätunnon tarpeessa olevina ihmisinä. Ideaaliuhreja taas eivät ole esimerkiksi kodittomat päihteidenkäyttäjät tai nuoret miehet (Christie 1989, Kotasen 2013, 22 mukaan).

Stigman kautta syrjintä kohdistuu kaikkiin kyseisen ihmisryhmän edustajiin, sillä stigma vaikuttaa myös rakenteisiin. Link ja Phelan (2001, 372–373) antavat esimerkiksi voimakkaasti stigmatisoidut sairaudet, kuten päihdesairaudet, joissa stigma vaikuttaa sairauksien hoitoon ja tutkimukseen suunnattuihin resursseihin. Aineistossa esiintyi ajatuksia ja toiveita siitä, että huumeita käyttävät ihmiset voitaisiin eristää jonnekin valvottuun ja kaukaiseen tilaan yhteiskunnan laitamille. Kommenteissa otettiin myös suoraan tai välillisesti kantaa huumeita käyttävien ihmisten palveluihin. Kommenteissa pohdittiin kriittisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen vaikuttavuutta huumeita käyttävien ihmisten hoidossa.

”Montako prosenttia näistä kuntoutujista onnistuu? Ihan mielenkiinnosta?”

”Ihan kuin tämä olisi joku spurgujen loppusijoituspaikka.”

Ensimmäisessä edellisistä kommenteista pohditaan huumeita käyttävien ihmisten kuntoutumista. Kommentissa käytetään sanaa onnistuminen, jolla mahdollisesti viitataan päiheteettömään elämään ja sen myötä tuleviin positiivisiin heijasteisiin ihmiselle itselleen sekä yhteiskunnalle. Kommentissa on havaittavissa eräänlaista ehdottomuutta siitä, että ihminen joko käyttää huumeita tai ei käytä ja samalla hän joko kuulu *meihin* tai ei kuulu. Asenne heijastelee Suomen jakautunutta huume politiikkaa. Samaan aikaan, kun haittoja vähentävä politiikka ja palvelut ovat lisääntyneet 1990-luvulta lähtien, on rajoittava ja rangaistuksiin nojaava politiikka pitänyt pintansa (Tammi 2002, 257, 263).

Osassa kommentteja on piirteitä siitä, kuinka yhteiskunnan sisäpiiriin pääsy edellyttää päihdesairaudesta parantumista. Jälkimmäisessä aineisto-otteessa kommentoija kutsuu huumeita käyttäville ihmisille tarkoitettua asumispalvelua ”spurgujen loppusijoituspaikaksi”. Kommentilla voidaan kuvata palvelujen tehottomuutta tai palvelun tarjoamisen turhuutta. Samalla se voi kuvata ajatuksia siitä, millaisiin yhteiskunnan panostuksiin ihmiset ovat oikeutettuja.

”Korjatkoon itse kämppänsä kerran rikkoneetkin ne.”

Tämä kommentti peräänkuuluttaa vastuuta oletetussa tilanteessa, jossa ihminen ei ole onnistunut huolehtimaan kodistaan. Kommentoija toivoo palvelujen lisäämisen sijaan, että tilanteesta seuraa rangaistus tai palvelun lopettaminen.

Huumeita käyttävien ihmisten paikkaan ja sijaintiin yhteiskunnassa liittyy myös heille annettu identiteetti. Aineistossa korostui väärintekijän identiteetti. Huumeita käyttävät ihmiset koettiin sääntöjä rikkoneiksi ihmisiksi sen sijaan, että heidät olisi nähty esimerkiksi

apua tarvitseviksi ihmisiksi. Tämä herättää kysymyksen siitä, kuinka vahvasti vallitseva huumausainepolitiikka vaikuttaa ihmisryhmän asemointiin ja stigman suuruuteen.

Keskustelussa palvelu ja hoito myös miellettiin enemmänkin ihmisten säilyttämiseksi kuin tutkimukseen perustuvaksi hoidoksi tai vaikuttavaksi palveluksi. Kommentoijat toivat esiin erilaisia vaihtoehtoja sille, millaisissa puitteissa hyvinvointialue voisi kyseistä asiakasryhmää asuttaa.

”... taitaisi edelleen olla se entinen hoivakoti pystyssä.”

”... olisi tyhjiä liiketiloja yllin kyllin.”

Edellä olevat lainaukset aineistosta kuvaavat kattavasti keskustelusta kummunnutta asennetta siitä, mikä riittää huumeita käyttäville ihmisille. Lait ja Valviran ohjeistukset määrittelevät tarkoin, millaista sosiaalihuollon palvelua tulee tarjota ja millaisissa kiinteistöissä se on mahdollista. Olemassa oleviin ohjeistuksiin verrattuna aineiston ehdotukset olivat osin määräysten vastaisia. Tällainen suhtautuminen huumeita käyttäviin ihmisiin poikkeaa suuresti muiden sosiaalihuollon erityisryhmien ympärillä käytävästä yleisestä keskustelusta. On erittäin harvinaista, että esimerkiksi kehitysvammaisten tai vanhusten asumispaikoiksi ehdoteltaisiin käytöstä poistettuja kiinteistöjä.

Aineistossa keskustelun aiheena oli huumeita käyttävien ihmisten muutto lapsiperheiden suosimalle asuinalueelle. Paikkaa pidettiin huonona ja ratkaisua jopa vaarallisena alueen asukkaille. Osa keskustelijoista halusi huumeita käyttävät ihmiset maantieteellisesti mahdollisimman kauas itsestään ja omasta asuinalueestaan.

”Eikö nuo voisi sijoittaa jonnekin tuonne Pohjoiseen, vaikka Utsjoelle.”

Yhdistävänä ja yleisenä ajatuksena aineistossani oli ajatus siitä, että ihmiset, jotka käyttävät huumeita, eivät ole oikeutettuja samoihin yhteiskunnan palveluihin kuin muut. Heille tarjolla olevia sosiaali- ja terveyspalveluja pidettiin liioiteltuina ja samalla myös tarpeettomina. Joissakin kommenteissa tuotiin esiin ratkaisuja, joiden avulla kyseiset ihmiset saataisiin eristettyä muusta yhteiskunnasta, esimerkiksi sijoittamalla heidän palveluitaan syrjäseudulle tai ”Ahvenanmaalle”. Kommentoijat luettelivat keskustelussa paikkoja, jotka olivat kaukana heistä. Maantieteellisen sijainnin lisäksi mainittiin syrjäiset seudut, metsät, parakit ja paikat, missä ei olisi muita ihmisiä. Esiin nousivat voimakkaasti ehdotukset, joissa huumeita käyttävät ihmiset asutettaisiin saarelle.

”Kaikki vaan samaan paikkaan, vaikka Ahvenanmaalle.”

”Joku saari voisi olla hyvä paikka.”

Poikkeavien ja vaarallisiksi luokiteltujen ihmisten asuttamisella saarille on pitkät perinteet historiassa. Saarille on historiassa kuljetettu ja asutettu rikollisia ja sairaita ihmisiä. Suomessa ensimmäinen mielisairaala toimi 1600-luvulta alkaen Seilin saarella. (Turun yliopisto n.d.) Saaret kuvaavat aineistossa paikkaa, joka on eristetty muusta yhteiskunnan sisäpiiristä. Helne (2002, 22) havainnollistaa, kuinka yhteiskunnan ytimeen kuuluu inklusion sisäpiiri. Sitä ympäröi inklusion ulkopiiri eli syrjäytyneet ihmiset. Uloimmalla kehällä ovat syrjäytetyt eli ulossuljetut. Vähätalo (2020) käyttää syrjäytetyistä termiä uloslyödyt. Kommentit huumeita käyttävien ihmisten sijoittamisesta saarelle ja muulla tavoin eristykseen ovat pyrkimyksiä sulkea näitä ihmisiä ulos, mahdollisimman kauas sisäpiiristä.

Poissulkemiseen ja pyrkimykseen pitää joitakin ihmisiä ulkopuolella liittyä myös Linkin ja Phelanin (2014, 24–25) *stigma power* -käsite. Sen mukaan stigmatisointi on tarkoituksenmukaista vallan käyttöä ja ulossulkeminen on yksi sen mekanismeista. Sana eksklusio tulee latinan kielen *excludo*-verbistä. Sillä tarkoitetaan sekä sitä, että jokin pidetään ulkona, että sitä, että jotakin työnnetään ulos. (Helne 2002, 22.) Huumeita käyttävien ihmisten kohdalla on aineiston perusteella mahdotonta puhua syrjäytymisestä, vaan oikeampi termi lienee ulossulkeminen tai syrjäyttäminen.

Linkin ja Phelanin (2001) teoretisoinnin komponentteihin kolme ja neljä kuuluvat aineiston osat olivat limittäin ja osin samoja aineisto-otteita. Esimerkiksi kommentti, jossa kirjoittaja ehdottaa huumeita käyttävien ihmisten sijoittamista muurien sisälle, on samaan aikaan esimerkki sekä toiseuttamisesta että syrjinnän toteuttamisesta. Toiseuttamisen tulokinnan mukaan kirjoittaja kokee, ettei ihminen, joka käyttää huumeita, voi elää vapaudessa kuten muut, vaan hänet tulee eristää ja häntä tulee kontrolloida. Kommentti voidaan samalla tulkita myös syrjinnäksi ja inhimillisyyden menettämisen seurauksena tapahtuvaksi epäinhimilliseksi kohteluksi.

Vastauksia kysymykseen siitä, miten huumeita käyttävät ihmiset asemoidaan yhteiskunnassamme, antavat myös aineistossa esiintyneet erilaiset puheentavat. Epäluottamuspuhetta edustivat aineistossa ne kommentit, jotka kannustivat ihmisiä valittamaan päätöksestä asuttaa huumeita käyttäviä ihmisiä alueelle. Näistä kommenteista on analysoitavissa viesti siitä, kuinka huumeita käyttävät ihmiset eivät kuulu niin kutsuttujen tavallisten ihmisten joukkoon, vaan heidän paikkansa on jossakin muualla. Tavanomaista epäluottamuspuhetta kiinnostavampi puheentapa oli asian kannattajien tai neutraalisti suhtautuvien ihmisten vastuuttaminen. Näissä kommenteissa esitettiin närkästymistä tai

vihamielisyyttä sitä kohtaan, että toinen keskustelija suhtautui huumeita käyttävien ihmisten muuttoon neutraalisti tai piti suunnitelmia kannatettavina.

”Johonkin ne on laitettava, ota sinä ne kotiisi asumaan.”

”Missä päin sinä asut? Jos se yksikkö tulisi sinne suunnille, niin olisi ainakin naapureita ketkä antaa tuollaista sympatiaa heille.”

Edellä olevista lainauksista ja asetelmasta löytyy vahvasti yhtymäkohtia assosiatiiviseen stigmaan. Kyseessä on viime vuosikymmeninä paljon tutkittu ilmiö, jossa henkilöön suunnattu stigma perustuu hänen eräänlaiseen tahriintumiseensa (Halter 2008, 20). Tahriintuminen voi tapahtua esimerkiksi niin, että läheinen ihminen kuuluu stigmatisoituun ryhmään. Ihmisellä ei siis itsellään ole sellaisia ominaisuuksia tai käytösmalleja, että yhteisö stigmatisoisi hänet. Kuitenkin esimerkiksi tiivis yhteys huumeita käyttävään perheenjäseneseen ja hänen etujensa puolustaminen leimaa myös kyseisen ihmisen. Tainio (2024, 152) toteaa, että assosiatiivinen stigma ilmenee rakenteissa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä itsestigmatisoimisena. Aineistossa huumeita käyttävien ihmisten palveluntarvetta korostaneet tai inhimillisyyttä peräänkuuluttaneet kommentoijat saivat osakseen assosiatiivisen stigman, mikä ilmeni vuorovaikutustilanteessa. Aineiston perusteella huumeita käyttävä ihminen asemoidaan kauas yhteiskunnan ytimestä ja hänen perässään laitamille työnnetään myös ne, jotka tuovat jollain tapaa esiin myötämielisyyttä tai empatiaa huumeita käyttäviä ihmisiä kohtaan.

Aineistossa oli myös sellaisia kommentteja, jotka luokittelin asiaa puoltaviksi, mutta joissa oli silti havaittavissa elementtejä stigman olemassaolosta. On kiinnostavaa, kuinka kyseiseen ihmisryhmään liittyvä stigma on niin voimakas ja syvälle juurtunut, että sen vaikutuksia on havaittavissa myös niistä kommenteista, joissa tuotiin esiin ymmärrystä siitä, että huumeita käyttävät ihmiset ovat sairaita ja tarvitsevat apua. Tällaisissa kommenteissa stigma oli havaittavissa esimerkiksi sanoilla leimaamisena, eli huumeita käyttäviä ihmisiä kutsuttiin nimillä *narkit* tai *narkomaanit*. Eräässä kommentissa tuotiin esiin pöyristymistä siitä, kuinka julmasti huumeita käyttävistä ihmisistä kirjoiteltiin. Tekstissä peräänkuulutettiin empatiaa kanssaihmissä kohtaan. Kommentissa luki, kuinka ”narkomaanit ovat terveempiä” kuin asiaa vastustaneet kommentoijat. Toinen esimerkki stigman vahvasta olemassaolosta ja sen myötä huumeita käyttävien ihmisten erottelusta oli kommentti, jossa kirjoittaja kertoi, että oli itse asunut ongelmitta huumeita käyttävien ihmisten naapurustossa. Kommentti kuitenkin päättyi sanoihin ”nyt on teidän vuoronne kärsiä”. Tällä loppukaneetilla kirjoittaja toi esiin sen, että huumeita käyttävien ihmisten lähellä

asuminen on jollain tapaa kärsimystä, vaikka konkreettista haittaa ei heistä ollut aiheutunut. Kommenteissa tuotiin myös esiin ymmärrystä asian herättämälle vastustukselle.

*”Ymmärrän ihmisten huolen,
mutta sellaista kaikille mieleistä sijaintia heidän yksikölleen ei löydy.”*

Edellä olevassa kommentissa tuodaan esiin huolen ymmärtäminen sekä ajatus siitä, että huumeita käyttävien ihmisten asumisyksikköä tultaisiin vastustamaan missä tahansa. Kommentin sävy on sovitteleva, ja siinä tuodaan esiin se, kuinka huumeita käyttävät ihmiset ovat ei-toivottuja.

Yhteenvetona tutkielman tuloksista, jotka liittyvät huumeita käyttäviin ihmisiin, voidaan summata, että tällaiset ihmiset asemoidaan yhteiskunnassa kauas valtaväestöstä. Toiveita esitettiin myös siitä, että heidät saataisiin sysättyä vieläkin kauemmas yhteiskunnan laitamille. Nämä asetelmat tulivat esiin puheessa ja käytetyissä ilmaisuissa sekä lisäksi valvonnan ja kontrollin peräänkuuluttamisena. Huumeita käyttävien ihmisten ei katsottu kuuluvan kiinteästi apua tarvitseviin ihmisiin vaan joukkoon, joka on negatiivisella tavalla erityinen ja itse vastuussa tilanteestaan ja sen ratkaisemisesta. Tutkimuskysymysten tulosten välillä vallitsee kiinnostava ristiriita siitä, ovatko huumeita käyttävät ihmiset apua tarvitsevia. Ristiriitaisuus voi osin selittyä sillä, että avun tarvetta käytettiin myös vastustamisen argumenttina.

5 Yhteenveto ja pohdinta

Tässä tutkielmassa halusin selvittää, millaisista komponenteista ja prosesseista stigma ja sen luominen rakentuvat ja millaisia selitysmalleja ilmiön taustalta olisi löydettävissä. Tutkimuskysymysten avulla rajasin tutkielman näkökulman niin, että se kohdistuu stigman luomisen sosiaaliseen prosessiin ja siinä tuotettuihin assosioituihin piirteisiin. Piirreteorian vastaisesti mielenkiintoni ei kohdistunut kuvaamaan stigmatisoinnin kohteiden ominaispiirteitä. Tutkielman tavoite kytkeytyi ihmisoikeus- ja tasa-arvotyöhön sekä sosiaaliryönteihin tehtävään huolehtia siitä, että sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskeva tieto otetaan huomioon yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Aineiston teoriaohjaavan analyysin avulla selvitin vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin: millaisia assosioituja attribuutteja huumeita käyttäviin ihmisiin liitetään stigmatisoinnin prosessissa ja miten huumeita käyttävät ihmiset asemoidaan yhteiskunnassa. Näiden kysymysten avulla pyrin tuottamaan tietoa siitä, miksi kyseessä olevan ihmisryhmän stigma on niin voimakasta, millaisista asioista se on rakentunut ja millaisia vaikutuksia sillä on. Etsin vastauksia peilaten aiempaa yhteiskuntatieteellistä tutkimustietoa sosiaalisen median keskusteluaineistooni. Aineisto syntyi tilanteessa, jossa huumeita käyttävien ihmisten asumisyksikkö oli muuttamassa uudelle asuinalueelle. Suunniteltu muutto herätti voimakasta vastustusta alueen asukkaissa.

Aineiston analyysissa nousi esiin useita attribuutteja, jotka liitetään huumeita käyttäviin ihmisiin. Voimakkain konsensus oli siitä, että huumeita käyttävät ihmiset aiheuttavat vaaraa ja haittaa muille ihmisille. Tämä ajatus vaikutti olevan aineistossa voimakas perusolettama, jota ei tarvinnut tarkentaa tai selittää. Yksimielisyys tukee aiempaa tutkimustietoa siitä, että kyseiseen ihmisryhmään kohdistuva stigma on voimakas. Vaaran erityispiirteenä nousi voimakkaasti esiin sen kohdistuminen lapsiin sekä osin myös muihin haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisryhmiin. Huumeita käyttävien ihmisten koettiin vaarantavan lasten hyvinvointia, mikäli he asuisivat ja eläisivät samalla alueella. Esimerkkeinä annettiin lasten koulutien ja kotien vaarantuminen. Lisäksi kuvattiin terveysvaaraa, väkivaltaa ja väkivallan uhkaa.

Pelko ja huoli etenkin lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista on yksi tutkielman merkittävimmistä tuloksista. Tutkimustietoa siitä, että huumeita käyttävät ihmiset aiheuttavat asuinalueensa lapsille vaaraa tai haittaa, en onnistunut tämän prosessin aikana löytämään. Sen sijaan suomalaisten pelkoja, jotka kohdistuvat huumeiden käytön

aiheuttamiin ilmiöihin, on tutkittu. Karjalaisen ja kumppaneiden (2020, 28) tutkimuksessa selvisi esimerkiksi, että pelko joutumisesta väkivallan kohteeksi muiden ihmisten huumeiden käytön vuoksi kasvoi tarkastelujaksolla 1992–2002. Tutkijat selittävät ilmiötä huumeiden käytön lisääntymisellä. Tämän jälkeen pelot hälvenivät ja olivat vuonna 2018 alhaisemmat kuin koskaan aiemmin seurantatutkimuksessa.

Kiinnostavaa on, että 2000-luvun ajan huumeiden käyttö on Suomessa lisääntynyt, mutta samaan aikaan pelot ovat vähentyneet. Karjalainen ja kumppanit (2020, 28) selittävät tätä viime vuosikymmenten kehitystä sillä, että huumeista on tullut ihmisille tutumpi asia, joko oman kokeilun myötä tai niin, että ihminen tuntee huumeita käyttävän ihmisen. Vierasta pidetään siis usein pelottavana. Ihmisillä onkin tarve tehdä vieraista asioita käsiteltävämpiä ja tutumpia, ja tämä on yksi stigmatisoinnin ja siihen liittyvien sosiaalisten representaatioiden motiiveista ja lopputuloksista (Heimonen 2019, 264). Oma roolinsa pelkojen aiheuttamisessa ja niiden ylläpitämisessä lienee narkofobialla (Partanen 2002, 18). Suomessa huumeekokeilut ja huumeiden käyttö riippuvuuden vuoksi ovat tasaisesti lisääntyneet, ja samaan aikaan myös pelot ovat voimakkaasti esillä. Onkin aiheellista pohtia, millaisista lähtökohdista, tiedoista ja motiiveista käsin Suomessa käytävä julkinen keskustelu ja esimerkiksi median tuottama tieto huumeisiin liittyen syntyy ja millaisiin asioihin sillä pyritään.

Huumeita käyttävien ihmisten aiheuttama uhka ja vaara kohdentuivat lasten lisäksi kaikkiin muihinkin ihmisiin sekä ympäristöön. Aineistosta välittyi kuva siitä, kuinka jotakin pahaa saapuisi asuinalueelle, mikäli huumeita käyttäviä ihmisiä muuttaisi sinne. Vaarallisuuden lisäksi huumeita käyttäviin ihmisiin liitettiin voimakkaasti se piirre, että he ovat jotakin muuta kuin *me*. Huumeita käyttävien ihmisten alueelle muuttoa vastustavista ihmisistä piirtyi kuva yhtenäisenä joukkona, joka antoi tukensa niille, jota vaara uhkasi. Uhkana ja vaarana näyttäytyvät huumeita käyttävät ihmiset olivat *muita*, ja he muodostivat uhan ihmisten hyvinvoinnille.

Huumeita käyttäviin ihmisiin liittyvää pelkoa on yleisesti selitetty sillä, että stigmatisoitujen ihmisryhmät herättävät muissa ihmisissä negatiivisia tunteita, esimerkiksi pelkoa. Thornicroft ynnä muut (2007) ovat kuvanneet tätä reaktiota epämiellyttäväksi fysiologiseksi kiihtymykseksi. Käyttämäni keskusteluaineisto oli syntynyt uutisesta, jonka mukaan huumeita käyttävien ihmisten asumispalveluysikkö siirrettäisiin alueelta toiselle. Aineistossa esiintyvää pelkoa voidaan selittää myös Höijerin (2010, 721–722) pelon teoretisoinnilla, jonka mukaan pelko syntyy siitä, että tulevaisuuden pelätään tuovan mukanaan jotakin pahaa.

Tutkielman toinen tutkimuskysymys liittyi huumeita käyttävien ihmisten sijoitteluun ja asemointiin yhteiskunnassa. Analyysi vahvistaa aiempaa kuvaa siitä, että huumeita käyttävät ihmiset asemoidaan yhteiskunnan katveeseen. Kuten Goffman (1963) on todennut, stigman seurauksena ihminen alennetaan toisen luokan kansalaiseksi. Analyysin perusteella huumeita käyttävän ihmisen kuntoutuminen ja sen myötä päihitteettömyys nähdään eräänlaisena ehtona pääsemiselle mukaan yhteiskunnan sisäpiiriin tai ainakin lähemmäs sitä.

Sosiaalityön tutkimus ja käytäntö on viime vuodet suuntautunut vahvasti inklusiiviseen sekä asiakkaan osallisuuteen ja sen lisäämiseen (esim. Heini ym. 2019, Kivinen ym. 2020). Tutkielman tulosten perusteella teema on edelleen ajankohtainen. Sosiaalityön alan sisäinen keskustelu ja kehitys on painottunut paljolti siihen, miten asiakkaan osallisuutta voidaan lisätä suhteessa ammattilaiseen ja hänen palvelupolkuunsa. Tämä on tärkeää, mutta tutkielman tulosten valossa vaikuttaa siltä, että huumeita käyttävien ihmisten stigma voi olla este asiakkaan aidolle osallisuudelle yhteiskunnassa ja stigma voi ajaa hänet osattomuuteen.

Tutkielman perusteella syntyi kuva siitä, että osa ihmisistä ei halua auttaa huumeita käyttäviä ihmisiä, vaan heille toivotaan mahdollisimman karuja ja jopa epäinhimillisiä elinoloja. Saari (2015, 94–99) käyttää termejä solidaarisuusvaje ja empatiakuilut kuvatessaan suomalaista sosiaalista etäisyyttä ja haluttomuutta auttaa kaikkia heikompiosaisia. Solidaarisuusvajeella hän tarkoittaa sitä, miten hyvinvoiva yhteiskunnan osa on haluton rahoittamaan heikompien ryhmien tulonsiirtoja ja palveluja. Empatiakuilut puolestaan liittyvät hyväksyttävien köyhien (Riihelä & Tuomala 2022, 70) ja kunniallisten köyhien (Saari 2015, 29) käsitteisiin ja myötätunnon puutteeseen tiettyjä huono-osaisia ryhmiä kohtaan. Tutkielman tuloksista käy myös selväksi, kuinka huumeita käyttäviä ihmisiä vastuutetaan omasta tilanteestaan voimakkaasti. Tutkimusten mukaan juuri ajatus ihmisen omasta vastuusta on yksi selittävä tekijän stigman synnyssä (Link ym. 2004, 512; Takahashi 1997, 908).

Aineistossa huumeita käyttäviin ihmisiin otettiin tietoisesti etäisyyttä ja heidät eroteltiin muista. Sen lisäksi heidät haluttiin sijoittaa mahdollisimman kauas myös maantieteellisesti. Erottelu liittyy olennaisena osana kysymykseen huumeita käyttävien ihmisten paikasta yhteiskunnassa. Se liittyy kiinteästi myös ihmisen oman identiteetin rakentumiseen. Kulmala (2004, 237) käyttää käsitettä samanlaiset toiset kuvaamaan sellaisia henkilöitä, joiden kanssa eletään elämää jollain tapaa yhteisesti. Erilaiset toiset puolestaan ovat niitä, joiden kanssa emme jaa elämäämme. Aineistossa erottelua *meihin* ja *muihin* tehtiin

sanoilla sekä kuvauksilla epäinhimillisestä kohtelusta tai inhimillisyyden menettämisestä. Asiattomien sanojen avulla toteutettiin sosiaalisia representaatioita, joissa vieras asia liitettiin johonkin tuttuun. Sanoilla myös rakennettiin ja ylläpidettiin kuvaa maailmasta, jossa huumeita käyttävä ihminen rakentuu muiden silmissä sairautensa kautta ”nistiksi” tai ”narkkariksi”. Sanojen ja epäinhimillisten kuvausten kautta tuodaan esiin, kuinka huumeita käyttävä ihminen ei ole yhteiskunnan täysivaltainen jäsen.

Tutkielman perusteella voidaan tulla siihen tulokseen, että yhteiskunnassamme esiintyy vahvoja ajatuksia ja kuvitelmia siitä, millaisia ihmisiä huumeita käyttävät ihmiset ovat. Aiempien tutkimusten ja teoretisointien mukaisesti stigmatisoituihin ihmisiin liitetään aina uusia kielteisiä mielikuvia, jotka vahvistavat heille annettua häpeäleimaa.

Viime vuosikymmeninä on keskusteltu paljon verkossa esiintyvistä vihapuheista. Tämän tutkielman tuloksista on nähtävissä, että vihapuhe kohdistuu myös huumeita käyttäviin ihmisiin, mutta sitä harvoin kutsutaan vihapuheeksi. Vihapuhe on määritelty viestinnäksi, joka lietsoo vihaa tiettyä ihmistä tai ihmisryhmää kohtaan. Vihapuheen tarkoituksena on luoda tietystä ihmisryhmästä negatiivista kuvaa ja liittää siihen erilaisia kielteisiä piirteitä, kuten epäluotettavuus ja alempiarvoisuus. (Oikeusministeriö n.d.) Vihapuheen määrittelyissä on paljon yhteneväisiä elementtejä tutkielman taustateoriana toimivan Linkin ja Phelanin (2001) stigmatisoinnin teoretisoinnin kanssa, jonka mukaan ihmisessä havaitut merkitykselliset piirteet liitetään toisiin negatiivisiin piirteisiin ja tämän prosessin avulla saadaan aikaan ihmisryhmän statuksen menetys ja syrjintää. Vihapuhe voi olla yhdenvertaisuuslain (30.12.2014/1325) nojalla laitonta myös silloin, kun ihmisarvoa loukkaava käyttäytyminen kohdistuu ihmisryhmään eikä yksittäiseen henkilöön.

Linkin ja Phelanin (2014) mukaan stigmatisoinnin prosessin toteutuminen edellyttää valtaa ja stigman avulla voidaan hallita muita ihmisiä. Yksi vallan ilmentymistä ja seurauksista on resurssien jakaantuminen. Stigman seurauksista tiedetään, että stigma vaikuttaa välillisesti stigmatisoitujen ihmisryhmien palveluihin ja heille suunnattuihin yhteiskunnan resursseihin. Toteutunut stigmatisointi näkyi aineistossa huumeita käyttävien ihmisten palvelujen tarpeellisuuden pohtimisena ja yleisenä asenteena, jonka mukaan yhteiskunnan rahat menevät palveluissa hukkaan. Palveluista keskusteltiin aineistossa moniulotteisesti. Toisaalta huumeita käyttäviä ihmisiä pidettiin palveluja tarvitsevinä ihmisinä, ainakin silloin, kun asialla perusteltiin heidän muuttonsa vastustamista. Esiin nousi kuitenkin vahvasti ajatus siitä, että huumeita käyttäviä ihmisiä on vaikeaa, turhaa tai jopa mahdotonta auttaa yhteiskunnan palvelujen avulla. Keskustelussa muun muassa kyseenalaistettiin lain mukaisten palvelujen tarpeellisuutta kyseiselle asiakasryhmälle.

Pro gradu -tutkielmani yhtenä tehtävänä oli ilmiötasolla nostaa esiin huumeita käyttävien ihmisten stigma ja sen vaikutukset. Tätä pohdintakappaletta kirjoittaessani eduskunta 21.2.2025 hylkäsi kansalaisaloitteen huumeiden käyttöhuonekokeilusta Suomessa. Kansalaisaloite hylättiin jo aiemmin sosiaali- ja terveysvaliokunnassa. Valiokunnan perusteluissa nostettiin tuolloin esiin muun muassa riski siihen, että käyttöhuoneiden perustaminen voitaisiin tulkita viestiksi sallivammasta asenteesta huumeiden käyttöä kohtaan (Valiokunnan mietintö StVM 30/2024 vp).

Kiinnostavaa on myös se, kuinka kaikki huumeita käyttävät ihmiset eivät kannata käyttöhuonekokeilua. Esimerkiksi Helsingin Sanomien haastattelemat ihmiset vastustivat kokeilua ja perustelivat kantojaan muun muassa niin, että käyttöhuoneet tarjoaisivat nuorille paikan käyttää huumeita ja, että ne eivät lisäisi ymmärrystä päihdesairautta kohtaan. Haastateltavat myös nostivat esiin, kuinka huumeiden käyttäjien tulee itse kantaa vastuu tekemistään valinnoista. (Loula 2025.) Haastateltavien kommentit saavat pohtimaan sisäistettyä stigmaa, jossa ihminen on tietoinen saamastaan häpeäilemasta ja se vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä (Link & Phelan 2014, 25–26). Tiedetään, että huumeita käyttävät ihmiset käyttävät myös sanoja ”narkkari” tai ”nisti” puhuessaan itsestään tai muista huumeita käyttävistä ihmisistä. Sisäistetty stigma vaikuttaa siihen, miten ihminen kuvaa itseään (Kulmala 2004, 239).

Viime vuosina kiivaana käyneeseen käyttöhuonekeskusteluun ovat eräällä tavalla kilpistyneet yhteiskuntamme ristiriitaiset asenteet huumeita käyttäviä ihmisiä ja heille tarjottavia palveluja kohtaan. Vastakkain ovat toisaalta asiantuntijoiden suositukset ja huumeita käyttävien ihmisten palvelu sekä heidän suojelemisensa ja toisaalta stigman myötävaikutuksesta syntyneet pelot, moraalikäsitykset ja toiveet rangaistuksista. Huumepolitiikkaamme onkin kuvattu kaksiraiteiseksi, millä tarkoitetaan, että samaan aikaan rinnakkain toteutetaan sekä haittoja vähentäviä toimia että rajoittavaa politiikkaa ja rangaistuksia (Tammi 2007, 37).

Huumeita käyttävien ihmisten erityisen ongelmallinen asema verrattuna sellaisiin ihmisiin, joilla on jokin muu stigmatisoitu sairaus, selittyykin osin huumeiden käytön laittomuudella. Huumeiden käytön dekriminalisaatiota kannattavat uskovatkin, että rangaistukset eivät tue ihmisten hyvinvointia eivätkä ne ole linjassa modernin yhteiskunnan arvomaailman kanssa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2023) on vuonna 2023 arvioinut valvotut käyttöhuoneet yhdeksi keinoksi ehkäistä huumekuolemia. Tässä ristiriitaisen tiedon ja eriävien mielipiteiden hallitsemassa ajassa sosiaalityön rooli kytkeytyy

rakenteelliseen sosiaalityöhön sekä empiirisen ja tutkitun tiedon tuottamiseen ja jakamiseen päätöksenteon tueksi.

Tämän tutkielman tulosten yleistettävyyttä pohdittaessa on huomioitava, että aineiston otanta ei ole sattumanvarainen vaan se on kohdistettu nimenomaan sellaiseen keskusteluun, jossa oletusarvona oli, että huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistuu stigmaa. Tutkielman perusteella syntyykin varsin synkkä kuva vallitsevasta ajatusmaailmasta huumeita käyttäviä ihmisiä kohtaan. Tutkielman tarkoitus olikin perata stigman olemusta ja sen ulottuvuuksia eikä niinkään tehdä selkoa siitä, miten yhteiskunnassamme yleisesti suhtaudutaan huumeita käyttäviin ihmisiin.

Rajoitteistaan huolimatta tutkielma onnistui kuvaamaan stigman syntyprosessin vaiheita ja vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Sosiaalisen konstruktionismin periaatteen mukaan tuloksia voidaan ajatella todellisuuden osasena, mutta ei sen kaiken kattavana heijasteena. Sosiaalisen median keskustelun käyttäminen tutkielman aineistona saa myös pohtimaan keskustelun laatua ja sitä, toteutuuko sosiaalisessa mediassa vuorovaikutteinen keskustelu vai onko kyseessä enemmänkin oman mielipiteen lausuminen. Aineiston rajoitteeksi voidaan todeta osin sen pinnallisuus, jolla on vaikutuksia myös analyysin syvyyteen ja osin siinä esiintyviin epävarmuuksiin.

Tämän tutkielmaprosessin myötä mieleeni tuli monia erilaisia toimintaehdotuksia sosiaalityöhön sekä uusia tutkimusaiheita tutkimastani ilmiöstä. Sosiaalityön käytännön työllä ja yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella on kummallakin mahdollisuudet vaikuttaa huumeita käyttävien ihmisten stigman purkamiseen ja sen aiheuttamien haittojen pienentämiseen. Vaikuttamistyön yhtenä näkökulmana tulisi olla se, kuinka stigman vaikutukset paitsi aiheuttavat yksilötason kärsimystä myös heijastuvat koko yhteiskunnan hyvinvointiin. Tutkielman mukaan stigma aiheuttaa muun muassa osattomuutta ja syrjään työntämistä yhteiskunnassa. Osattomuuden kokemuksen vaikutukset leviävät yksilön lisäksi myös yhteiskunnan tasolle ja voivat esimerkiksi heikentää yhteiskuntarauhaa. Huumeita käyttävien ihmisten osattomuus onkin nähtävä rakenteellisena sosiaalisena ongelmana. Tutkielman tulokset tukevat aiempaa tutkimustietoa siitä, kuinka yksilönvastuun korostaminen vaikuttaa suuresti stigman syntyyn. Yksi sosiaalityön tieteenalan ja käytännön tehtävistä on purkaa yksilöiden vastuuttamista tukevaa ajattelutapaa ja sen ohjaamia rakenteita.

Pro gradussani olen pyrkinyt tuomaan esiin kuvausta siitä, millaista asenneilmapiiriä yhteiskunnassamme on huumeita käyttäviä ihmisiä kohtaan. Stigmaa on tutkittu sekä

Suomessa että kansainvälisesti runsaasti jo aiemmin, mutta ilmiöstä ja sen toimintamekanismeista voidaan silti oppia vielä lisää. Tutkielmani perusteella kiinnostuin jatkotutkimuksesta, jossa tehtäisiin systemaattisempaa asennetutkimusta huumeita käyttävistä ihmisistä. Sosiaalityöllä on tärkeä rooli syrjivien asenteiden torjumisessa ja stigman purkamisessa. Koen, että olisi tärkeää saada tutkittua tietoa siitä, millaiset tiedot nimenomaan sosiaalityöntekijöillä on päihde- ja riippuvuussairauksista, millaiset ovat heidän asenteensa näitä sairauksia kohtaan ja millaisia stigmatisoivia asenteita ja rakenteita on löydettävissä sosiaalityöntekijöiden ammattikunnan sisäلتä. Aiemmista tutkimuksista (esim. Pennonen & Koski-Jännes 2010) tiedetään, että myös Suomessa sosiaali- ja terveysalalla on osin omaksuttu yksilönvastuuta korostavia ajatusmalleja. Sosiaalityöntekijöiden asennetutkimus toisi tarpeellista tietoa siitä, millaisilla asenteilla ja ajatuksilla ammattiryhmä toimii puolustaessaan haavoittuvassa asemassa olevaa ihmisryhmää. Toinen tutkimusaihe liittyy assosiatiiviseen stigmaan. Aineistosta nousi esiin, kuinka herkästi huumeita käyttävän ihmisen oikeuksia puolustava ihminen stigmatisoituu itsekin. Minua kiinnostaisi tutkia tulevaisuudessa, millä lailla assosiatiivinen stigma syntyy ja elää sosiaali- ja terveysalan sisällä, näkökulmana juuri huumeita käyttävien ihmisten kanssa työskentelevien ammattilaisten assosiatiivinen stigma. Kolmantena tutkimusaiheena minua kiinnostaisi tulevaisuudessa saada lisätietoa siitä, onko ajatukseni huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistetusta vihapuheesta paikkaansa pitävä.

Tämän tutkielman tekoprosessi oli matka yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin, ihmisten ajatusmalleihin ja universaaleihin mekanismeihin käyttäytymisemme takana. Opin, miten kulttuuriin ja aikaan sidotut arvot ja toimintamallit ohjaavat meitä ihmisiä. Julmankin käytöksen ja ikävien sanojen takaa on usein löydettävissä opittuja käytösmalleja. Tämä pätee myös stigman syntyyn ja sen ylläpitämiseen. Tutkielman teko herätti myös voimakasta itsereflektiota. Stigman teoretisoinnit ja tutkimustieto saivat pohtimaan, kuinka olen itsekin kulttuurini epätäydellinen tuotos ja sorrun stigmaa ylläpitäviin ja sitä luoviin ajatuksiin sekä tekoihin.

Kuukausien ajan minulla on ollut mielessä Jean Cocteaun (1957)⁶ toteamus siitä, kuinka oopiumin käyttö tekee käyttäjänsä epäsosiaaliseksi. Sen seurauksista hän lausuu: ”Mutta yhteisö kostaa.” (Partanen 2002, 17.) Lainausta kuvaa valitettavan osuvasti yhteiskunnassamme edelleen vallitsevia asenteita ja huumeita käyttävien ihmisten kokemia stigmati-soinnin seurauksia. Se myös kuvaa moraalien ohjaamaa toimintalogiikkaa, jonka mukaan

---

⁶ Jean Cocteau (1958) *Opium: The Diary of a Cure*. New York: Grove Press.

yhteisöt toimivat. Käyttöhuonekokeilun lykkääntyminen Suomessa on vain yksi esimerkki stigman vaikutuksista. Se on silti merkittävä vaikutus, sillä kokeilun avulla olisi tarkoitus pyrkiä estämään huumekuolemia. Vallitseva tilanne saa pohtimaan, millaisia vaikutuksia stigmalla on jo ehtinyt olla huumeita käyttävien ihmisten ja heidän läheistensä elämään ja mitä toimia olisi tehty, mikäli stigmaa ei olisi.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Andersen, Martin M. & Varga, Somogy & Folker, Anna P. (2022) On the definition of stigma. *Journal of Evaluation in Clinical Practice* 28(5), 703–923. DOI:10.1111/jep.13684.
- Arendt, Hanna (2002) *Vita active -Ihmisenä olemisen ehdot*. Suom. Riitta Oittinen. Alkuperäinen teos *The Human Condition* vuodelta 1958. Tampere: Vastapaino.
- Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet (2022) Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a> Viitattu 22.2.2025.
- Christie, Nils & Bruun, Kettil (1986) *Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka Pohjolessa*. Espoo: Weilin+Göös.
- Corrigan, Patrick (2004) How stigma interferes with mental health care? *American Psychologist* 59(7), 614–625. DOI:10.1037/0003-066X.59.7.614.
- Dyregrov, Kari & Bruland Selseng, Lillian (2022) “Nothing to mourn, He was just a drug addict” - Stigma towards people bereaved by drug-related death. *Addiction Research & Theory*, 30(1), 5–15. DOI:10.1080/16066359.2021.1912327.
- EOAK/4968/2022. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen lausunto 11.7.2023. Ratkaisu. Kaksoisdiagnoosipotilaiden mahdollisuudet saada tarvitsemiaan päihde- ja mielen-terveyspalveluja.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari (2018) *Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysin vaihe vaiheelta*. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–232.
- Ghermandi, Andrea & Langemeyer, Johannes & Van Berkel, Derek & Calcagni, Fulvia & Depietri, Yaella & Egarter Vigl, Lukas Egarter & Fox, Nathan & Havinga, Ilan & Jäger, Hieronymous & Kaiser, Nina & Karasov, Oleksandr & McPhearson, Timon & Podschun, Simone & Ruiz-Frau, Ana & Sinclair, Michael & Venohr, Markus & Wood, Spencer A. (2023) Social media data for environmental sustainability: A critical review of opportunities, threats, and ethical use. *One Earth* (Cambridge, Mass.), 6 (3), 236–250. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2023.02.008>.
- Goffman, Erving (1963) *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Hacking, Ian (2009) *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Suom. Inkeri Koskinen. Alkuperäinen teos *The Social Construction of What?* vuodelta 1999. Tampere: Vastapaino.
- Hakoköngäs, Eemeli & Martikainen, Jari & Sakki, Inari (2024) *Sosiaalisten representaatioiden teoria sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapana*. Teoksessa Miira Niska, Satu Venäläinen, Antero Olakivi & Jose A. Canada (toim.) *Sosiaalinen konstruktionismi. Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista*. Tampere: Vastapaino, 61–80.

- Halter, Margaret (2008) Perceived characteristics of psychiatric nurses: stigma by association. *Psychiatric Nursing* 22(1), 20–26. DOI:10.1016/j.apnu.2007.03.003.
- Heimonen, Kirsi (2019) Huojunta hulluuden ja outouden rajoilla. *Tanssiminen julkisilla paikoilla*. Teoksessa Saara Jäntti, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva & Annastiina Mäkilä (toim.) *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*. Nykyculttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 255–280.
- Heini, Annina & Hokkanen, Liisa & Kontu, Katariina & Kunttu, Katriina & Lindroos, Nelli & Ronimus, Heli (2019) Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä – asiakkaiden kokemuksia. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-143-9> Viitattu 21.3.2025.
- Helne, Tuula (2002) Sisällä? Reunalla? Ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi 65, 20–43.
- Hutton, Elina (2025) Outdoors goes online : tourist gaze in social media for visitor monitoring and management. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-470-6> Viitattu 29.3.2025.
- Hänninen, Riitta & Turtiainen, Riikka (2022) Digitaalinen etnografia kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa Outi Fingerroos, Konsta Kajander & Tiina-Riitta Lappi (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 159–176. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202212025463> Viitattu 29.12.2024.
- Höijer, Birgitta (2010) Emotional anchoring and objectification in the media reporting on climate change. *Public Understanding of Science* 19(6), 717–731. DOI:10.1177/0963662509348863.
- IFSW International federation of social workers (2014) Global definition of social work. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> Viitattu 22.2.2025.
- Issakainen, Mervi (2014) Young People Negotiating the Stigma Around their Depression. *Young* 22(2), 171–184. DOI:10.1177/1103308814521624.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25–50.
- Jokinen, Arja (2021) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/>. Viitattu 5.1.2025.
- Juhila, Kirsi (2006) Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2021a) Laadullinen tutkimus ja teoria. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/>. Viitattu 5.1.2025.
- Juhila, Kirsi (2021b) Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/>. Viitattu 5.1.2025.

- Kananen, Jorma (2017) Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisusarja.
- Kaukonen, Olavi (2002) Päihdepalvelupolitiikka ja hyvinvointivaltion muutos. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 137–166.
- Kivinen, Tuula & Vanjusov, Heidi & Vornanen, Riitta (2020) Asiakkaan ääni – osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.) Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere: Tampere University Press, 267–293. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202011308327> Viitattu 21.3.2025.
- Kotanen, Riikka (2013) Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/38662> Viitattu 21.3.2025.
- Kotimaisten kielten keskus (2023) Kielitoimiston ohjepankki. <https://kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/pronominin-demonstratiivipronominin-tama-tuo-se-nama-nuo-ne-yleispiirteet/> Viitattu 7.2.2025.
- Kopomaa, Timo & Peltonen, Lasse (2008a) Esipuhe. Teoksessa Kopomaa, Peltonen & Litmanen (toim.) Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University press, 5–6.
- Kopomaa, Timo & Peltonen, Lasse (2008b) Johdanto. Teoksessa Kopomaa, Peltonen & Litmanen (toim.) Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University press, 9–27.
- Kulmala, Anna (2004) Toiset identiteettiä rakentamassa. Yhteiskuntapolitiikka 69(3), 231–241. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117003> Viitattu 21.3.2025.
- Kuparinen, Riitta (2008) Nimby-ilmiö ”tapaus Marjaniemen” valossa. Teoksessa Kopomaa, Peltonen & Litmanen (toim.) Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University press, 56–94.
- Laaksonen, Salla-Maaria (2021) Sosiaalinen media tutkimusaineistona. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> . Viitattu 5.1.2025.
- Link, Bruce & Jo Phelan (2001) Conceptualizing stigma. Annual review of sociology 27(1), 363–385. DOI: 10.1146/annurev.soc.27.1.363.
- Link, Bruce & Yang, Lawrence & Phelan, Jo & Collins, Pamela (2004) Measuring mental illness stigma. Schizophrenia Bulletin 30(3), 511–541. DOI: 10.1093/oxfordjournals.schbul.a007098.
- Link, Bruce & Jo Phelan (2014) Stigma power. Social Science & Medicine 103, 24–32. DOI: 10.1016/j.socscimed.2013.07.035.
- Loula, Pihla (2025) Kävimme kysymässä huumeita käyttäneiltä, mitä he ajattelevat käyttöhuoneista – Vastaus yllätti. Helsingin Sanomat 10.3.2025. <https://www.hs.fi/suomi/art-2000011070473.html> Viitattu 22.3.2025.
- Luoto, Kaisa (2023) Improving Care for Patients with Dual Disorders: Depression and co-occurring alcohol use. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2897-9> Viitattu 29.3.2025.

- Maanmieli, Karoliina (2019) Häpeä ja stigma mielisairaaloiden potilaiden ja heidän omaistensa muistoissa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 56(3), 181–191. DOI: <https://doi.org/10.23990/sa.75490>.
- Macrae, Neil & Milne, Alan & Bodenhausen, Galen (1994) Stereotypes as energy saving devices: a peek inside the cognitive toolbox. *Journal of personality and social psychology* 66(1), 37–47. DOI: 10.1037/0022-3514.66.1.37.
- Markham, Annette (2012) Fabrication as ethical practice: Qualitative inquiry in ambiguous Internet contexts. *Information, communication & society*, 15(3), 334–353. DOI: 10.1080/1369118X.2011.641993
- Matthews, Steve & Dwyer, Robyn & Snoek, Anke (2017) Stigma and Self-Stigma in Addiction. *Bioethical Inquiry* 14 (2), 275–286. DOI: 10.1007/s11673-017-9784-y.
- Meza, Eduardo E. & Cunningham, John A. & el-Guebaly, Nady & Couper, Linda (2001) Alcoholism: Beliefs and Attitudes among Canadian Alcoholism Treatment Practitioners. *Canadian journal of psychiatry*, 46(2), 167–172. DOI: 10.1177/070674370104600209.
- Oikeusministeriö (n.d.) Käsitteet. <https://yhdenvertaisuus.fi/kasitteet> Viitattu 7.3.2015.
- Partanen, Juha (2002) Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, 13–37.
- Pennonen, Marjo & Koski-Jännes, Anja (2010) Päihdealan ammattilaisten käsityksiä aineriippuvuuksista. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja Sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 18(3), 208–224. <https://journal.fi/janus/article/view/50569> Viitattu 11.11.2024.
- Perustuslaki 11.6.1999/731.
- Perälä, Riikka (2021) Blogi: Narkkari-sana toiseuttaa, mutta ehkä juuri siksi sitä käytetään? <https://www.ept-verkosto.fi/narkkari-sana-toiseuttaa-mutta-ehka-juuri-siksi-sita-kaytetaan/> Viitattu 5.12.2024.
- Phelan, Jo & Link, Bruce & Dovidio, John (2008) Stigma and prejudice: One animal or two? *Social Science & Medicine* 67(3), 358–367. DOI: 10.1016/j.socscimed.2008.03.022. Viitattu 11.2.2025.
- Phelan Jo & Jeffrey W. Lucas & Cecilia L. Ridgeway & Catherine J. Taylor (2014) Stigma, status, and population health. *Social Science & Medicine* 103, 15–23. <http://pascal-francis.inist.fr/vibad/index.php?action=getRecordDetail&idt=28245284> Viitattu 11.2.2025.
- Pohjola, Anneli (2007) Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 11–31.
- Raitakari, Suvi & Kulmala, Anna & Günther, Kirsi & Juhila, Kirsi & Saario, Sirpa (2011) Vakava mielen sairaus ja eriarvoisuudet arjessa. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja Sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 19(4), 326–341. <https://journal.fi/janus/article/view/50631>. Viitattu 11.2.2025.
- Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2022) Köyhyys vauraassa maassa. Teoksessa Anne Rajavuori (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa* Helsinki: Kalevi Sorsa säätiö, 51–77.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija (2014) Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Saari, Jari (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

Sakki, Inari & Menard, Rusten & Pirttilä-Backman, Anna-Maija (2017) Sosiaaliset representaatiot: yhteisön ja mielen välinen silta. Teoksessa Antti Gronow & Tuukka Kaidesoja (toim.) Ihmismielen sosiaalisuus. Helsinki: Gaudeamus, 104–129.

Sattler, Sebastian & Zolala, Farzaneh & Baneshi, Mohammad Reza & Ghasemi, Javad & Googhari, Saber Amirzadeh (2021) Public Stigma Toward Female and Male Opium and Heroin Users. An Experimental Test of Attribution Theory and the Familiarity Hypothesis. *Frontiers in public health* 9, 1–13. DOI: 10.3389/fpubh.2021.652876.

Savonen, Jenni & Hakkarainen, Pekka & Kataja, Kati Katariina & Sakki, Inari & Tigerstedt, Christoffer (2018) Päihteiden sekakäytön sosiaaliset representaatiot Helsingin Sanomissa 1990–2016. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(4), 387–398. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018092036139> Viitattu 21.3.2025.

Savonen, Jenni (2022) A social representations approach to illicit drug use: the contents and consequences of representational action. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/349972> Viitattu 21.3.2025.

Sihvola, Suvituuli (2008) Ei meidän teollisuusalueellemme! Asunnottomien miesten asuntolan vastustus paikallisidentiteetin tiivistymisestä. Teoksessa Timo Kopomaa, Lasse Peltonen & Tapio Litmanen (toim.) Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta. Helsinki: Gaudeamus, 28–55.

Stangl, Anne & Earnshaw, Valerie & Logie, Carmen & van Brakel, Wim & Simbayi, Leickness & Barré, Iman & Dovidio, John (2019) The Health Stigma and Discrimination Framework: a global, crosscutting framework to inform research, intervention development, and policy on health-related stigmas. *BMC Medicine* 17(1), 1–13. DOI:10.1186/s12916-019-1271-3.

Stevanovic, Melisa & Tiitinen, Sanni & Voutilainen, Liisa (2024) Keskusteluanalyysi ja sosiaalinen konstruktionismi. Teoksessa Miira Niska, Satu Venäläinen, Antero Olakivi & Jose A. Canada (toim.) Sosiaalinen konstruktionismi. Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista. Tampere: Vastapaino, 81–100.

Smith, Christopher (2010) Socio-spatial stigmatization and the contested space of addiction treatment: Remapping strategies of opposition to the disorder of drugs. *Social Science & Medicine* 70(6), 859–866. DOI: 10.1016/j.socscimed.2009.10.033

Tainio, Elma (2024) Perheenjäsenten assosiatiivinen stigma: psyykkinen sairaus perheessä. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 341. Kuopio: University of Eastern Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5358-2> Viitattu 11.2. 2025.

Takahashi, Lois (1997) The socio-spatial stigmatization of homelessness and HIV/ AIDS: towards an explanation of the NIMBY syndrome. *Social Science & Medicine* 45(6), 903–914. DOI:10.1016/S0277-9536(96)00432-7.

- Tammi, Tuukka (2002) Onko Suomen huume politiikka muuttunut? Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki, 252–271.
- Tammi, Tuukka (2007) Medicalising Prohibition. Harm Reduction in Finnish and International Drug Policy. Stakes. Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-33-1179-7> Viitattu 21.3.2025.
- TENK Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö. <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk> Viitattu 12.12.2024
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2023) Huume kuolemien ehkäisyn Suomen malli – Toimenpide-ehdotuksia ja ohjeita käytännön toteutukseen. Kailanto, Sanna & Viskari, Inari (toim.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-112-2> Viitattu 7.3.2025.
- Thornicroft, Graham & Rose, Diana & Kassam, Aliya & Sartorius, Norman (2007) Stigma: ignorance, prejudice or discrimination? British journal of psychiatry 190(3), 192–193. DOI:10.1192/bjp.bp.106.025791.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.
- Törmä, Sinikka (2009) Kynnyskysymyksiä: Huono-osaisimmat huumeiden käyttäjät ja matala kynnys. Väitöskirja. Hämeenlinna: Sosiaalikehitys.
- Turun yliopisto (n.d.) Saaristomeren tutkimuslaitos. Historia. <https://sites.utu.fi/seili/asema/historia/> Viitattu 9.2.2025.
- Valiokunnan mietintö StVM 30/2024 vp, Sosiaali- ja terveysvaliokunta. Valvottu käyttötila huumeita käyttäville. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/stVM_30+2024.aspx Viitattu 21.3.2025.
- Van Boekel, Leonieke C. & Brouwers, Evelien & van Weeghel, Jaap & Garretsen, Henk (2015) Comparing stigmatising attitudes towards people with substance use disorders between the general public, GPs, mental health and addiction specialists and clients. International Journal of Social Psychiatry 61(6), 539–549. DOI:10.1177/0020764014562051.
- Virokangas, Elina (2022) Osallistumisen esteet päihteitä käyttäville naisille suunnatun tukipisteen asiakkaan tarinassa – Katteoria-analyysi moniulotteisen marginalisoinnin rakentumisesta. Teoksessa Arja Jokinen, Suvi Raitakari & Johanna Ranta (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsennyksiä. Tampere: Vastapaino, 269–300.
- Vuori, Jaana (2021) Johdatus laadulliseen tutkimukseen ja verkkokäsikirjaan. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokirjo <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> Viitattu 11.2.2025.
- Vähätalo, Kari (2020) Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/tyottomuus-ja-suomalainen-yhteiskunta/> Viitattu 9.2.2025.
- Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huume-kuvioissa. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin Yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/62366> Viitattu 21.3.2025.
- Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948) <https://www.ykliitto.fi/ykn-ih-misoikeuksien-yleismaailmallinen-julistus> Viitattu 22.2.2015.